

MUZEUL DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Alt - Schaessburg

Nr. 8
2015

MUNICIPIUL SIGHIȘOARA
MUZEUL DE ISTORIE

ALT-SCHAESSBURG

Istorie.Patrimoniu

8, 2015

Sighișoara
2015

COLECTIVUL DE REDACȚIE

NICOLAE TEȘCULĂ-redactor șef

FLORINA ȘTEFAN- secretar de redacție

Membrii

LAVINIA AVRAM

NICULINA CIOTLOȘ

MIRCEA-RADU IACOB

ADONIS P. MIHAI

SORINA PARCHIRIE

Grafică, DTP: EMIL PANAITESCU

ISSN 1844-6302

ALT SCHAESSBURG, 8, 2015

Orice corespondență se trimite pe adresa

MUZEUL DE ISTORIE

P-ța Muzeului nr. 1

545400 Sighișoara

tel-fax 0265771108

tel 0265771108

e-mail: altschaessburg@gmail.com

Tipar:

ctt
compania transilvană de tipar

CUPRINS

ISTORIE

1. ADRIAN ȘOVREA - Echipamentul militar al războinicilor avari.....7
2. LIVIU CÎMPEANU, NICOLAE TEȘCULĂ - Cronici sighișorene (II) 19
3. GELU FODOR - Sistemul legislativ al Transilvaniei reflectat în articolele de lege ale Dietei din 1790-1791 (I) 55
4. ION SILION - Construcțiile și domeniile militare ca patrimoniu al Armatei a 4-a «Transilvania». Evoluția construcțiilor militare din cele mai vechi timpuri până la 1830 81
5. ION EUGEN SÂRBU - Ideea refacerii Mitropoliei Ardealului în prima jumătate a secolului al XIX-lea.....89
6. RĂZVAN MIHAI NEAGU - Considerații privind viața și activitatea protopopului greco-catolic al Sibiului Nicolae Togan 105
7. MARIUS ȘPECHEA - Militari români din Transilvania în istoria central - europeană de la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX.....117
8. VASILE MĂRCULEȚ, IOAN MĂRCULEȚ - Contribuția locuitorilor din Crăciunelul de Jos (jud. Alba) pentru întrajutorarea românilor aflați sub ocupație maghiară în 1919 133
9. ADONIS P. MIHAI - Statutele Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă S.A. din Sighișoara (1931).....141
10. DANA SOFIA BĂNDER - Pictorul George Löwendal la Sighișoara 159
11. LUCIA ȚARĂLUNGĂ - Vasile Nilca, personalitate de marcă a horticulturii transilvănene 169
12. CLAUDIU POP - Aspecte privind reforma agrară din 1945 185

PATRIMONIU

1. LAVINIA-CARMEN AVRAM - Meșteșug și artă. Obiecte de cult - dragostea pentru frumos 193
2. MIRCEA-RADU IACOB - Două medalii inedite aflate în patrimoniul Muzeului de Istorie Sighișoara.....205
3. SORINA PARCHIRIE - O incursiune în istoria farmaciei - restaurarea unui microscop (sec. XIX) și a unui aparat pentru prepararea uleiurilor eterice (sec. XIX).....213

MISCELLANEA

1. Petre Din, Spațiul românesc între secolele XVIII-XIX.
Istorie, mentalități colective și imaginar social Editura Napoca Star,
Cluj-Napoca, 2015. (Laszlo Fasekaș) 225

LISTA AUTORILOR.....229

ISTORIE

ECHIPAMENTUL MILITAR AL RĂZBOINICILOR AVARI

Adrian N. Șovrea

Războinicii din khaganatul avar aveau un statut de rang înalt în cadrul societății euro-asiatice constituită din comunități pastorale. Privind această societate din perspectiva romano-bizantină, descrisă de împăratul Mauricius (582-602), vedem o lume a unor războinici aflați într-o subordonare directă față de conducători militari, responsabili pentru succesele și insuccesele militare, războinici obișnuiți cu o viață aprigă, dură, dar supuși prin frică, cu reguli precise, sunt vicleni, curajoși și totodată temători dacă rânduiala tactică nu se respectă, inspiră neîncredere, iar înțelegerile cu ei sunt iluzorii, mereu sunt încălcate: *„Popoarele scitice cunosc, să zicem așa, un singur fel de a se întoarce și de a se rânduie în luptă, au multe căpetenii și sunt nepricepute la treburi. Numai neamurile turcilor și avarilor au grijă de rânduiala de război și dau lupte încheigate, mai puternice decât celelalte popoare scitice. Neamul turcilor e mare la număr și slobod, se ține departe de frământarea și vitregia celor mai multe treburi și nu deprinde altceva decât să lupte cu bărbăție împotriva dușmanilor. Cel al avarilor îndură bine greutățile, e schimbător și arată multă pricepere în războaie. Deci aceste neamuri aspre, aflate sub o singură conducere, în care urmările greșelilor cad în sarcina comandanților, (...) rabdă căldura, frigul și celelalte lipsuri de lucruri trebuitoare, deoarece sunt neamuri de păstori”*¹.

În acest fragment, Mauricius evidențiază și diferențele dintre sciți și türci. **Sciți** sunt numite popoarele din stepa pontică intrate sub autoritatea războinicilor avari, popoare care erau împărțite în triburi ale căror căpetenii, pe timp de război, nu erau capabile de crearea și respectarea unor planuri tactice și nu aveau tehnică de

---

¹ Mauricius, *Arta militară*, DRH, 1970, vol. 2, p. 553.

luptă, care pentru romano-bizantini era ceva de nelipsit din viața militară: disciplina, rânduiala și împărțirea pe unități (despărțăminte). De aceea romano-bizantinii au reușit prin politica de *divide et impera* să instituie mereu o atmosferă tensionată între popoarele barbare și de multe ori să-i determine să lupte pentru romani chiar împotriva unor triburi din același neam. Aceste popoare poartă în text numele unei conglomeratii sau unei confederații care a ocupat stepa nord-pontică începând cu sec. VII î.Hr. fiind amintiți la Herodot. Toți autorii antici numesc popoarele nord-pontice după acest popor războinic, dominant în regiune până în secolele IV-III î.Hr., și care avea un mod de trai și stil de luptă asemănător cu cel al avarilor. Dobrogea a făcut parte din provincia romană Scythia Minor.

Triburile avarie erau conduse de căpetenii militare, iar în momentul constituirii confederației, cel mai puternic a devenit conducătorul absolut, **Khaganul**. Dar celelalte căpetenii nu își pierd autoritatea în fața propriilor triburi. Confederația a fost împărțită în provincii cu autonomie militară și politică numite „Aul”-e conduse de tuduni, capcani, hagani, zoapani². Titlurile acestea erau purtate de conducătorii militari din khaganat, războinici de elită, care „*făceau parte din anturajul khaganului, ajutându-l să-și impună autoritatea asupra diferitelor teritorii stăpânite*”³.

La pătrunderea lor în Europa s-a estimat că avarii numărau circa 20 000 de oameni, aceștia fiind probabil doar cei din elita militară. „*Războinicii au fost liderii comunităților*”⁴, devenind conducători prestigioși, înconjurați de o **suită militară**, care-l sfătuiau pe khagan privind strategiile politice, militare, economice etc.

Khaganul Baian ține cont de sfatul acestor consilieri militari, așa cum s-a întâmplat după asediul Sirmiumului în 568: „*Baian, conducătorul avarilor, a hotărât în adunare să trimită soli (la romani) spre a se înțelege cu ei în privința*

² Călin Cosma, Doboș Alpár, Gabriel T. Rustoiu, Aurel Rustoiu, Ovidiu Oargă, *Războinici în Transilvania din epoca avară. Catalogul expoziției*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013. p. 16-17.

³ *Ibidem*, p. 16-17.

⁴ *Ibidem*, p. 9.

tratatelor”⁵. Acest lucru l-a evidențiat și Theofilact Simocata, când **sfatul consilierilor din suita militară** a schimbat o decizie importantă a khaganului într-o situație tensionată creată de solul roman, venit la khagan pentru a încheia pace după asedierea și cucerirea din vara anului 583 a orașelor Singidunum, Augusta și Virminacium. Împăratul Mauricius trimite un sol condus de Elpidius și Comentiolus. Elpidius era senator roman, fusese comandant al Siciliei și acum era *praetor*, „dregătorie aflată în mare cinste la romani”⁶, iar Comentiolus era *scrib* al împăratului, un fel de secretar. Comentiolus ține o cuvântare amenințătoare în fața khaganului, care la cele auzite se înfurie fiind la un pas să-i execute: „*Barbarul a uitat de respectul cuvenit solilor și l-a batjocorit pe Comentiolus cu lanțurile închisorii; i-a pus cătușe de lemn la picioare, a răvășit cortul solului și apoi, potrivit unei datini locale, l-a amenințat cu pedeapsa capitală*”⁷. Spre surprinderea membrilor solului care își așteptau moartea, khaganul își schimbă decizia a doua zi, acesta „*fusese îndemnat cu vorbe potrivite de către fruntașii avarilor să nu-l omoare, ci să-i pedepsească pe soli numai cu închisoarea. În cele din urmă hanul s-a învoit, le-a dăruit pe neașteptate viața și i-a lăsat pe cei năpăstuiți să se întoarcă la împărat*”⁸.

Statutul de lider se făcea prin „însemne de rang”: panoplia de arme și harnașamentul calului. Din punct de vedere arheologic se evidențiază diferențe între războinici în mormintele avare, fiind descoperite morminte cu un inventar bogat și cu un inventar mai sărac. Cel mai probabil elitele erau înmormântate fastuos, cu întreg echipamentul militar: armură, arme și piese de harnașament, toate bogat ornamentate. „*Diferențele sesizabile la nivelul componenței inventarelor*

⁵ Menander, *Fragmente*, DRH, 1970, vol. 2, p. 515.

⁶ Teofilact Simocata, *Istorie bizantină. Domnia împăratului Mauricius (582-602)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, p. 25.

⁷ *Ibidem*, p. 27.

⁸ *Ibidem*, p. 27.

mormintelor certifică stratificarea atât la nivelul superior al societății, în cadrul elitei militare, cât și la nivelul războinicilor de rând”⁹.

Echipamentul militar și armele folosite de avari sunt descris în *Arta militară* al lui Mauricius: „Se înarmează cu zale, săbii, arcuri și sulite, iar în lupte mulți dintre ei au două rânduri de arme. Poartă sulite pe umeri și țin arcurile în mâini, dar se folosesc de amândouă, după nevoie și cum le vine la îndemână”¹⁰. Armele avarilor apar menționate și în sursele chinezești: „Ca arme ei aveau arcuri, săgeți, îmbrăcăminte cu armură, sulite și războinici călare cu săbii; la cureaua împodobită purtau și un pumnal”¹¹.

I. Armele

Arcul reflex folosit de avari e cunoscut soldaților romani încă din timpul hunilor. Dar și înaintea acestora sciții se foloseau de un arc reflex asemănător. Bizantinii i-au comparat mereu pe avari cu huni precum vedem la Theophanes Confessor care îi descrie pe avarii veniți pentru prima dată la curtea împăratului Iustinian: „Tot în anul acesta (558 n.m.) veni în Bizanț un neam ciudat de oameni, al așa-zișilor avari; și tot orașul se strânse să-i vadă, pentru că niciodată nu privise asemenea neam de oameni; căci aveau plete lungi de tot, date pe spate, legate cu cordele și împletite, iar restul îmbrăcăminte era la fel cu a celorlalți huni”¹².

Avarii și hunii au coabitat încă din stepele asiatice (cu hunii heptaliți), iar după crearea khaganatului avar în stepa pontică, triburile hune supraviețuitoare colapsului imperiului lui Attila au intrat în acest khaganat. Prin urmare modul de viață hun și avar are origini comune.

Arcul reflex a fost dezvoltat de huni, ca apoi să fie îmbunătățit de avari și mai târziu de mongoli. E un „arc compus”, mai scurt decât arcul simplu cu 60-160 cm, fiind construit prin alipirea a mai multor straturi de lemn, tendoane și cornuri, și

⁹ Cosma et alii, *op. cit.*, p. 12.

¹⁰ Mauriciu, FHDR, II, p. 555.

¹¹ W. Pohl, *op. cit.*, p. 170-171.

¹² Theophanes, FHDR, II, p. 601.

adesea reîntărit cu plăci osoase; raza de atac era lungă, săgețile cu vârful cu trei muchii, grele, putând fi trase până la 500 de metri; săgețile aveau trei aripioare și în galop, hunii și avarii, puteau trage până la 20 de săgeți pe minut; dezavantajul acestei arme era durata lungă de timp pe care o necesita construirea lui care putea dura până la 10 ani și în același timp trebuia să fie ferit de umiditate¹³. Arcuri nu s-au păstrat, fiind descoperită doar o întăritoare de arc din os la Unirea II Vereșmort (com. Unirea, jud. Alba).

Vârful de săgeți. În Transilvania s-au găsit mai multe tipuri:

- a) cu lamă romboidală (la Heria);
- b) cu trei muchii (Sânpetru German/ Magazin; Valea lui Mihai/ Sub Pășune);
- c) cu trei aripioare (Unirea II Vereșmort);
- d) în formă de frunză (Iernut / Pe Șes).

Săbiile tipice pentru avari sunt drepte, relativ lungi, cu un singur tăiș¹⁴. În Transilvania au fost descoperite săbii drepte, dar și puțin curbate spre vârf. Puncte cu astfel de descoperiri¹⁵ sunt Crizbav, Dindești, Sânpetru German, Unirea II Vereșmort, Valea lui Mihai, Iernut și probabil la Săcuieni și Timișoara (datorită stării precare nu se poate preciza dacă aveau un tăiș sau două tăișuri). S-a descoperit și o sabie dreaptă cu două tăișuri la Crizbav.

Lancea este o altă armă folosită de avari. În Transilvania, vârful de lance descoperite sunt toate din fier cu lama fie îngustă, fie lată.

a) Descoperiri de vârful de lance cu lama îngustă avem la¹⁶: Aiud/ Școala de viticultură (mormântul 2), Aiud/ Școala de viticultură (mormântul 3), Aiud/ Școala de viticultură (descoperire întâmplătoare), Geoagiu de Sus/ Obreji, Heria, Lopadea Nouă/ Șanțuri, Măgina (mormântul 1), Sânpetru German/ Magazin (mormântul 1),

---

¹³ W. Pohl, *op. cit.*, p. 170.

¹⁴ W. Pohl, *op. cit.*, p. 173-174.

¹⁵ Cosma, *op. cit.*, 56-102.

¹⁶ Cosma, *op. cit.*, 56-102.

Târnavă, Iernut/ Pe Șes (locuința 2). b) Vârfuri de lance cu lama lată¹⁷: Aiud/ Școala de viticultură (mormântul 3), Aiudul de Sus, Gâmbaș (mormântul 1), Heria (două săbii), Lopadea Nouă/ Șanțuri, Săcuieni/ Dealul Vereș Stremț (mormântul 1), Târnavă, Iernut/ Pe Șes (locuința 1), Iernut/ Pe Șes (locuința 3).

II. Harnașamentul

Avarii, ca și hunii, acordă o foarte mare importanță creșterii cailor, aceste animale jucând un rol important atât în viața de zi cu zi cu ajutorul cărora stăpâneau turmele de animale cornute, cât și modului de viață nomad care îi obliga să fie mereu în căutarea de teritorii prielnice creșterii acestor animale, dar mai ales în campaniile militare pentru efectuarea manevrelor rapide, deplasări în teritoriu inamic pentru jaf, retrageri. Bizantinii au înțeles importanța acordată acestor animale de către acești turchi, precum observă și Mauricius: „*Caii comandaților de seamă sunt ocrotiți în părțile din față cu fier și păture de pâslă. Deprind cu grijă și săgetarea de pe cal*”¹⁸.

Calul și armele avarilor erau importante în viața acestora fapt observabil arheologic în mormintele războinicilor: ritualic, alături de defunct erau îngropate armele, harnașamentul și calul său. Autorii bizantinii lasă de înțeles că pierderea calului însemna sfârșitul luptei pentru un războinic avar. Ca și pedestrii nu erau acel adversar de temut ca atunci când luptau călare: „*În timpul luptei întocmirea de oșteni pedestri le e potrivnică: aflându-se pe cai și pentru că nu coboară de pe ei, nu pot sta în picioare, ca și cum ar fi crescut într-un trup cu caii și nici nu sunt în stare să meargă pe picioarele lor din pricina bicisniciei*”¹⁹.

Harnașamentul nu era cu mult diferit față de cel al hunilor, dar avarii au perfecționat scărițele de șă, datorită cărora au transformat caii într-o „mașină de

---

¹⁷ Cosma, *op. cit.*, 56-102.

¹⁸ Mauricius, FHDR, II, p. 555.; Pohl, *op. cit.*, p. 170-171.

¹⁹ Mauricius, FHDR, II, p. 555.

război”²⁰. Față de predecesorii lor huni, care nu cunoșteau scărița din fier sau nu era folosită de majoritatea războinicilor și „nu aveau încălțăminte confecționată special, ci foloseau piei de ied pentru acoperirea picioarelor”²¹, avarii impresionează cu aceste inovații, care alături de armura pentru cai au fost adoptate în preajma anului 600 și de cavaleria bizantină. Împăratul Mauricius spunea în „*Arta militară/Strategikon*”: „caii, mai ales ai căpitanilor și ai celorlalți oșteni de seamă, să aibă platoșe de fier și pieptare de fier sau pănură sau să le fie ocrotite piepturile și grumajii după obiceiul avarilor, mai ales pentru cei aflați în rândurile din față. [...] Să aibă câte două scărițe la șei [...]”²². Scărițe de șa pentru secolele VII-VIII au fost descoperite și în orizonturile culturale ale alanilor în regiunile Prutului și Nistrului²³, veniți o dată cu migrația bulgară condusă de Asparuh.

Scărițele de șa descoperite pe teritoriul actual al României din perioada avară sunt de două tipuri²⁴: T.1 scăriță de șa în formă de pepene, cu urechea de prindere a curelei (ochiul) realizată din aceeași bară, în formă de buclă (tipul II Cilinskă); T.2 scăriță de șa în formă aproximativ dreptunghiulară, cu ochiul lucrat separat (IV Cilinskă) unde întâlnim alte trei subtipuri:

S.1 Arcul nu are formă patrulateră ci este arcuit în partea superioară. Placa orizontală pentru sprijinul tălpii este îndoită spre interior și trasă în sus. Ochiul este lucrat separat. Descoperiri: Aiudul de Sus, Câmpia Turzii, Cicău, Geoagiu de Sus, Lopadea Nouă, Socodor, Timișoara.

S.2 Arcul este arcuit în partea superioară și în partea inferioară. Ochiul este lucrat separat. Descoperiri: Aiud, Pecica.

²⁰ W. Pohl, *op. cit.*, p. 170-171.

²¹ I. M. Țiplic, *Contribuții la istoria spațiului românesc în perioada migrațiilor și evul mediu timpuriu (secolele IV-XIII)*, Institutul European, 2005, p. 191.

²² I. M. Țiplic, *op. cit.*, p. 191.

²³ I. M. Țiplic, *op. cit.*, p. 192.

²⁴ Adrian N. Șovrea, *Scările de șa din perioada avară (secolele VI-VII) din Transilvania*, în Alt-Schaesburg, Sighișoara 2012, p. 9. ; Călin Cosma, *Vestul și nord-vestul României în secolele VIII-X d. Hr.*, Editura Nereamia Napocae, CLuj Napoca, 2002, p. 142; K. Horedt, *Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV-XIII*, București, 1958, p. 76.

S.3 Arcul are formă patrulateră, iar placa pentru sprijinul tălpii este îndoită spre interior și trasă în sus. Ochiul este lucrat separat. Descoperiri: Brateiu, Heria, Măgina.

Scărițele de șa în formă de pepene au analogii în Slovacia încadrate de Zlata Cilinská²⁵ în tipul II; se găsesc și în Siberia centrală, dar este mai des folosită în Transilvania²⁶; acest tip de scărițe sunt specifice secolului VII²⁷. Scărițele de șa aproximativ dreptunghiulare sunt mai târzii, încadrabile secolului VIII²⁸ cu analogii la Cilinská.

Zăbalele găsite în mormintele de călăreți sunt de două tipuri. Zăbale cu bare care la capete inele prin care se treceau curelele căpăstrului; în spațiul intracarpatic apar în prima jumătate a sec. VII și dispar la începutul sec. VIII. Descoperiri: Câmpia Turzii, Teiuș/ Cetățuie, Sânpetru German/ Magazin, Șiclău. Zăbale cu inele laterale - sunt mai evolute, întâlnindu-se din a doua jumătate a secolului VII (Deva- „*La cariera de nisip*”, Noșlac- „*Livadă*”, Valea lui Mihai- „*Retalj*”), menținându-se și la sfârșitul sec. VIII. Acest tip de zăbale este cel mai bine reprezentat prin descoperiri. Descoperiri: Aiud, Apahida, Biharea, Bratei, Gâmbaș, Mâasca, Stremț, Șiclău, Valea lui Mihai, Unirea II Vereșmort.

Aplice care împodobeau curelele harnașamentului: piesa cruciformă de la Dumbrăveni care acoperea încrucișarea a două curele, rozeta de la Band era aplicată pe curelele calului; în mormântul II de la Apahida s-au descoperit numeroase aplici pentru harnașament ceea ce arată poziția socială ridicată a acestui defunct. Alte descoperiri: Corund, Săcueni, Teiuș.

Concluzii

Forma scărițelor de șa se modifică datorită încălțăminteii, care, în perioada consolidării khaganatului în Pannonia, era confecționată „*prin croială dintr-o*

²⁵ Zlata Cilinská, în *Archaeologia Slovaca Catalogi*, V, Bratislava, 1973.

²⁶ Țiplic, *op. cit.*, p. 76.

²⁷ Cosma 2002, *op. cit.*, p. 142; Cilinská, *op. cit.*, p. 190.

²⁸ Cosma 2002, *op. cit.*, p. 143; Cilinská, *op. cit.*, p. 190-192.

singură bucată de piele sau de pâslă, obținută din păr animal, iar talpa lor nu presupunea un material rigid”²⁹. Scărița va fi adaptată la noua tactică de luptă bazată pe o cavalerie grea beneficiind de „elementele de protecție a labelor picioarelor, elemente confecționate din metal”³⁰.

Au fost descoperite în morminte din perioada avară și pintenii care cereau „o întărire a încălțămintei în zona călcâielor”³¹. După părerea unor cercetători, avarii nu purtau pintenii³², iar descoperirile ar trebui plasate unor populații din khaganatul avar, nu avarilor propriu-ziși și încadrate cronologic în secolele VIII-IX³³, cel mai probabil slavii, veniți în Transilvania cu un anume scop sau chiar participau în campanii militare³⁴.

Descoperiri care atestă prezența timpurie a avarilor în Transilvania, în a doua jumătate a secolului VI – începutul secolului VII, sunt cele din zona Carei, jud. Satu Mare³⁵. Cele mai numeroase sunt în arealul Mureșului mijlociu, unde a existat un centru de putere avar care controla salinele de la Turda, Sic, Cojocna, Ocna Dejului, Ocna Mureș, Lopadea Nouă, Ocna Sibiului (în partea vestică) și Praid (în partea estică). Rezultatele cercetărilor din mai multe cimitire avarie din această zonă a Transilvaniei cuprinse între Târnave, Mureș și Arieș au fost grupate sub numele de *Grupa Gâmbaș* cuprinzând perioada din a doua parte a secolului VII și începutul secolului VIII. În grupul Gâmbaș intră descoperirile de la Aiud, Aiudul de Sus, Brateiu, Câmpia Turzii, Cicău, Gâmbaș, Geoagiu de Sus, Heria, Măgina, Sânpetru German, Socodor, Stremț, Teiuș, Timișoara, Valea lui Mihai, Vereșmort.

---

²⁹ Țiplic, *op. cit.*, p. 193

³⁰ Țiplic, *op. cit.*, p. 193.

³¹ Țiplic, *op. cit.*, p. 194.

³² Al. Madgearu, *Românii în opera Notarului Anonim*, Fundația Culturală Română, Cluj Napoca, 2001, p. 186.

³³ Madgearu, *op. cit.*, p. 185-186.

³⁴ Călin Cosma, *Pintenii medievali timpurii descoperiți pe teritoriul Transilvaniei (secolele VII-X)*, în *Ephemeris Napocensis*, XIV-XV, 2004-2005, p. 194-195.

³⁵ I. Némethi, *Noi descoperiri din epoca migrațiilor din zona Carei (jud. Satu Mare)*, SCIVA, 34, 2, 1983, p. 139.

Über Militärausrüstung der Avaren Krieger (Zusammenfassung)

Die Krieger des avarischen Khaganats hatten eine hochrangige Stellung in der euro-asiatischen Gesellschaft, gebildet aus Hirtengemeinschaften. Es war eine Gesellschaft von Kriegern beherrscht in direkter Unterordnung gegenüber der militärischen Führern.

Die Avaren Stämme wurden von Militärkommandanten geleitet, und im Moment des Bundes, der stärkste war der absolute Herrscher, der **Khagan**.

Aber die anderen Führer verlieren ihre Autorität gegenüber ihren eigenen Stämmen nicht. Der Bund wurde in Provinzen eingeteilt mit militärischer und politischer Autonomie, die sogenannten „aul“-en, geführt von den Tudunen, Capcanen, Haganen und Zoapanen. Diese Titeln wurden von den militärischen Führern aus dem Khaganat getragen, die Elitekrieger.

Die Führung wurde durch „Rangabzeichen“ festgelegt: die Waffen Palette und das Pferdegeschirr. Aus archäologischer Perspektive ergeben sich in den Gräbern Unterschiede zwischen den Kriegern. Es wurden reichere und ärmere Gräber gefunden. Sehr wahrscheinlich wurden die Elitekrieger mit Fast begraben, zusammen mit der ganzen militärischen Ausrüstung: Rüstung, Waffen und Pferdegeschirr, alle reich verziert.

Als Waffe hatten die Avaren eine Reflexbogen mit vier Pfeilspitztypen: mit rhombusförmiger Schneide, mit drei Rändern, mit drei Flügeln und Blattförmig; sie hatten gerade, lange Schwerte, einschneidig, selten zweischneidig; die Lanzen hatten schmale aber auch breite Klingen.

Das Pferd spielte eine wichtige Rolle im Leben des Kriegers, deshalb, beim Tod des Kriegers wurde das Pferd samt dem Geschirr miteingegraben. Die Sattelleiter hatte eine Melonenform und waren fast rechteckig, sehr gut an der Rüstung des Kriegers angepasst, die anfangs leicht war, aber mit der Zeit immer schwerer wurde; das Zaumzeug hatte eine Seitenleiste oder Ringe; die Applikationen waren nur zur Dekoration.

Cuvinte cheie: khagan, războinic avar, însemne de rang, panoplia de arme, harnașamentul calului.

Schlüsselwörter: Khagan, Avaren Krieger, Rangabzeichen, die Waffen Palette, das Pferdegeschirr.

Anexe

Războinici avari din perioada timpurie (b și d – după Cosma et alii),
din perioada târzie (a – după M. Gorelik) și schelet de cal descoperit la Unirea II Vereșmort.

CRONICI SIGHIȘORENE (II)

Liviu Cîmpeanu
Nicolae Teșculă

Cronistica sighișoreană a jucat un rol deosebit în evoluția istorică a urbei de pe Târnava Mare. După pleiada de cronicari din secolul al XVII-lea care l-au avut ca spiritus rector pe notarul Georgius Krauss.

Pe lângă lucrările sale consacrate, Krauss a lăsat o serie de însemnări cronistice în *Protocoalele Magistratuale ale Sighișoarei*, aflate la Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Brașov. *Fond Primăria Orașului Sighișoara*. Este vorba de un manuscris pe suport de hârtie, în format folio cu 770 de pagini, care include înscrisuri cuprinse între anul 1478 și 1735.¹

Primul document, pe care îl prezentăm, tratează o serie de evenimente notate de Georgius Krauss din anii 1646, 1648, 1650, 1653, 1654, 1657, 1659 de la pagina 723 la 729. Deși par însemnări disparate ele sunt importante pentru istoria orașului Sighișoara: ridicarea turnulețului și a cupolei la Biserica Spitalului din Orașul de Jos; lucrările la mecanismul din Turnul cu Ceas realizate de Johann Kirschel, construcția Scării Școlarilor, lucrări edilitare în cetate și în oraș, clopotul nou din Biserica din Deal. Avem, astfel posibilitatea de a înțelege mai bine evoluția urbanistică a urbei noastre în secolul al XVII.

Turnul cu Ceas pe lângă rolul său administrativ și de simbol al orașului, a avut o funcție arhivistică deosebită. În globul cruciger se păstrează istoria orașului. Sursele de documentare menționează păstrarea aici a unei cronici a orașului. Probabil cu ocazia lucrărilor de restaurare a Turnului cu Ceas din 1894 au fost

---

¹ Geront Nussbächer, „Zu Schäßburg Anno 1487. Das älteste Stadtsbuch wurde vor 500 Jahren angelegt“ în *Aus Unrkunden und Chroniken. Beiträge zur siebenbürgischen Heimatkunde*, Neunter Band Schäßburg, Aldus Verlag, Kronstadt, 2010, pp. 46-53; Liviu Cîmpeanu, „Protocolul magistratual al orașului Sighișoara (1487-1735)”, în *Alt Schaessburg*, 6, 2013, p. 42.

descoperite două documente: *Diferite documente din istoria orașului Sighișoara*, care l-am publicat anul trecut și *Continuarea cronicii din Turnul cu Ceas a lui Georgius Krauss pentru perioada 1681-1775*.

Textul a fost transcris după originalul păstrat la Arhivele Naționale ale României. Direcția Județeană Mureș. *Fond Colecția de documente a Muzeului de Istorie Sighișoara* nr. 322/ 1828, cota 21. Are 6 file.

Documentul, care la o primă lectură pare să cuprindă informații cu privire la evenimentele din istoria Transilvaniei, aduce informații inedite cu privire la urmările incendiului din 30 aprilie 1676, impozitul impus Transilvaniei de Ali Pașa, epidemiile de ciumă din 1709 și 1718, atacul curuților din 1704, inundația din 1771, invazia de lăcuste din 1747, incendiile din 1738 și 1748, reparațiile efectuate la Turnul cu Ceas și o listă a ceasornicarilor, care au întreținut mecanismul ceasului. Numerotarea filelor celor două documente este indicată pe coloana albă în stânga textului, în conformitate cu numerotarea istorică. La traducere s-a încercat să se păstreze cât mai fidel forma și sensul frazelor, de aceea pe alocuri textul poate părea greoi și stângaci.

I. [Însemnări cronistice de notarul sighișorean Georg Kraus].

- p. 723 *Anno 1646* Hat der Fürsichtige Weiße H. Stephanus Maan Consul, vnndt H. Petrus Nusbaum Sichen Vatter *ex consensu Ampliss. Senatus* daß Törmichen vnnd Capulam der Spitalßkirche von neyen auffrichten vnndt auff iezige Form formiren laßen; *Hoc Anno* sein an der Pest alhie bey uns 437 Seelen sampt den W. vnndt gelehrten Herren Pastore Joanne Fabino gestorben.
- Anno 1648* Hat der W. W. H. Consul Joannes Boht sapt einen Ehrsamem W.W. Raht der Stund Circkel sampt der Stundt vnndt Glockelwerck durch Joann Kerschel Uhrmacher verneyen vnndt verificiren laßen; *Eodem Ao.* ist

auch der Meyr bey der Zigel Schoppen eben von der W. H. von grundt auff gericht worden, der Stadt zu großen unter(haltun?) vnndt behilfffen.

Ao. 1650 hat der Fürsichtige Woll W. H. Joannes Boht *Consul Ciuit[at]is* zwey Metallene Stück gießen vnndt machen laßen [durch] Magister Joannes Weyßenburger außlander welcher hernacher ihn einer Korn Kaull erstickt vnndt vmbkomme.

Ao. 1654 hat der W. H. Georgius Viterig, *Regius Judex*, zu erbauunge vnndt aufrichtung der Schultreppen fünffzig gulden (Fl. 50) noch bey leben verehret vnndt zum ewigen gelobnuß geschencket vnndt mit solchs seiner liberalität andere W. H. vnndt tugendtsame Matronen zu contribuiring bewogen, daß endtlige der H. W. H. Johannes Boht Consul ernante Treppen *fuditus* (sic!) aufrichten vnndt decken laßen, welcher expensen ihn die Fl. 290/13 lauffen.

p. 724 *Ao.* 1653 Hat der W. u. W. H. Joannes Boht Consul daß Thor sampt dem Vmblauff bey der Bäirgäßer Brücken neben dem Stadt vnndt Fürsten Hochhaus, aufrichten vnndt bawen laßen etc.

[restul paginii și p. 725 sunt albe]

p. 726 *Anno* 1657 *in Mense Augusto* ist die Naye Pastej bey dem Schloßer Thurem, vom S. W. H. Joanne Boht Cons. aufgericht vnndt gebawet worden vnndt eben zu der Zeit alß vnßer Kriegs Volck ihn der vnglückseligen Polnischen reiß (sic!) von den Tartaren gefangen worden, welches 28000 acht vnndt zwantzig taußent eracht worden, darunter auch von vnßerer Stadt ein Städtlichen H. Valantinus (sic!) Gottzmeister, so auch alda gestorben, gefangen worden vnndt weill damalß eine gefahr vntter vnßeres Stadt vnndt große furcht kommen, ist iedermann an dießem baw sehr willige geweßen, alßo daß derselbe innerhalb vier wochen verrichtet worden.

Ao. 1658 ist von der Otthomanischen Port eine Schätzunge nemlig fünff mall hundert taußent Reichstaller auff 7benbürgen geschlagen worden vnndt ihn die erste Contributio vns auff Stadt vnndt Stull gebührt Fl. 5574; deren wir Cibinium dem H. Sigero [?] Andreas darzu verordneten *Perceptoris* folgender weiß administret:

Silber St. 292 Marck.....Fl. 4467//60
 Taller vnndt alte Nemier .....Fl. 256//40
 Gangbahr Müntz darzu.....Fl. 850//

Thut dieße Taxe Fl. 5574.

Eodem Anno ist von Landt zu erlöbung des H. Kemeny Janos vnndt Kornis Ferenz, welche Fl.

- p. 727 dreymal Hundert vnndt zwej vnndt funffzig taußend - hundert sechß vnndt siebzig// Taußent Taller betroffen, daß vierte Theill dem Landt zu erlegen angeschlagen worden, darinnen vns gebühret Fl. 900, welche wir Cibinium dem Joszto Menyhardt administret.

Anno 1659 sein beyde gemannte Thörer, der Stadt zu gut, nemlige daß hinter dem Spital vnndt bey dem Stephani Stanfmann ihn der Mühlgaße von W. W. H. Petro Nussbaumero *Magistro Ciuium* auffgericht vnndt gebawet vnndt die Ketten zu vberziehung der Gaßen, an Stephan Richters Hauß transmutiret worden.

Eodem Ao. Ist eben von dem S.W. H. Petro Nusbaumero Cons. der erdene Schantz außerhalb der Obersten Pastey fundiret vnndt geleget worden, ihn die Scheitlange.

[p. 728 albă]

- p. 729 Eß ist zu wißen daß vnßer große Klocke Ao. 1419 in Papatu dem H. Nicolao zum gedachtnuß vnndt Ehre *hac superstitiosa devotione S. Nicolae ora pro nobis* gegossen worden, welcher Metall ihn sich gehabt Funtner No 42; vnndt

nach dem sie zweyhundertachtundvierzig Jahr – 248 so woll ihm Pabsthumb wie auch ihn wahr Christenthumb zur Ehre Gottes gebraucht worden, vor wenigen Jahren aber allgemach zerschittern, zu ruiniren vnndt stückenweis angefangen auß zu fallen, daß mit großen gefahr geleitet kennen werden, als ist die junge Klocken mit woll bedachten Raht vnndt einfelligen consens deß Achtbahren, Ehrwirdirdigen vnndt hochgelehrten H. Pauli Graffy obersten Seellen Sorgers vnßerer Christlichen Kirchen wie auch eines Ehrsamten Hoch W. Raths, durch den Ehrbahren Andream Filek, Mitburger alhie, mit zu satz No. 18 Funtneren Metalß, von neyen, ohne einzigen Mackel gegossen worden, vnndt ihn No. 52 Centneren bestanden; ist auch Gottlob an ihres gewöhnliches Ohrt auff das Thurm, obschon mit großen Mühe, doch ohne Verletzung einziges Menschen, georden vnndt erhöhet worden. Der Großgüttige Gott bewahre dieselbe nun mehr vor Vngemach vnndt allen zufalligen Vnglücken, damit sie zur Ehre Gottes vnndt zur Zeit viller frommer Christen Seelen abgang geraume Zeit gebraucht möge werden.

Remp feliciter gubernantibus.

Amplissimus, Prudentes ac Circumspectis Dominis Michaelē Geöldner, *Magistro Ciuium*, Joanne (sic!) Paulini *Regio*, Michaelē Heluig *Sedis Judicibus*, Petro Nusbaumero *Pro Consule*, Barthomoleo Goldschmidt *Aedituo*, Stephani Matthiae *Juratis Cive ac Prefecto Aerary, publice* Joanne Scharrischer *villico*, Georgio Kraus *Cibiniensis p[er] t[empore] Juratis Notarius* etc.

mpr.

Traducerea în limba română a însemnărilor:

- p. 723 *Anno* 1646 chibzuitul și înțeleptul domn Stephanus Maan, consul, și domnul Petrus Nusbaum, curator al leprozeriei, *ex consensu ampliss. senatus*, au

ridicat din nou turnulețul și cupola Bisericii Spitalului², și au pus să fie făcute în forma actuală; *Hoc Anno* au murit de ciumă aici la noi 437 de suflete, împreună cu înțeleptul și învățatul domn, pastorul Joann Fabini.

Anno 1648 preaînțeleptul domn, consulul Joannes Boht, împreună cu cinstitul și preaînțeleptul magistrat au pus să se înnoiască și să se verifice (sic!) cadranul ceasului [și] mecanismul ceasului și al clopotelor, de către ceasornicarul Joann Kerschel³; *Eodem Ao.* a fost ridicată din temelie și măieriştea de lângă hambarul de cărămidă, de același domn preaînțelept [Joannes Boht], fiind de mult ajutor și sprijin pentru ora

Ao. 1650 chibzuitul și preaînțeleptul domn Joannes Boht, *consul ciuit[at]is*, a pus să se toarne și să se facă două tunuri de metal, [de către] magistrul Joannes Weyßenburger, un străin care mai apoi s-a sufocat și a murit într-o groapă de grâu.

Ao. 1654 preaînțeleptul domn Georgius Viterig, *regius judex*, fiind încă în viață, a cinstit cincizeci de guldeni (50 fl.) pentru construcția și ridicarea (sic!) Scării Școlarilor și a dăruit [guldenii] pentru laud [sa] veșnică; și cu această liberalitate (sic!) a sa a mișcat și alți domni înțelepți și matroane virtuozose încât, până la urmă, preaînțeleptul domn Johannes Boht, consul, a pus să se ridice și să se acopere acel *fuditus* (sic!), ale cărui cheltuieli se ridică la 290/13 Fl.

- p. 724 1653 preaînțeleptul domn Joannes Boht, consul, a pus să se ridice și să se construiască poarta și împrejmuirea de la podul din capătul Uliței Baier⁴, lângă oraș și casa cu etaj a principelui etc.

---

² Este vorba de Biserica Spitalului din Orașul de Jos, în secolul al XIX-lea a fost darâmată și s-a construit Școala Evanghelică de Fete (MIU Vechi).

³ sau Johann Kirschel, după cum apare în matricolele Bisericii Evanghelice, a fost un meșter pelerin originar din Königsberg (azi Kaliningrad) , ceasornicar desăvârșit a realizat figurinele din Turnul cu Ceas.

⁴ Astăzi str. 1 Decembrie 1918.

[restul paginii și p. 725 sunt albe]

- p. 726 *Anno 1657 in mense Augusto* a fost ridicat și construit (sic!) Bastionul Nou de la Turnul Lăcătușilor, de către preaînțeleptul domn Joann Boht, consul; și, chiar în vremea în care oastea noastră a fost prinsă de tătari în nefericita campanie poloneză, socotindu-se că au fost prinși 28000 douăzecișiopt de mii [de oameni], printre care și vajnicul domn Valantinus (sic!) Gottzmeister din orașul nostru, care a și murit acolo, a ajuns primejdia la orașul nostru și s-a iscat o teamă mare, de aceea toți au încuviințat această construcție, astfel încât a fost isprăvită în patru săptămâni.

Ao. 1658 Poarta Otomănicească a supus Transilvania la plata unei răscumpărări anume de cinci ori câte o sută de mii de Taleri Imperiali iar prima *contributio* a noastră, pe oraș și pe scaunul aferent, a fost în valoare de 5574 fl.; pe care i-am administrat (sic!) la Sibiu, la domnul Andreas Sigerus [?], perceptorul rânduitor cu aceasta, în felul următor:

Argint 292 mărci.....	4467//60 fl.
Taleri și alte monede.....	256//40 fl.
și monedă curentă.....	850// fl.

[Împreună] această taxă (sic!) face 5574 fl.

Eodem Anno țara a trebuit să plătească pentru răscumpărarea domnului Janos Kemeny și Ferenz Kornis de trei ori câte o sută de mii și încă cincizecișidouă de mii de fl. – o sută șaptezeci și

- p. 727 șase// de mii de taleri, a patra parte a trebuit să fie plătită de țară, iar noi a trebuit să dăm 900 de fl., pe care i-am administrat (sic!) la Sibiu, la Joszt Menyhard.

Anno 1659 au fost ridicate și construite (sic!) cele două porți cu paznici, pentru binele orașului, și anume cea din dosul spitalului⁵ și cea de la [casa lui]

⁵ Este vorba de spatele vechii Școli Evanghelice de fete (MIU vechi)

Stephan Stanfmann, pe ulița morii, de către preaînțeleptul domn Petrus Nussbaumerus, *magister civium*, iar lanțurile pentru închiderea uliței au fost mutate la casa lui Stephan Richter.

Eodem Ao. Șanțul de pământ dinafara Bastionului de Sus⁶ a fost fundat (sic!) și construit de către același domn înțelept Petrus Nusbaumerus, consul, în locul numit *Scheitlange*.

[p. 728 albă]

- p.729 De știut că clopotul nostru cel mare⁷ a fost turnat *Ao.* 1419, în vremea papilor, în amintirea și cinstirea Sfântului Nicolae: *superstitiossa devotione S. Nicolae ora pro nobis*; al cărui metal a fost [în greutate] de 42 de funți; și, după ce a fost folosit întru cinstirea lui Dumnezeu douăsutepatruezecișiopt – 248 de ani, atât în vremea papilor cât și în vremea adevăratei credințe, a început de câțiva ani să se ruineze (sic!) și să se dezmembreze bucată cu bucată, încât nu putea să fie tras decât cu primejdie mare; astfel, a fost turnat clopotul cel nou, fără niciun cusur, de către cinstitul Andreas Filek, concetățeanul nostru, cu o completare de 18 funți de metal, având acum 52 de funți; [această lucrare s-a făcut] cu sfatul chibzuit și cu consensul onorabilului, cinstitului și preaînvățatului domn Paulus Graffius, prim-preot al bisericii noastre creștine precum și [cu sfatul] cinstitului și a înțeleptului magistrat; de asemenea, mulțumită lui Dumnezeu, a fost rânduit și urcat la locul său în turn, deși cu multă trudă, dar fără vătămarea vre-unui om. Bunul Dumnezeu să-l ocrotească acum de rele și de alte nenorociri, să poată fi folosit timp îndelungat pentru slava lui Dumnezeu și la vremea plecării de la noi a multelor suflete de creștini credinioși.

⁶ Bastionul cunoscut sub numele de Castaldo de la vechiul turn al aurarilor, lângă Biserica din Deal.

⁷ Este vorba de Biserica din Deal.

Remp feliciter gubernantibus.

Amplissimus, Prudentes ac Circumspectis Dominis Michaelae Geöldner, Magistro Ciuium, Joanne (sic!) Paulini Regio, Michaelae Heluig Sedis Judicibus, Petro Nusbaumero Pro Consule, Barthomoleo Goldschmidt Aedituo, Stephani Matthiae Juratis Cive ac Prefecto Aerary, publice Joanne Scharrischer villico, Georgio Kraus Cibiniensis p[er] t[empore] Juratis Notarius etc.

mpr.

II. Continuarea cronicii din Turnul cu Ceas a lui Georgius Krauss pentru perioada 1681-1775.

Fortsetzung

Derjenigen Geschichte, so unsere gottseeligen Voreltern in den Knopf des Thurms zum Unterricht der Nachkommenschaft hingelegt u. welche bis auf das Jahr 1677, wo nemlich der Thurm wiederhergestellt worden gehet, hier aber bis auf das 1775-the Jahr, wo nemlich dieser Thurm abermal ausgebeßert worden, weiter fortgeführt wird.

Aus vorangeregter u. wegen Alterthum ganz neuerdings aus dem wahren Original getreulich abgeschriebener Erzählung unserer Vorfahren, erhelle uns allzudeutlich daß dieses geliebte Vaterland verscheidenen Jahrhunderte ein Sammelplatz der entsetzlichsten Landesplagen als Krieg, Theuerung, Pest, Mord u. Brand gewesen. Die Hauptursache mag wohl größtentheils eine mangelhafte Regierungs Form, die Verschiedenheit u. Uneinigkeit der Landes Einwohner u. die unersättige Habsucht derer benachbarten türkischen u. wallachischen Mächte gewesen seyn. Hiezu kam auch die Ohnmacht derer

Landes Fürsten u. die Entkräftung der Stände, da ein Theil den andern vor der Wuth der innerlichen u. äußerlichen Feinde nicht schützen konte.

Solchergestalt gieng es fast allen einheimischen Landes Fürsten, mithin auch dem letzten Mich. Apaffi, als unter welchem die von unsern Alten so kläglich beschriebene Feuers Brunst, deren trauriges Andenken auch noch alljährlich den letzten Aprill durch einen Buß- u. Betttag der Burgerschaft bekannt gemacht wird, sich ereignete. Diese Feuers Brunst war durch gottlose Mordbrenner angestiftet worden. Dieses bestätigt sich dadurch, daß den 3-ten Tag darauf, nemlich den 2-ten May desselben Jahres das Dorf Seybrig im Repser Stuhl, den 3-ten [Mai] der Markt Kyzd, die darauf folgende Woche aber Fogarsch, Ebeschdorf, M. Wassarhely am Jahrmarkt, u. andere Orte mehr, theils abgebrannt, theils zu brennen angefangen, aber durch göttlichen Beystand wieder gelöscht worden. Vorerwähnter Fürst Apafi war nach

- f. 1 v. dem Tode des Fürsten Achatius Bartsai/ welcher den 23-ten Juni 1661 in dem Dorf Repa überfallen u. niedergesäbelt wurde, dem Fürsten Kemeny zum Trutz, von den Türken, auch wider seine Absicht, zum Fürsten erklärt worden, u. mußte daher auch jederzeit nach der Pfeif der türkischen Hof tanzen. Damit war es aber noch nicht genug, sondern mußte auch von denen mächtigsten türkischen Vasallen, nämlich dem Tartar Chan, Wallachischen u. Moldauer Fürsten, u. besonders von den commandierenden Bassen u. Veziren alle möglichen Chikanen erleiden, wie denn der bekannte Ali Bassa diesem Fürsten eben allhier in Schäßburg mit dem Meer-Wasser u. dem Magistrat mit dem Spieß drohte, wofern die dem Land aufgelegte Brandschatzung bis zum vorgesetzten Termin nicht erlegt würde. Unter diesem tyrannischen Joch also seufzete erwähnter Fürst sammt seinen ausgesageten Unterthanen u. mußte eine Drangsal über die andere erfahren,

bis Anno 1681 die gesammte türkische Macht wider den Allergroßwürdigsten röm. Kayser Leopoldum den Großen, empöret u. in der Absicht vorgerüket, um die Kayserliche Residenz Stadt Wien zu belagern, bei welcher Gelegenheit der Fürst Apaffi zusammt dem Grafen Tökeli beordnet worden mit ihrem unterhabenden Adel u. Kriegs Völker, wie auch in Gesellschaft des Vezirs von Ofen, die beiden Oerter Onadt u. Vиллек zu bestürmen u. einzunehmen.

In den darauf folgenden 1683-ten Jahr wurde erwähneter Fürst abermalen mit seinem unterhabenden Volk commandiret die Beute bei Raab zu besehen, da unterdessen der Gheras Mehemet Tartar Chan mit 80000 Tataren durch Siebenbürgen zog u. unbeschreibliche Drangsale anrichtete. Nachdem aber doch der hochmüthige Groß-Vezire zusammt der ungeheuren türkischen Armee von den verinigten christlichen Hülfsvölkern den 12-ten 7-br vor Wien geschlagen u. mit Hinterlaßung aller Bagage, Munition u. des ganzen Lagers, in die Flucht getrieben worden, so bekemen die Sachen eine ganz andere Wendung, denn die siegreichen kayserlichen Völker verfolgten die gedehmütigten türkischen Schaaren auf dem Fuße, immer weiter u. weiter, wodurch dann auch den siebenbürgischen Ständen ein Strahl der Hoffnung eines so unerträglichen tyrannischen Joches befreyt zu werden, sich äußerte. Diese Hoffnung schlug

f. 2 f. nicht fehl, denn Anno 1686// drang erstens der kayserliche General Scherfenberger u. Ao. 1687 der *vigoureuse* Herzog Carl v. Lothringen mit einer bewährten keyserlichen Mannschaft in Siebenbürgen ein, u. da wurde in dem keyserlichen Lager /: so bei Feigendorf u. Balasfalua stund:/ die im vorgehenden Jahr am keyserlichen Hof, durch die abgeschikten Landes Deputirte angefangenen Traktaten vollig zu Stande gebracht, die sogenannte *Transactio Lotharingica*, förmlich abgeschlossen u. solchergestalt das

bedrängte Siebenbürgen in den mächtigen Schutz des großen Leopolds röm. Keyzers übergeben. Hiemit fing Siebenbürgen an sein goldenes Zeitalter anzutreten, denn der höchst seelige Kayser Leopoldus begnadigte das Land u. dessen Städte mit vorzüglichen Freyheiten u. ertheilte ihnen vortreffliche Gnaden Briefe, denen wir unter dem sanften österreichischen Scepter noch bis dato genießen. Er verschaffte dem ganzen Land die fast noch nie malen gekosteten süßen Früchte des Friedens, u. machte daß dieser sonst löbliche Fürst Mich. Apafi /: welches bei seinen Vorgänger selten eintraf:/ in Fried u. Ruhe seine Tage beschließen konnte. Dieses erfolgte dem 13-ten Aprill 1690 u. wurde der verblichene fürstliche Körper auf seinem Landgut Alma Kerek in die evangelische Kirchen Sakristey beigesetzt, allwo auch die Gebeine seiner fürstlichen Gemahlin an seiner Seite ruhen. Dessen einziger Sohn, Mich. Apafi II., wurde aus allerhöchster Gnade des Kaysers Leopold in dem Reichs Fürstenstand erhoben u. genoß an dem kayserlichen Hoflager in Wien ganz vorzügliche Gnade u. Wohlthaten, allwo er auch den 15-ten Juli 1694 mit Catharina, jüngsten Tochter des Generalen Georg Bethlen, Beylage hielt. Er starb den 1-ten Februar 1713, im 39-ten Jahr seines Alters, kinderlos, u. seine Gemahlin folgte ihm den 4-ten Januar 1725 in die Ewigkeit nach. Und so verlosch die fürstliche Regierung gänzlich u. dieses vorher bedrängte Land hatte sich nunmehr des mächtigen kayserlichen Schutzes zu erfreuen. Zwar wollte es mit Anfang dieses 18-te Saeculi das Ansehe gewinnen, als wenn der Neid den Geist der Unruhe u. Unzufriedenheit einigen thörichten Einwohnern des Landes eingeflößt hätte, u. durch eine boshaft angespannene Rebellion die Glückseeligkeit des Landes stören wollte. Allein dieses, vornehmlich für die sächsische Nation so fürchterlichen, Ungewitter wurde durch den Schimmer des Allerhöchsten

f. 2 v. kayserlichen Schutzes mit göttlichen Beystand gar bald zertheilet, u. die Anstifter/ in Ruhe gesetzt. Mitten unter diesen Unruhen, starb der Großmächtige u. wohlthätige Kayser Leopoldus I, Ao. 1705 u. hinterließ das Regiment seinem glorwürdigen älteren Sohn Josepho I, römischen König. Bald darauf, nemlich Ao. 1709 erschien eine andere fürchterliche Landpeitsche, nemlich die Pest welche hin u. wieder im Lande tobte, u. besonders in Schäßburg den Kern unserer Brüder u. Mittbürger wegrißte. Endlich aber, durch die Barmherzigkeit des Höchsten, gegen Ende des 1710-ten Jahres wieder aufgehört, aber auch 8 Jahre nachhero, nemlich 1718, abermalen zu toben angefangen, u. gegen Ende desselben Jahres, nachdem viele Bürger in Schäßburg hingerissen worden, sich endlich gelegt. Unter dieser Zeit, als eben die Kuruzischen Unruhen in Ungarn u. Siebenbürgen völlig gedämpft waren, starb der gütige Kaiser Joseph I; die Kuruzen selbst waren eine Rotte größtentheils aus Zeklern bestehend, worunter sich nicht wenige Vornehmen aus dem ungarischen Adel mit befand, welchen von Stolz u. Mißgunst beherrscht u. unzufrieden mit der Allerhöchsten Kayserlichen Regierung sich frewentlich empörten, u. im ganzen Lande mit Rauben, Brennen u. Morden nicht wenig Unheil anrichteten. Unter andern blieb auch unsere geliebte Stadt von diesen Rebellen nicht unangetastet, vielmehr mußten dieselbe durch öftere Streifereyen nicht wenig Schaden erleiden, wobei jedoch die hieselbst aufgerichtete sogenannte Frey-Compagnie, so aus lauter jungen Bürgern bestand, den besten Widerstand thaten. Im Jahr 1704, den 23-ten Januar naheten sich diese Kurutzen unter Anführung des Gutti Istvan abermal der Stadt, drangen in dieselbe ein, zündeten die Mayerhöfe, Schaaßgaße u. die untere Seite des Großen Marktes mit Feuer an, da denn diese ganze Seite bis an das Spitalsthor, in die Asche gelegt worden. Nicht minder, wurde bei dieser Gelegenheit auch der obere

Glockenthurm bei der Nikolaus Kirche angesteckt, wo denn derselbe ebenfalls in Brand gerieth u. die damals weit berühmte, sehr große Glocke, nebst drey kleineren, zerschmolzen. Inzwischen ermangelte auch die hiesige Bürgerschaft nicht, ihnen mit Nachdruck zu begegnen, maßen von denen Stadthürmen, auch sogar aus vielen Privatheusern der Stadt

- f. 3 f. dermaßen// auf sie gefeuert wurde, daß sie endlich die Flucht zu ergreifen für nöthig fanden. Nicht lange hernach wagten sie einen neuen Anfall, wurden aber gar bald wiederum zum Fliehen gebracht, da denn, weil die Thore gesperrt u. besetzt waren, die Flüchtigen sich durch die Höfe in der Bayer- u. Mühlgaße, über die Kokel zu salviren gedachten, in welche aber sehr viele u. beinahe die meisten dieser Rebellen, weil kurz vorher das Eis von dem Suchter Wehr an, bis bei die Weis Kircher Brucken aufgehauen war, hinein fielen u. unter dem Eis das Leben verloren. Ohnerachtet nun Schäßburg selbst, seit dieser Zeit keine besonderen Anfälle mehr erlitten, außer im 1706-ten Jahre, in welchen von dem Tokai Lörinz die allhiesige obere Schantze bei dem Goldschmiedthurm u. einen guten Theil der Stadtmauer niedergerissen wurden, so richteten gleichwohl diese Rebellen anderer Orten viele Verheerungen an, bis sie endlich bei Trotsan von den kayserlichen Truppen unter dem Commando des Generals Baron von Tige aufs haupt geschlagen u. solcher gestalt diese Unruhen gedämpft wurden. Nun wieder zur kayserlichen Geschäfte.

Joseph I starb u. dessen jüngeren H. Bruder Carolus VI. succedirte Allerhöchst demselben sowohl im Regiment als in allen, dem Allerdurchlauchtigsten Oesterrichischen Hause ganz eigenen, fürstlichen Tugenden. Die Glückseeligkeit Siebenbürgens wurde also durch diese Hohen Todesfälle gar nicht unterbrochen, vielmehr stieg die dem Vaterland aufgegangenen Glücks Sonne immer höher. Es wurde unter der

glorwürdigsten Regierung Carolus VI-ten der Grund zur Verbesserung deren innerlichen Einrichtungen dieses verwildeten Langes gelegt. Unter die vorzügliche Wohlthaten die unter andern kayserlichen Erbländer auch Siebenbürgern unter diesem seegenvollen Regimente angeidehen ist vornehmlich auch dieses zu rechnen, daß um das Jahr 1725 die sogenannte *Sanctio Pragmatica* zu stande gebracht u. von den höchsten Häuptern Europas garantirt wurde. Denn als es dem Allerhöchsten König aller Könige Ao. 1740

- f. 3 v. gefiel, unser huldreichen Landes Vater/ Kayser Carl VI-ten, von unseren Häupter zu nehmen, so wurde vermöge vorangeregte pragmatische (Sanction) Consitution, da keine männliche Erben vorhanden waren, die Succession aller kayserlichen Erblande auf unsere noch lebende u. unseren heißesten Wünschen nach, noch lange, sehr lange lebende große Maria Therezia gebracht. Was diese erhabene Monarchinn in diesem lieben Vaterland und besonders unserer sächsischen Nation vor hohe Wohlthaten zufließen laßen, ist fast nicht möglich zu bestimmen. Nur etlige der vorzüglichsten zu erwähnen die Allerhöchst derselben von unser Kindes Kindern kein fällig nicht genugsam können verdanket werden. So wurde circa Ao. 1750 die allerbeschwerliche Last, so dem gemeinen Pöbel unerträglich fiel, sie sogenannte *gratuita victitatio*, wo nemlich das Militare, das hohe u. geringe Adel, alle andern Standes Personen, adeliche Bedienten, Kanzellisten, ja alle die nur reiseten, den unentgeltliche Unterhalt für sich u. ihr Vieh, ja selbst die Vorspanne, alle Orte hie, wo es ihnen nur beliebte, gratis forderten, völlig abgeschafft. Ferner, wurde auch von 1750 fort, bis gegenwärtige Zeit beständig an Ausbesserung der Contributions Norm, als welche von undenkliche Zeiten her ein beständiger Zankapfel u. die Gelegenheit der hitzigsten Plakereyen unter der handgreiflichsten Bedrückungen der armen

Leute gewesen, auf einen der Gerechtigkeit u. den Landes Umständen proportionierten Fuß gesetzt. Um eben diese Zeit wurden den teutschen u. sächsischen Beamten ihre Salaria, durch die bekannte Seebergischen Comission, entworfen, von Allerhöchsten Hof bestätigt, die Allodial Wirthschaften eingerichtet, u. viele Mißbräuche in der Administration abgeschafft. Diese ganz besondere königliche Eigenschaften, die nichts als Wohlfarth u. Seegen über so viel Millionen gemeine Unterthanen verbreiteten, waren wohl hinreichend genug, Ihro in Gott ruhenden päpstlichen Heiligkeit, Benedictum XIV dahin zu bewegen unsern glorwürdigsten Kayserinn Mariam Theresiam aus eigenen Trieb mit dem erhebenen Prädikat einer Apostolischen Königin,

f.4 f. als welches Praedicat noch der// erste hochseelige König Stephanus I, auf Verfügung Ihro päpstliche Heiligkeit Sylvesters II. gebraucht, zu beehren. Alle getreuen Unterthanen erfreuten sich über so glorwürdig verdiente Achtung des heiligen Vaters gegen unsere große Monarchinn u. wurden gar bald darauf dadurch begnadigt daß Allerhöchst Ihro Majestät dem hiesigen geliebten Vaterland nicht nur den Titul eines Großfürstenthum schenkte, sonder auch demselben den unter Allerhöchst Dero kayserlichen Erblanden einen vorzüglichen Rang ausmachten. In diese allerhöchste kayserlichen Gnade, erstreckte sich auch auf die sächsische Nation insbersondere, da Allerhöchst Dieselbe die gesammten adelichen Güter des Fograscher Distrikts im J. 1765 der Universität der Siebenbürgischen Sachsen auf 99 Jahren gegen Erlegung 200000 Rheinischen Gulden mit allen Nützungen u. Appertinentzen zu überlaßen, u. gar bald darauf die gesammte Nation mit dem vorzüglichen Titul: *Inclyta* zu beehren allernädigst geruhen. Eine verehrungswürdige kayserliche Gnade vor [für] die sächsische Nation war auch dieses, da Allerhöchst Ihro Kayserliche Majestät allermildest gunsten

zur höchsten Landes Administration solche Gouverneurs zu verordnenm die allemal ein zuneigungsvoller Augenmarck gegen die sächsische Nation geäußert haben. Unter diesen war der gottseelige General Feld Zeugmeister Baron v. Buccow, der als bevollmächtigter königlichen Comissarius u. Commandierenden General im Hochlöblichen Gubernio präsidirte. Unter ihm wurde die Granitzer Millitz Infanterie, dann ebenfalls Zekler Hußaren Regiment eingetheilt. Jedoch ging dies nicht ganz ohne Blutvergießen zu; denn die Györgyianer, Csiker und Haromszeker Zekler, in deren Geblut die Lust zu rebellieren vielleicht nicht gänzlich ausgetilgt war, durften, da sie schon mit kayserlichen Gewehr ersehen worden, sich zu empören untersehen, versammelten sich in Csik bei dem Dorf Madefalva u. droheten Tod un Verwüstung. Der daselbst die kayserliche Mannschaft

- f. 4 v. comandirende Baron v. Schitskovits ließ endlich,/ jedoch nur zum Schrecken, blind auf sie feuern. Da aber jene sich noch immer widersetzten u. mit ihrem scharf-geladenen Gewehr, nicht gar ohne allen Effect, zurückfeuerten, so sahe endlich der das Commando führende H. General sich genöthigt mit dem groben (sic!) und kleinen Geschütz ernst zu brauchen, worauf dann bei die 300 Personen, diejenige, die sich flüchten wollten in dem Altfluß aber umkamen, mit eingerechnet, das Leben verloren. Wo sonach die übrigen sich dem Willen Ihrer Monarchinn ohne Wiedersetzung unterwarfen. Nach Buccows Absterben folgte demselben in dieser erhabenen Würde der höchstverdiente General Feldzeug Meister, Großkreutz des militärischen Marien Theresien Ordens, Graf Andreas Haddik, dermalig hochbetreutester Krieges Raths Präsident. Nachgehends erhielt diese würde Seiner Excellenz Graf v. Odonell u. darauf Seine Excellenz Graf v. Auersperg, u. endlich geruhten Allerhöchst Ihro Majestät die höchste Ruder dieses siebenbürgischen Staates sogar einen eingebohrenen Sachsen, nemlich Ihro

Excellenz dem höchstverdienten Freyherrn Samuel v. Bruckenthal, wirklich geheimen Staats Raths u. Commandeur des königlichen St. Stephan Ordens, allermildest anzuvertrauen u. Hochderselben als *Gubernii Praesidens* u. *Commissarium Reg. Plenipotentiarium* von allerhöchsten Hoflage herein zuschicken. Alle diese erhabenen Vortheile haben die Glückseelikeit des Vaterlandes, besonders aber der sächsischen Nation, zum unsterblichen Ruhm unsers Allerhuldreichsten, wohlthätigsten Monarchinn, auf das höchste gebracht, um so viel aber mehr, da sich während dieser glückseeligen Regierung keine wirklichen Landes Plagen mit eingemischt. Denn ohnerachtet die im 1740 noch fortdauernde u. um das Jahr 1769 wieder ausgebrochene Hungers Noth ziemlich hoch zu steigen angefangen, so hat sich doch solche durch die unendliche

f. 5 f. Barmherzig Keit Gottes u. die weisesten Vorkehrungen// unserer Allerhuldreichsten Kayserinn bald gelegt, also daß kein Mensch Hungers gestorben. Ao. 1771 im Monath Julio entstand zwar eine so ungeheure Waßerfluth, deren die Geschichte hiesigen Orts kein Beispiel aufzuweisen hat, indem die Mayerhöfe jenseits des Siechhofs Brüken zum Theil bis an den Dächer, einige aber gar zwei Spannen hoch mit den Dächern unter dem Waßer gestunden. Erstaunend war es vom Schuster Schantz anzusehen, als sich ein gewiſer Mayerhöfer Namens Henneng, welcher sich auf das Dach geflüchtet, um Hülfe rief u. flehte, wo keine möglich war, besonders da die Wuth des Waßers die neben diesem hölzernen Gebäude stehenden Scheuern u. Schopfen wegnahm, u. der Siechhofs Geistliche solchen von den Kreutzberge mittelst eines Sprechrohres zu dem vor menschlichen unvermeidlichen Tode präparirte. Nicht weniger Schrecken war in der Bayergaſſe da wegen erhöhten Kokelfluſß die Schaaser Bach dergestalt aufgeschwollen, daß das Waßer alle unteren Stuben anfüllte. Sämmtliche

große u. kleine Brüken, viele Stuben, Scheunen, Schopfen, Stäbe, Zäune u. Blanken, welche in der Nähe der Kokel wurden, benebst denen allersämmtlichen Obstbäumen, so ein auch viele Früchte auf dem Felde ausgespület u. davon geführt. Ein gewißer Handels Mann, Johann Schenker, hatt allein einen Verlust von 150 fruchttragende Obstbäumen – selbst volle Weinfäßer wurden aus einigen Kellern in der Bayergaße mitgenommen u. in der Wentch gefunden. Jedoch ist bei dieser großen allgemeinen Todesangst u. erlittenem empfindlichen Schaden kein Mensch ums Leben kommen, außer einer einzigen ganz fremden unbekannten Weibs-Person, die im Waßer, nachdem es gefallen, gefunden worden./

- f. 5 v. Die Ao. 1747 sich in unbeschreiblichen Menge eingefundene Heuschreckenn richteten zwar viele Verheerungen an, wichen aber Ao. 1749 gänzlich wieder aus dem Lande. Ohnerachtet wurden viele Ortschaften von Zeit zu Zeit mit Feuer heimgesucht worden, unter diesen auch unser geliebtes Schäßburg, da Ao. 1736 das Feuer auf dem Markt an der oberen Zeile bei dem sogenannten Ramp angegangen u. sofort bis in die Hällgaßen, neben dem Schenk, alle Häuser in die Aschen gesetzt, wie auch im Jahr 1748, wo die untere ganze Marktzeile bis ans Comendanten Haus abgebrannt – ja ohnerachtet auch die Viehseuche zu verschiedenen Zeiten u. an verschiedenen Orten gewüthet; so ist doch Schäßburg unter dem mächtigen Schutz Theresiens vom Brande wiederum hergestellt, vor dem Viehseuche aber allemal verschont geblieben. Alle diese ercheinende Uebel waren keine Strafen des gerechten Gottes, ohnerachtet wir solche verdient haben. Es waren nur allgemeine Vorwarnungen zu unsere Glückseeligkeit. In Betracht des ganzen Zusammenhanges blieb unter dem kayserlichen Schutz standhaft, ja sie ist auch noch in ihrem Anwachs denn unsere Allerdurchlauchtigste Minerva u. Schutzgöttin Maria Theresia, zusammt ihrem glorwürdigsten Sohn Josphe II,

römischen Kayser, welchen mit vereinigten Kräften vor [für] den Wohl Siebenbürgens u. bringen durch unermüdete Sorgfalt die Sitte, Künste, Gelehrsamkeit u. Handlung, jene unentbehrliche Stützen des Staates noch täglich empor. Diese allerpreis würdigen Sorgfalt veranlaßte dem lieben Vaterland das allerschätzbarste Glück,

- f. 6 f. welches Siebenbürgen noch niemalsen gehabt. Den unser// allergütigste Monarch u. röm. Kayser Joseph II. zeigte sich Ao. 1773 in den Monathen Junius u. Julius dem ganzen Lande; Alle, Gesunde u. Kranke, liefen zu, ihren wohlthätigen Beherscher zu sehen, ganz ungemeinen Sanftmuth u. Leutseeligkeit prägten dessen angebetetes Bildniß tief, ganz tief in unsere Herzen ein u. Seine Erniedrigung gegen seinen vor Verwunderung betaubte Unterthanen erhöhte den unschätzbaren Wehrt seiner Güte u. Sanftmuth auf dem höchsten Gipfel der Ehrfurchts vollen Liebe. Vergißt er nicht Schäßburg, da er die am 1-ten Junius sein holdseeliges Angesicht mitten auf unseren hiesigen Markte, über eine Halbe Stunde lang sehen u. bewundern ließ. Verehrt dieses allertheuerste Andenken allerspätete Nachkommenschaft, denn einem Trajan u. einem Sigismund könnt ihr diese Wohlthat nicht verdanken, nur die Gränzen unsers Vaterlandes können sich dieses Glückes rühmen. Joseph II. ist es allein dessen Güte u. ungemeinen Tugend wir in unsere Mauern zu verehren das Glück gehabt haben, unter dessen glorwürdigsten Scepter wir uns auch möghaft befinden, die von unsere Ehrwürdigen Voreltern hinterlaßenen Stadt Gebäude von den gänzlichen Ruin heraus zuziehen. So ist im folgenden 1774-ten Jahr das hiesige große Uhrwerk, durch den Uhrmacher Meister Daniel Kramp u. nach dessen Ableben durch dessen Gesellen Martin Devay u. Ventzel Beringer, wieder hergestellt worden. In diesem 1775-ten Jahr aber, ist die völlige Reparation

des ziemlich verfallenen Thurm Daches durch Vorsorge des Magistrates veranstellt worden.

Der jetzt lebende u. dieses Werk anordnende Magistrat besteht aus folgenden Gliedern als: Tit. H. Georgius Schell Eder v. Ehrenschild, Martin Gottz Schlech, Königsrichter, Franz Leicham Schneider Stuhlsrichter, Joh. Georg Krauss Senior u. Kirchenvater, Joh. Wolff Devisorats Inspector, Johann Weisskircher ober Stuhls Inspector, Andreas Kökler Stadt Hann u. Inspector des untern Stuhls, Martin Iposes, Perceptor Regius in der Stadt, Joh. Ziegler Physicus, Paulus Gross Inspector des untern Stuhls, Michael Maetz Perc. reg. im obern u. mittlern Stuhl

Johann Christian Fabritius

Georg Friedrich Polder, Not. Ord. Publ.

den 28-ten Juni

1878.

- f. 6 v. Den Bau dirigiret der dermalige Bau Inspector Johannes Roth, *ex ordine centumvirali*. Der Baumeister ist Stephan Herbarth, seiner Profession im Schuster, u. hat der Stadt zu Liebe alle vorkommende Zimmerarbeit um u. vor Rfl. 100 über sich genommen. Sein Adjunctus heißt Mich. Hagjesch, ein Wagner Meister, u. bekommt täglich vor seine gefährliche Arbeit 51 Kr. Die Handlanger sind Andreas Venrich, ein Kirschner Gesell, u. Mich. Müller jun. ein Fleischhker Meister.

Die Klampfer so das Blech aufs Dach aufzutragen übernommen sind, Joh. Veber, von Geburth ein Berliner, u. Bartholomaei Matthiae alias Schindler, allhiesieger bürgerlicher Klampfer Meister, haben beide zusammen vor jede Tonne Blech /: deren 20 zu dieser Absicht a 50 Rfl. angeschafft worden:/ aufzuschlagen 12 Rfl. Bezahlung in Geld, 1000 Nägel, 3 T. Zinn, 3 T. Blei, 1 T. Colophonium, u. sodann an Frucht überhaupt 4 Kübel Korn. Den Knopf

zu repariren u. statt des halben Mondes den doppelten kayserlichen Adler zwischen den Wetterhahn u. den Knopf zu sehen, dieses aber hat H. Bau Inspector Joh. Roth in seiner Kupfer Schmied Officie anrichten laßen.

Dieses sind also die Nachrichten die zur Wissenschaft unserer lieben Nachkömmlinge aufgezeichnet worden.

Der Höchste verbreite seinen allmächtigen Schutz auf eben dieses, wie über alle Gebäude der lieben Stadt, u. lasse solche zum Behuf u. Nutzen unserer Kindes Kinder bis auf späteste Geschlechter in Seinem Segen empor u. unverletzt stehen. In der höchste, laße unsere brünstigste Wünsche in Ihm Erfüllung gehen u. erhalte das Allerdurchleutigste Erzhaus Oesterreich in seinen mächtigen Schutz, damit unsere allerspäteste Nachkommenschaft einzig u. allein den österreichischen Scepter verheren u. unter dessen glorreichen Schirm ihre mühsame Wanderschaft in dieser kummervollen Welt möge vollenden können.

Den 7-ten May

Traducerea în limba română a cronicii:

f. 1 f.

Continuarea

Acelor Istории pe care înaintașii noștri răposați întru Domnul le-au pus în globul Turnului pentru învățătura urmașilor și care merg până în anul 1677, când anume s-a reparat Turnul, acum însă sunt duse mai departe până în anul 1775, când acest Turn a fost iarăși reparat.

Din relatarea înaintașilor noștri, pomenită mai sus și copiată întocmai din adevăratul original (sic!) din cauza vechimii, ne lămurim că această patrie iubită a fost veacuri de-a rândul un loc al celor mai îngrozitoare năpaste cum ar fi război, scumpete, ciumă, ucideri și pârjol. Cauza principală pare să fi fost, în cea mai mare parte, o formă de conducere slabă, [apoi] diferența și

dezbinarea locuitorilor țării și lăcomia nesățioasă a puterilor învecinate, turcești și românești. La aceasta s-a adăugat și lipsa de putere a principilor țării și istovirea stărilor, întrucât nu o putea ocroti una pe cealaltă de furia neprietenilor interni și externi. În felul acesta le-a mers aproape tuturor principilor autohtoni ai țării, prin urmare și ultimului [principe] Mihail Apaffi, ca unuia sub a cărui [domnie] s-a petrecut incendiul descris atât de groaznic de bătrânii noștri, a cărui tristă amintire este rememorată anual în ultima zi a lui aprilie, printr-o zi de penitență și rugăciune a cetățenilor. Acest pârjol a fost iscat de incendiatori lipsiți de Dumnezeu. Aceasta se confirmă prin faptul că a treia zi după aceea, și anume în 2 mai a aceluiași an, satul Jibert din scaunul Rupea, în 3 [mai] târgul Saschiz, în săptămâna următoare Făgărașul, Dumbrăveniul, Târgu Mureș, în timpul iarmarocului, și multe alte așezări, în parte au ars, în parte au început să ardă dar, cu ajutor divin, au fost iarăși stinse.

- f. 1 v. După moartea principelui Acațiu Barcsai, / care în 23 iunie 1661 a fost luat prin surprindere și ucis cu săbiile în satul Vătava (Mureș), pomenitul principe Apaffi a fost numit principe de către turci, chiar împotriva voinței sale, ca opozant al principelui Kemeny și, de aceea, întotdeauna a trebuit să danseze după fluierul Curții turcești. Dar încă nu a fost destul cu aceasta, ci a fost silit să sufere toate șicanele (sic!) posibile din partea celor mai puternici vasali turcești, și anume de la hantătar, de la principii din Țara Românească și Moldova și, mai ales, de la pașalele și vizirii aflați la comandă; după cum cunoscutul Ali Pașa l-a amenințat pe acest principe chiar aici, la Sighișoara, cu apa mării iar magistratul orășenesc [l-a amenințat] cu țeapa, dacă nu ar achita la termen răscumpărarea impusă țării. Sub acest jug tiranic a gemut numitul principe împreună cu supușii săi, și a fost silit să sufere necaz după necaz până când, în anul 1681, s-a ridicat toată puterea turcească împotriva

împotriva împăratului roman Leopold cel Mare, și au înaintat cu gândul de a asedia orașul Viena, reședința imperială; cu acest prilej, principele Apaffi și contele Tököly au fost rânduiți cu nobilii și oștile lor, precum cu ajutorul vizirului de Buda, să asedieze și să cucerească cetățile Onod și Füllek.

În anul următor, 1683, numitul principe a fost iarăși rânduit cu oastea sa, să păzească prada la Raab, iar între timp hantătarul Mehmed Ghyrai cu 80000 de tătari a trecut prin Transilvania și a înfăptuit suferințe de nedescris. Însă, după ce trufașul mare-vizir și groaznica armată turcească au fost bătuți în fața Vienei de către popoarele creștine aliate în data de 12 septembrie [1683], și au fost puși pe fugă lăsând în urmă toate bagajele (sic!), muniția și toată tabăra, lucrurile au luat o cu totul altă turnură; căci oștile imperiale victorioase au urmărit pas cu pas cetele turcești umilite, din ce în ce mai departe, a ieșit la iveală pentru stările transilvănene o rază de sperață că o să fie eliberați de un astfel de jug tiranic de neîndurat. Această nădăjduire nu

f. 2 f. a fost zadarnică, pentru că Anno 1686// a intrat în Transilvania, mai întâi generalul imperial Scherffenberger apoi A[nno] 1687 vigurosul (sic!) duce Carol de Lorena cu o trupă imperială încercată; atunci, în tabăra imperială (care se afla la Micăsasa și Blaj), s-a semnat în mod solemn așa-numita *Transactio Lotharingica*, întocmită în anul precedent la Curtea Imperială, prin înțelegerile începute de deputații Țării, și astfel năpăstuita Transilvanie a pusă sub puternica ocrotire a marelui Leopold, împăratul roman. Cu aceasta Transilvania a început să pășească în veacul său de aur, căci răposatul mare împărat Leopoldus a miluit Țara și orașele ei cu libertăți minunate, și le-a acordat scrisori cu privilegii minunate, de care ne bucurăm până astăzi sub blândul Sceptru austriac. El a oferit întregii Țări fructele cele dulci ale păcii, care nu au fost gustate aproape niciodată și a făcut în așa fel ca Mihail Apaffi, altminteri un principe stimabil ([calitate] rar întâlnită la înaintașii săi), să-și

poată sfârși zilele în pace și liniște. Aceasta s-a întâmplat în 13 aprilie 1690 și domnescul său trup neînsuflețit a fost înmormântat pe moșia sa de la Mălâncrav, în sacristia bisericii evanghelice, unde odihnesc alături de el și oasele soției sale princiare. Singurul său fiu, Mihail Apaffi al II-lea, a fost ridicat la rang de principe al Imperiului, din cea mai înaltă milă a împăratului Leopold, și s-a bucurat la Curtea Imperială din Viena de cinste și binefaceri minunate; tot acolo [la Curtea vieneze] s-a cununat la 15 iulie 1694 cu Ecaterina, fiica cea mică a generalului Gheorghe Bethlen. [Mihail Apaffi al II-lea] a murit la 1 februarie 1713, în al 39-lea an al vieții, fără copii, iar soția s-a l-a urmat în eternitate în 4 ianuarie 1725. Și astfel s-a stins cu totul domnia principilor și această Țară, mai înainte năpăstuită, s-a putut bucura de puternica ocrotire imperială. Ce-i drept, la începutul acestui al XVIII-lea veac, s-a părut că zavistia și duhul neliniștii și al nemulțumirii ar fi intrat în câțiva locuitori fără minte de-ai țării și că ar fi vrut să tulbure fericirea țării printr-o rebliune iscată cu răutate. Numai că această furtună atât de îngrozitoare, mai ales pentru națiunea săsească, a fost împrăștiată imediat, cu ajutor divin, de raza celei mai înalte ocrotiri imperiale, iar cei care au

f. 2 v. provocat-o// au fost liniștiți. În mijlocul acestor neliniști, a murit înălțatul și benefăcătorul împărat Leopoldus I., A[nn]o 1705, și a lăsat domnia fiului său mai mare, Iosif I, regele romanilor. Imediat după aceea, și anume A[nn]o 1709 a apărut un alt flagel pentru țară, anume ciuma, care a bântuit din când în când prin țară și a răpit, mai ales la Sighișoara, floarea fraților și a concetățenilor noștri. Dar, în cele din urmă, prin mila Celui de Sus, a conținut pe la sfârșitul anului 1710, însă 8 ani mai târziu, anume în 1718, a început iarăși să bântuie și, spre sfârșitul aceluiași an s-a potolit, după ce au pierit mulți cetățeni din Sighișoara. În această vreme, chiar atunci când au fost înăbușite de tot răskoalele curuților din Ungaria și Transilvania, a murit

bunul împărat Iosif I; curuții înșiși erau o ceată formată în cea mai mare parte din secui, printre care se aflau nu puțini domni din nobilimea maghiară, care, stăpâniți de trufie și ură și nemulțumiți de cea mai înaltă stăpânire imperială, s-au răsculat în chip nelegiuit și au făcut nu puțin rău în toată Țara cu jaful, incendierile și uciderile lor. Printre altele, nici dragul nostru oraș nu a rămas neatins de acești rebeli, mai mult, a fost silit să îndure nu puține pagube din cauza deselor raiduri [ale curuților], la care s-a împotrivit totuși așa-numita Companie Liberă rânduită aici [și] compusă numai din cetățeni tineri. În anul 1704, în 23 ianuarie, acești curuți, aflați sub comanda lui Gutti Istvan, s-au apropiat iarăși de oraș, au pătruns în el, au dat foc măieriștilor, uliței Șaeșului⁸ și rândului de jos a Pieței Mari⁹, încât a fost făcut scrum tot șirul [de case] până la Poarta Spitalului.¹⁰ Nu mai puțin, în această împrejurare a fost aprins și turnul clopotelor de sus, de la biserica Sf. Nicolae¹¹, astfel a ars și acela, și clopotul cel mare, pe atunci foarte vestit, alături de alte trei [colopote] mai mici, s-au topit. Între timp, nici orășenii de aici nu au pregetat să-i întâmpine cu putere, în măsura în care de pe turnurile orașului, ba chiar și din multe case private

- f. 3 f. din oraș, s-a tras asupra lor [a curuților] în așa fel// încât, până la urmă, s-au văzut nevoiți să fugă. Nu după multă vreme au cutezat un nou atac, dar au fost puși repede pe fugă; astfel, pentru că porțile erau încuiate și ocupate [cu soldați], fugarii s-au gândit să se salveze (sic!) [fugind] prin grădini, pe Ulița Bayer¹² și pe Ulița Morii, peste Târnăvă, unde însă foarte mulți și aproape toți rebelii și-au pierdut viața sub gheață deoarece, cu puțin timp înainte, a

⁸ Este vorba de actuala strada Mihai Eminescu.

⁹ Este vorba de actuala Piață Hermann Oberth.

¹⁰ Intersecția dintre Piața Hermann Oberth și str. Nicolae Bălcescu.

¹¹ Biserica din Deal.

¹² Actuala stradă 1 Decembrie 1918.

fost spartă gheața începând de la Suchter Wehr¹³, până la podul Albeștilor, și așa au căzut înăuntru. Acum, cu toate că Sighișoara nu a mai suferit de atunci încoace niciun atac mai deosebit, cu excepția celui din anul 1706, în timpul căruia șanțul de sus de la Turnul Aurarilor și o bună parte din zidul orășenesc au fost dărâmate de către Tokei Lörinz, acești rebeli au pustiit multe alte așezări până când, în cele din urmă, au fost bătuți la Trenčin de către trupele imperiale de sub comanda generalului Baron v. Tige și astfel au fost înăbușite aceste răscoale. Și acum înapoi la treburile imperiale.

Iosif I. a murit și fratele său mai tânăr, Carolus al VI-lea, i-a succedat. Înălțimii Sale atât în domnie cât și în toate virtuțile princiare pe care le întrușipează Preaînălțata Casă de Austria. Fericirea Transilvaniei nu a fost întreruptă deloc de aceste înalte decese (sic!), mai mult s-a ridicat Soarele norocului care a răsărit pentru patrie. Sub domnia cea mai vrednică de cinste a lui Carolus al VI-lea, s-a pus temelia îmbunătățirii rânduiei dinăuntru [Țării]. Printre binefacerile mai importante care, timpul acestei domnii binecuvântate, au fost acordate și Transilvaniei, alături de celelalte Țări Ereditare imperiale, trebuie numărată mai ales aceasta, că în jurul anului 1725 a fost întocmită așa-numita *Sanctio Pragmatica* și a fost garantată de cele mai înalte capete ale Europei. Căci, atunci când în A[n]o 1740 Preaînaltul Rege al Regilor a considerat de

f. 3 v. cuvîntă să-l ia de la noi pe bunul nostru părinte al Țării,/ împăratul Carol al VI-lea, potrivit pomenitei Constituții (Sanctiuni) Pragmatice [și] pentru că nu au fost urmași de sex masculin, succesiunea (sic!) tuturor Țărilor Ereditare imperiale a ajuns la marea noastră Maria Tereza, care încă trăiește și care, după urările noastre, va trăi încă mult, foarte mult timp. Este aproape

---

¹³ După cum prezintă macheta orașului aflată în muzeu, în zona actualei străzii Consiliul Europei, de la intersecția semaforizată și până la Școala Generală "Radu Popa", unde exista un mic baraj, pe râul Târnava Mare exista un mic lac artificial.

imposibil de spus câte înalte binefaceri a acordat această măreață femeie-monarh acestei patrii iubite și, mai ales, națiunii săsești. Sunt de amintit doar câteva dintre cele mai de seamă, pentru care copiii copiilor noștri nu pot în niciun chip să mulțumească îndeajuns Înălțimilor lor. Astfel, pe la A[nn]o 1750 a fost desființată cu totul cea mai împovărătoare corvoadă, ce părea de nesuferit mai ales pentru plebe, așa-numita *gratuita victitatio*, potrivit căreia trebuia să li se acorde gratuit găzduire militarilor, nobilimii mari și mici, tuturor persoanelor din celelalte stări, slujitorilor nobiliari, căntălăriștilor, ba chiar și celor care călătoreau numai și cereau găzduire gratuită pentru ei și pentru animalele lor, ba chiar și pentru carele lor, pe aici peste tot unde le-ar fi fost pe plac. Mai departe, tot de la 1750 înainte, până în vremea noastră, s-a lucrat la îmbunătățirea normei de contribuție, care a fost din vremuri imemorabile un perpetuu măr al discordiei și prilejul celor mai grele poveri dintre asupririle neîndoielnice (sic!) ale sărmanilor oameni; [norma de contribuție] a fost rânduită după dreptate și după împrejurările din țară. Chiar în această vreme au fost concepute salariile funcționarilor germani și sași, prin cunoscuta Comisiune a lui Seeberg, fiind confirmate de Înălțata Curte, au fost înființate gospodăriile alodiale și au fost desființate multe silnicii din administrația [Țării]. Aceste însușiri regești foarte deosebite, care nu au răspândit altceva decât binefacere și fericire asupra atâtor milioane de supuși de rând, au fost îndeajuns pentru a-l îndemna pe răposatul întru Domnul, sfinția sa papa Benedict al XIV-lea, să o cinstească pe împărăteasa noastră cea slăvită, Maria Tereza, cu

- f.4 f. înălțătorul titlu de regină apostolică, titlu pe care// l-a mai folosit primul rege, răposatul Ștefan I, din dispoziția sfinției sale, papa Silvestru al II-lea. Toți supușii cei credincioși s-au bucurat de cinstea, meritată cu prisosință, pe care sfântul părinte a acordat-o mării noastre regine; și, imediat după aceea, au

fost miluiți nu numai prin faptul că Înălțata Sa Maiestate a dat acestei patrii iubite titlul unui Mare Principat, ci și pentru că a primit un rang de frunte printre Țările Ereditare imperiale ale mării sale. Această înălțată milă imperială s-a întins și asupra națiunii săsești, întrucât în anul 1765 Înălțimea Sa a binevoit să cedeze Universității Sașilor din Transilvania toate bunurile nobiliare ale districtului Făgăraș pe 99 de ani, în schimbul plății a 200000 de Guldeni Renani, cu toate utilitățile și apartenențele (sic!); și, imediat după aceea, a cinstit întreaga națiune [a sașilor] cu minunatul titlul: *Inclyta*. O altă dovadă a înălțătoarei milostiviri împărătești față de națiunea săsească a fost și aceasta că Înălțata Majestate Imperială a binevoit să numească în administrația (sic!) Țării guvernatori cu o privire binevoitoare față de națiunea săsească. Printre aceștia s-a numărat și răposatul general de artilerie Baron v. Buccow, care a prezidat în calitate de comisar regal plenipotențiar și comandant general al Înălțatului Guberniu. În timpul său a fost rânduită miliția de infanterie grănicerească și, de asemenea, regimentul de husari secui. Totuși, aceasta nu s-a petrecut chiar fără vărsare de sânge; căci secuii din Gheorgheni, Ciuc și din Cele Trei Scaune, în sângele cărora probabil că nu s-a stins de tot pofta de rebeliune, s-au revoltat, dacă tot au fost înarmați cu arme imperiale; [apoi] s-au adunat în Ciuc, la satul Siculeni, și au amenințat cu moarte și distrugere. Baronul v. Schitskovits, care

f. 4 v. comanda garnizoana imperială de acolo, a pus în cele din urmă// să se tragă asupra lor cu muniție oarba, dar numai pentru a-i speria. Dar pentru că aceea încă se mai împotriveau și trăgeau înapoi cu puștile lor încărcate cu muniție adevărată, nu chiar fără efect (sic!), generalul comandant s-a văzut nevoit în cele din urmă să folosească cu adevărat tunurile mari și mici, după care și-au pierdut viața cam 300 de persoane, la care se numără și cei care au murit [înecați] în râul Olt, când au vrut să scape cu fuga. După care cei rămași s-au

supus fără împotrivire (sic!) voinței împărătesei lor. După moartea lui Buccow i-a urmat în această înaltă demnitate înalt merituosul general de artilerie, purtător al Marii Cruci a Ordinului Militar Maria Tereza, contele Andrei Haddik, atunci președinte al Consiliului de Război. După aceea a obținut această demnitate Excelența Sa contele O'Donell și apoi Excelența Sa contele v. Auersperg și, în cele din urmă Înălțata Sa Maiestate a binevoit să încredințeze cea mai înaltă cârma a acestui stat transilvănean chiar unui sas de-al locului, și anume Excelenței Sale înalt merituosului baron liber Samuel v. Brukenthal, consilier intim și comandor al Ordinului Regal Sf. Ștefan; și [Majestatea Sa] i-a trimis de la Curte înălțimii sale [demnitatea de] *Gubernii Praesidens* și *Commissarium Reg. Plenipotentiarium*. Toate aceste înalte foloase au dus la culme fericirea patriei și, mai ales a națiunii săsești, pentru slava nepieritoare a suveranei noastre celei mai cinstite și binefăcătoare; cu atât mai mult dară, că în vremea acestei domnii fericite țara nu a fost tulburată de necazuri adevărate. Căci, în afară de foametea care mai bântuia în încă 1740, și [care] în 1769 a apărut din nou și a început să se răspândească destul de mult, dar care s-a potolit în scurtă vreme prin

- f. 5 f. bunătatea nesfârșită a lui Dumnezeu și [prin] cele mai înțelepte măsuri// ale preaînaltei noastre suverane, încât niciun om nu a murit de foame, A[nn]o 1771¹⁴ în luna iulie s-a iscat un potop atât de groaznic, fără pereche în istoria acestui loc, încât măieriștile de dincolo de podul leprozeriei erau sub apă, o parte din ele până la acoperiș, altele însă [erau] cu acoperișurile la două șchioape [sub apă]. Era uimitor să privești de pe Șanțul Schuster¹⁵ cum un

¹⁴ O descriere a acestei inundații o găsim în articolul: "Die Überschwemmung in Schäßburg im Jahre 1771" în *Sächsischer Hausfreund. Ein Kalender für Siebenbürgen zur Unterhaltung und Belehrung auf Schlatsjahr 1852*, Neue Folge des siebenbürgisch- deutschen Volksbuches XIV Jahrgang, pp. 111-115.

¹⁵ Probabil este vorba de bastionul dintre turnul Cizmarilor și Turnul Lăcătușilor, azi micul parc din cetate.

anume maier pe nume Henneng, care a fugit pe acoperiș, striga și implora după ajutor și cum, pentru că era imposibil să i se dea [ajutor], mai ales că furia apei a luat șurile și hambarele de lângă aceste clădiri din lemn, preotul leprozeriei¹⁶ îl pregătea pentru moartea inevitabilă de pe Kreuzberg,¹⁷ cu o portavoce. Nu mai puțină groază a fost pe ulița Bayer¹⁸, pentru că pâraul Șaeșului era atât de umflat din cauza Târnavei, încât apa a umplut toate odăile de jos [ale caselor]. Toate podurile mari și mici, multe odăi, șuri, hambare, garduri și împrejmuiuri care se aflau lângă Târnavă au fost spălate și duse [de apă], împreună cu toți pomii roditori și cu multe roade de pe câmp. Un anume negustor, Johann Schenker, a avut singur o pierdere de 150 de pomi roditori - chiar butoaie de vin pline au fost luate [de ape] din unele pivnițe de pe ulița Bayer și au fost găsite în Venchi. Totuși, în vremea acestor pagube suferite și a acestei spaime de moarte a tuturor, niciun om nu și-a pierdut viața, înafara unei femei cu totul străine, care a fost găsită în apă după ce aceasta a scăzut./

- f. 5 v. Lăcustele apărute A[nn]o 1747 în mulțime de nedescris, deși au făcut multe stricăciuni, au ieșit cu totul din țară în A[nn]o 1749. Afară de asta, multe așezări au fost cuprinse din când în când de foc, printre care și iubita noastră Sighișoară, întrucât A[nn]o 1736 a izbucnit focul în târg¹⁹, la șirul [de case] din sus, la așa numitul *Ramp*²⁰, și imediat a prefăcut în cenușă toate casele până în ulița Hüllgaße²¹, lângă crâșmă; la fel în anul 1748, când a ars tot șirul de jos al târgului, până la casa comandantului²² - ba, înafară de astea, au

¹⁶ Preotul care slujea la Biserica leproșilor aflată pe actuala str. Ștefan cel Mare.

¹⁷ Dealul Crucii, aflat la capătul de sus al actualei str. Ștefan cel Mare.

¹⁸ Actuala stradă 1 Decembrie 1918.

¹⁹ Este vorba de actuala Piață Hermann Oberth.

²⁰ Probabil se referă la corpul de case aflat în partea de sus a actualei piețe Hermann Oberth.

²¹ Sau Hüllgaße este vorba de actuala stradă Hermann Oberth.

²² Probabil este vorba de fosta casă Orendi, unde astăzi se găsește Sala Mihai Eminescu și Biblioteca Municipală "Zaharia Boiu".

bântuit din când în când și din loc în loc și epizootiile; astfel, sub puternica oblăduire a Terezei (sic!), Sighișoara a fost refăcută după pârjol iar de epizootii a fost ocolită de fiecare dată. Toate aceste rele care s-au ivit nu au fost pedepse ale Dumnezeuului celui drept, deși le-am fi meritat. Ele au fost numai preveniri obișnuite [date] pentru fericirea noastră. Ținând seama de împrejurări, oblăduirea împărătească a rămas neclintită, ba chiar este în creștere, căci a noastră Înălțată Minervă și zeiță ocrotitoare, Maria Tereza, împreună cu fiul ei cel vrednic de cinste, Iosif al II-lea, împăratul roman, stau cu puterile unite pentru binele Transilvaniei și ridică zilnic, cu grijă neobosită, buna-cuviință, artele, știința și comerțul, acei stâlpi indispensabili ai statului. Această grijă demnă de toată lauda a adus

- f. 6 f. patriei norocul cel mai de preț, pe care Transilvania nu l-a avut niciodată. Căci/ monarhul nostru preamios, împăratul roman Iosif al II-lea, s-a arătat întregii țări A[nn]o 1773, în lunile iunie și iulie; Toți, sănătoși și betegi, au fugit să-l vadă pe stăpânitorul lor binefăcător; blândețea neobișnuită și bunăvoința au întipărit slăvitul său chip adânc, foarte adânc în inimile noastre și aplecarea către supușii săi încremeniți de admirație a ridicat valoarea de neprețuit a bunătății și a blândeții sale pe cele mai înalte culmi ale iubirii celei pline de venerație. Nu uită Sighișoara, căci la 1 iunie²³ slăvitul său chip a putut fi văzut și admirat în mijlocul târgului nostru, mai mult de o jumătate de oră. Această amintire de neprețuit să fie cinstită de cei mai îndepărtați urmași, căci unui Traian sau unui Sigismund nu-i puteți mulțumi pentru o astfel de binefacere, doar granițele patriei noastre se pot mândri cu un astfel de noroc. Noi am avut norocul să cinstim între zidurile noastre doar bunătatea și virtutea neasemuită a lui Iosif al II-lea, sub al cărui sceptru demn de glorie am putea și noi să scoatem din ruină clădirile orașului, lăsate

²³ Este vorba de vizita lui Iosif al II-lea la Sighișoara din 1773, vezi: Nicolae Teșculă ” Vizite imperiale la Sighișoara” în *Alt-Schaessburg*, 4, 2011, pp. 53-56.

moștenire de cinstiții noștri înaintași. Astfel, după un an, în 1774, a fost reparat mecanismul cel mare al ceasului de aici, de către meșterul ceasornicar Daniel Kramp și, după moarta sa, de către calfele sale Martin Devay și Ventzel Beringer. Anul acesta, în 1775, magistratul s-a îngrijit de repararea totală a acoperișului de pe Turnul [cu Ceas], care era destul de dărăpănat.

Magistratul de acum, care a rânduit această lucrare, este alcătuit din următorii membri: domnul cu titlă Georgius Schell Eder v. Ehrenschild, Martin Gottz Schlech, jude regal, Franz Leicham Schneider jude scăunal, Joh. Georg Krauss senior u. părinte al comunității, Joh. Wolff inspector al devizoratului, Johann Weisskircher inspectorul Scaunului de Sus, Andreas Kökler villic al orașului și inspector al Scunului de Jos, Martin Iposes, *Perceptor Regius* în oraș, Joh. Ziegler *physicus*, Paulus Gross inspector al Scaunului de Jos, Michael Maetz *perceptor* regal în Scaunul de Sus și Scaunul de Mijloc.

Johann Christian Fabritius

Georg Friedrich Polder, *Not. Ord. Publ.*

În 28 iunie

1878.

- f. 6 v. Construcția²⁴ a dirijat-o insepctorul de construcție de atunci, Johannes Roth, *ex ordine centumvirali*. Constructorul este Stephan Herbarth, de profesie cizmar, și, de dragul orașului, a luat asupra sa toată dulgheria pentru 100 de Florini Renani. Adjunctul (sic!) său se numește Mich. Hagjesch, un meșter rotar, și primește zilnic pentru munca sa primejdioasă 51 de Crețari. Cei care dau materialele la mână sunt Andreas Venrich, o calfă de blănari și Mich. Müller jun[ior], un meșter măcelar.

²⁴ Se referă la reparațiile Turnului cu Ceas.

Tinichigiul tocmiți să pună tabla pe acoperiș sunt Joh. Veber, berlinez din naștere și Bartholomaei Matthiae *alias* Schindler, meșter tinichigiu, orășean de aici, și amândoi trebuie să bată fiecare tonă de tablă (fiind cumpărată pentru aceasta [tablă] în valoare de 50 de Florini Renani), pe 12 florini în bani, 1000 de cuie, 3 t[one] de cositor, 3 t[one] de plumb, 1 [tonă] de colofoniu, și apoi, [plata] în roade 4 găleți de grâu. Repararea globului și schimbarea semilunii cu vulturul bicefal imperial dintre cocoșul de vânt și glob a făcut-o domnul inspector de construcție Joh. Roth, în atelierul său de arămărie.

Acestea sunt dară știrile care au fost însemnate pentru învățătura dragilor noștri urmași.

Cel De Sus să răspândească ocrotirea sa atotputernică asupra acestei clădiri, precum și asupra tuturor clădirilor din orașul nostru drag și, cu binecuvântarea Sa, să rămână în picioare și nevătămate pentru folosința copiilor noștri, până la cele mai îndepărtare neamuri. Mai ales, să ne îndeplinească cele mai arzătoare dorințe și să ocrotească cea mai înaltă Casă de Austria, pentru ca urmașii noștri să slăvească numai sceptrul austriac, să poată desăvârși istovitoarea călătorie prin această lume plină de necazuri sub glorioasa sa oblăduire.

În 7 mai 1837.

Schäßburger Chroniken (II) (Zusammenfassung)

Vorliegende Studie stellt - zum ersten Mal in der rumänischen Geschichtsschreibung - zwei die Geschichte der Stadt Schäßburg betreffende Dokumente vor. Es handelt sich hierbei um die *Chronistische Aufzeichnungen des Schäßburgers Notars Georg Krauss*, aus dem sich in den rumänischen Nationalarchiven, Kreisdirektion Kronstadt, befindlichen *Schaessburger Stadtbuch 1478 – 1735*, wo in den Jahren 1646, 1648, 1650, 1653, 1654, 1657, 1659 eine Reihe öffentlicher Projekte in Schäßburg erwähnt werden. Das zweite Dokument, *Fortsetzung der Chronik des Stundtdurms für 1681-1775*, von *Georgius Krauss* befindet sich in den rumänischen Nationalarchiven, Kreisdirektion Mureș. Der Text, welcher bei einer ersten Lektüre Berichte über Ereignisse aus der Geschichte Siebenbürgens zu enthalten scheint, gibt uns aber auch neue Auskünfte über die Folgen der schweren Brandes vom 30. April 1676, über die von Ali Pașa Siebenbürgen aufgezwungene Steuergelder, die Pestepidemien von 1709 und 1718, den Einfall der Kurutzen 1704, die Heuschreckenplage von 1747, die Überschwemmung von 1771, die Brände von 1738 und 1748, die an dem Stundturm vorgenommenen Reparaturen sowie eine Auflistung der Uhrmacher, welche den Mechanismus der Uhr instand hielten. Dieser Abdruck enthält die Niederschrift des deutschen Originaltextes, sowie dessen rumänische Übersetzung. Diese Arbeit ist der Grundstein einer kritischen Edition aller Schäßburger Chroniken, welche die beide Autoren in den nächsten Jahren planen.

Cuvinte cheie: cronici, Sighișoara, secolele XVII-XVIII, arhivă istorie.

Stichworte: Chroniken, Schäßburg, 17-18. Jahrhundert, Archiv, Geschichte.

SISTEMUL LEGISLATIV AI TRANSILVANIEI REFELECTAT ÎN ARTICOLELE DE LEGE ALE DIETEI DIN 1790-1791 (I)

Gelu Fodor

Considerații preliminare.

Demersul nostru dorește să urmărească evoluția „constituției” și a constituționalismului ardelean, prin prisma prevederilor dietale ale anului 1790-1791. Pentru a putea realiza acest deziderat, ne propunem să urmărim toate acele aspecte care au contribuit decisiv la încheierea realităților constituționale din Principat, urmărind totodată rolul instituțional și legislativ al instituției Dietei ca for reprezentativ al nobilimii în relația sa cu suveranul.

Având în vedere amploarea prezentului studiu, la sugestia editorului, acesta va fi fragmentat în două părți și publicat în două numere consecutive ale revistei. Prima secțiune vizează aspectele administrative și juridice dezbătute și votate, respectiv relația dintre Curtea vieneză și Dieta Transilvaniei. Cea de-a doua secțiune a acestei lucrări va aborda aspectele urbariale, religioase și instituționale, alături de alte reglementări neincluse într-o categorie specifică și bine delimitată.

Contextul politic.

Năruirea sistemului impus de Iosif al II-lea în cei zece ani de domnie (1780-1790)¹, l-a determinat pe fratele și succesorul său, Leopold al II-lea, să convoace Dieta Transilvaniei, după o pauză de aproape 30 de ani². Falimentul formulei directe

---

¹Pentru o privire detaliată asupra politicii reformiste promovată de împăratul Iosif al II-lea, vezi Ferdinand v. Zieglauer, *Die politische Reformbewegung in Siebenbürgen zur Zeit Josefs II. Und Leopold II*, Viena, 1881, *passim*.

²Pe data de 21 august 1781, a avut loc la Sibiu, Dieta inaugurală care a depus omagiul față de nou încoronatul împărat Iosif al II-lea, fiind dizolvată însă după două zile. Gál, L., *Az erdélyi diaeták*

și autoritariste de administrare a Imperiului Habsburgic, promovat de Curtea de la Viena în toată această perioadă, a redeschis în contextul situației internaționale dificile, calea către restaurarea formulei constituționale, abandonate la începutul deceniului șapte. Decizia de a convoca Dieta în anul 1790 a oferit ocazia Stărilor din Transilvania, să reafirme și să reîntărească pactul tripartit precum și să reinstituească vechea ordine instituțională anterioară epocii reformelor.

Congregația trebuia să rezolve cu prioritate conflictele apărute între centru și periferie pe parcursul celor câtorva decenii de „domnie neconstituțională”³, respectiv să reechilibreze sistemul politic și legislativ, grav compromis de guvernarea absolutistă a Curții. Nemulțumirea Stărilor venea din faptul că în toată această perioadă, inițiativa legislativă a venit dinspre Viena, neglijându-se obligația constituțională care prevedea explicit avizul legislativ al Dietei în ceea ce privește procesul legislativ. Încălcarea flagrantă a „constituției” Transilvaniei, care stabilea fără echivoc prin articolul zece al Diplomei Leopoldine, că Dieta reprezenta forul prim de dezbatere a tuturor chestiunilor publice⁴, a reprezentat unul dintre cele mai importante puncte supuse dezbaterii.

Prefața Dietei face o scurtă incursiune în istoricul relației instituționale a celor doi suverani, Iosif al II-lea și Leopold al II-lea, cu Stările Transilvaniei în vederea convocării unei Comiții pentru anul 1790. Bucuria nedisimulată a ordinilor se face simțită încă din primul paragraf: „După multă așteptare, acum în anul o mie

---

végzéseinek nyomdokái és a compilata constitutio után költ articulusok kivonatja, Cluj, 1838, vol. 2, p. 245.

³Este vorba de intervalul 1762-1790, când administrarea Transilvaniei s-a realizat prin intermediul actelor juridice emise de Viena, fără consultarea și intermedierea Stărilor Transilvaniei întrunită în Dietă.

⁴*Corpus Juris Hungarici, Magyar törvénytár, 1540-1848 évi Erdélyi törvények*, ed. Kolosváry S. Óváry K., Budapest, 1900, p. 492. „În al zecelea rând: anunțarea Dietei anuale organizate pentru discutarea chestiunilor publice, pentru scopuri judiciare, pentru ascultarea propunerilor regale, precum și anunțarea ținerii judecăților la octave, va fi dată în sarcina guvernatorului și consiliului intim, reținându-ne dreptul la consimțământ regal în toate chestiunile decise în acest fel”, [trad.n] (colecția se va cita în continuare: *CJH*).

Șapte sute nouăzeci, din providența divină și din bunătatea și îndurarea auguștilor principii, a sosit acea vreme de bucurie mult așteptată în Principat, când le era permis corpurilor și ordinelor să susțină Comiții generale, legale, libere, urmărind obiceiurile strămoșești bazate pe legi fundamentale, anunțând solemn aceste adunări prin documente legale, având posibilitatea cu acele ocazii să discute despre și să aducă decizii privitoare la toate chestiunile lor comune” [trad.n.]⁵. Apelul pe care ordinele îl fac la tradiția strămoșească, dorește să reinstituie acea dualitate a puterii, juridic împărțită între principe și Stări dar pierdută în ultimele decenii, prin încălcarea pactului de către cel dintâi. Starea de neliniște și perpetuă agitație resimțită de ordinele Transilvaniei, putea fi înlăturată, în viziunea acestora, doar de manifestarea acelui suprem gest de îngăduință, adică de anunțarea unei Diete generale.

Leopold dă dovadă de tact diplomatic în relația sa cu ordinele prin emiterea și publicarea unei scrisori de garanție, care dorea să „liniștească” Stările, confirmându-le totodată drepturile, privilegiile și libertățile, dar și prin anunțarea unei Diete. Din punctul de vedere al simbolismului politic, acțiunea a reprezentat primul pas înspre reclădirea încrederii reciproce între cele două entități politice, prin intermediul ficțiunii juridice a „contractului social”⁶ („dând dovadă de cea mai de apreciat dispoziție regală, acesta a făcut apel la corpuri și ordine, ca acestea să încheie cu el legământul permanent al iubirii eterne și al încrederii reciproce”). Parafarea „înțelegerii” a urmat obiceiul străvechi, prin depunerea jurământului de

---

⁵ *Ibidem*, Prefața Dietei din 1790-1791, p. 456.

⁶ *Ibidem*. „Astfel, odată cu începerea domniei sale glorioase, nu numai că ne-a lăsat o scrisoare regală de garanție prin care ne-a liniștit și ne-a garantat că drepturile, privilegiile și libertățile noastre, comune și individuale, se vor păstra neatinse, dar, ca să ne dovedească acest lucru și prin fapte, ne-a înaintat o propunere pe data de cinci a lunii noiembrie din anul o mie șapte sute nouăzeci, prin care a anunțat o Dietă în orașul liber regal Cluj, în scopul de a se depune jurământul de credință datorat persoanei lui și în scopul de a discuta chestiunile publice ale principatului”. [trad. n.].

fidelitate din partea stărilor și a celui care confirma păstrarea neatinsă a tuturor legilor, drepturilor și libertăților nobilimii, din partea suveranului⁷.

Odată finalizată partea formală, debuta pasul următor, adică discutarea propunerilor regale, respectiv a dorințelor și plângerilor generale și particulare ale Principatului. Voința Stărilor, după cum prea bine reiese din textul acestui preambul era de a: „îndepărta insultele suferite și de a restaura drepturile noastre prin promovarea binelui Principatului”⁸.

Articolul unu intitulat: „Despre succesiunea ereditară a Sfintei Sale Maiestăți în Marele Principat al Transilvaniei și despre solemnitatea primirii jurământului din partea ordinelor transilvănene”[trad. n.]⁹, vorbește despre mecanismele juridice statornicite în Pragmatica Sancțiune, care i-au permis lui Leopold al II-lea să preia tronul după moartea fratelui său, în 1790. De asemenea, detaliază procedura amintită anterior a jurămintelor reciproce din partea Stărilor și Principelui, angajați solemn în vederea obținerii binelui comun.

Lecturarea rescriptului asigurator în plenul Dietei, în care se garantau drepturile și privilegiile cetățenilor de către comisarul regal plenipotențiar, a fost urmat de jurământul Stărilor, care se depunea în două rânduri, conform procedurii. Prima dată se rostea în fața comisarului regal, imediat după citirea rescriptului imperial care deschidea oficial Dieta și a doua oară în ședința publică a ordinelor, în conformitate cu formula de jurământ prescrisă în

---

⁷*Ibidem*, p. 456-458. „La acea Dietă, fiind sărbătoarea cea mai fericită a Transilvaniei renăscute, s-au adunat în mare număr; acolo, am depus cu bucurie și omagiu jurământul de credință în fața comisarului regal cu puteri depline al maiestății sale Leopold al II-lea trimis la această Dietă, și anume în fața domnului Rall Nepomuki Ioan Keresztély, baron liber, cavaler în grad de mare cruce al ordinului Sfântului Rupert și general, locotenent al feldmareșalului; la rândul său domnul comisar având puteri depline, în numele și pe sufletul maiestății sfinte amintite mai sus, a depus jurământ regal privitor la păstrarea și neatingerea legilor, drepturilor și libertăților noastre”. [trad. n.].

⁸*Ibidem*, p. 458.

⁹*Ibidem*.

articolul patru din anul 1744¹⁰. Jurământul regal intermediat de comisar încheia această etapă¹¹. Dialogul legislativ începea după autentificarea jurământului cu sigiliile celor trei națiuni și a Guvernului Regal, respectiv prin expedierea acestuia și a dorințelor și plângerilor Stărilor, la Viena, urmate de răspunsul suveranului.

Articolul al doilea instituie obligativitatea succesorilor Majestății Sale de a reconfirma de fiecare dată Diploma Leopoldină, documentul de bază încheiat prin voință liberă între împăratul Leopold I și Principatul Transilvaniei¹². Deși întors simbolic în Coroana Ungariei după mai bine de o sută de ani, textul legii accentuează distincția față de Ungaria, precizând că Principatul „nu poate fi repus în vechea sa stare de pe vremea voievozilor sau să fie forțat din nou la încorporare, decât cu insultarea drepturilor și legilor proprii ale acestuia”¹³.

Evoluția autonomă a Transilvaniei, după dezmembrarea Regatului Ungariei în secolul al XVI-lea, s-a perpetuat atât pe parcursul secolului al XVII-lea dar și după încorporarea Principatului în Monarhia Habsburgică. Formal reîntoarsă în Coroana Maghiară la sfârșitul secolului al XVII-lea, Transilvania își păstra însă statutul separat față de Regat prin perpetuarea propriilor ei legi și instituții, conturate într-o lungă perioadă de timp. Identitatea politică și juridică a ardelenilor, s-a tradus prin refuzul acestora de a anula constituția și de a se supune jurisdicției instituțiilor reprezentative ale Ungariei.

Cu toate acestea, spre mijlocul secolului al XVIII-lea, în condițiile ofensivei politicii absolutiste în Principat și a eludării privilegiilor nobiliare, se constată o anumită apropiere între elita politică a celor două provincii și în special în rândurile nobilimii maghiare. Încercările de apropiere în vederea formării unui front comun, care să respingă asaltul normativ al Vienei, „a fost sesizat de împărăteasă și

---

¹⁰*Ibidem*, p. 460

¹¹*Ibidem*, p. 464.

¹²*Ibidem*, p. 482.

¹³*Ibidem*, p. 482-484.

sanctionat ca atare”¹⁴. Prin urmare, Maria Tereza a ridicat Principatul, prin decretul din 2 noiembrie 1765, la rangul de Mare Principat, precizând că acesta este guvernat de propriile legi și instituții și nu este supus nici unui alt regat¹⁵. Consolidarea statutului provinciei venea totodată și în întâmpinarea stăruințelor cancelarului Kaunitz, care dorea izolarea politică a Ungariei, reticentă la orice formă de schimbare¹⁶. Încercările repetate ale reprezentanților maghiari de a include pe noua stemă a Principatului crucea dublă, ca semn al legăturii cu Ungaria, s-au lovit de refuzul lui Kaunitz, responsabil cu problemele heraldicii¹⁷. Se pare că nici guvernatorul Samuel von Brukenthal nu era străin de această măsură, fiind direct interesat de ruperea totală a legăturilor pe care le mai avea Ungaria cu Principatul Transilvaniei. De altfel, opinia publică din Principat, și mai ales cea săsească, era ostilă unei astfel de inițiative. Interpelat de Maria Tereza, contele Bethlen a mărturisit că foarte puțini transilvăneni doresc alipirea țării la Ungaria¹⁸.

Situația ia o cu totul altă turnură după accederea pe tron a lui Iosif al II-lea. Reformele promovate de acesta atentează la autonomia Principatului, a cărui Cancelarie Aulică este unificată cu aceea a Ungariei prin rescriptul din 14 august 1782¹⁹. Noua instituție se numea *Cancellaria regia Hungarico-Transylvanica Aulica*, ardelenii urmând să primească doar un oficiu de vicecancelar²⁰.

---

¹⁴Avram Andea, *Absolutismul luminat. Reformismul terezian și iosefin*, în *Istoria Românilor*, vol. VI, p. 541.

¹⁵*Ibidem*.

¹⁶Pentru detalii privind atitudinea Stărilor Ungariei față de reformele dorite de Habsburgi, vezi desfășurarea faimoasei Diete din 1764-1765, în Szabo, Franz A. J., *Kaunitz and Enlightened absolutism 1753-1780*, Ottawa, 1994, p. 321-322.

¹⁷*Ibidem*, p. 333.

¹⁸Ioan Lupaș, *Österreich Über Alles. Marele Principat al Transilvaniei potrivit alipirii la Regatul Ungar. Emigrații în masă peste Carpați în cursul veacului XVIII*, în: idem, *Scrieri Alese*, vol II, București, 2007, p. 336.

¹⁹Avram Andea, *Instituțiile centrale ale Transilvaniei în epoca reformismului iosefin*, în: *Studii de istorie medievală și premodernă. Omagiu profesorului Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române*, ed. Avram Andea, Cluj-Napoca, 2003, p. 371.

²⁰*Ibidem*.

Dizolvarea reprezentanței specifice Transilvaniei în capitala Imperiului, într-o instituție comună cu a Ungariei, echivala cu pierderea autonomiei, lucru considerat inacceptabil de Stări. Reacția Dietei din 1790-1791 vine prompt în întâmpinarea acestei probleme constituționale, prin publicarea integrală a Diplomei Leopoldine în textul articolului al doilea. Inițiativa reafirma cu fermitate dorința factorilor politici din Transilvania de a păstra intactă autonomia Principatului, anulând în acest fel toate dispozițiile contrare.

Articolul Șase revine, clarifică și stabilește statutul juridic al Principatului Transilvaniei. Se afirmă din nou apartenența Principatului la Coroana Maghiară, cu mențiunea că se răsfrânge doar asupra drepturilor de domnie și moștenire pe care suveranii habsburgi le au asupra ambelor țări. În acest sens se recunoștea autoritatea Dietei de la Bratislava din 1687, care stabilea succesiunea pe linie filială, preluate în conținutul acordului de la Blaj din 1688, extins apoi și pe linia fiicelor prin articolul de lege cu numărul trei din 1744 și corespunzător articolului din 1723²¹. Datorită legilor și reglementărilor proprii, nesupuse niciunui alt regat, guvernarea Transilvaniei va fi exercitată în concordanță cu prevederile constituției proprii și nu în concordanță cu prevederile altor ținuturi moștenite. Individualitatea Transilvaniei era garantată și întărită prin statutul de Mare Principat, primit în 1765 și încorporat în constituția acesteia. Aceste prevederi garantau că drepturile istorice ale țării nu puteau fi limitate și nici „insultate” în niciun fel de circumstanțe²².

---

²¹*CJH*, Art VI al Dietei din 1790-1791, p. 500. „În urma acestora, prin puterea acestor legi și acorduri, din moment ce Transilvania aparține coroanei Ungariei, maiestatea sa sfântă și succesorii lui proveniți din augusta casă austriacă în calitate de regi ai Ungariei, vor ține Transilvania sub putere prin aceleași drepturi de domnie și moștenire ca și pe Ungaria. Pentru că are o constituție proprie, legi și reglementări legale proprii, nesupuse nici unui alt regat, Transilvania nu va fi guvernată în sensul regulilor altor ținuturi moștenite”. [trad. n.]”.

²²*Ibidem*. „Legământul unificării tuturor țărilor și ținuturilor, în sensul Pragmaticii Sancțiuni și în consens cu articolul 3 din anul 1744, rămâne nedivizat și nedelegabil doar în privința posedării colective și ajutorii reciproce ale acestora. În ceea ce privește diploma regală cu tema titlului de mare principat, sfânta sa maiestate declară îndurător că acest titlu trebuie înțeles în sensul legal aferent

Problemele constituționale ale guvernării sunt tratate prin intermediul articolului Șapte, „Despre puterea legislativă comună a Principelui cu Stările”, prin care se recunoaște principiul bicefal al autorității legislative în Principat, reprezentat de Principe și Stări. Potrivit percepțelor constituționale formulate de Ștefan Werbőczy în Tripartit și consolidate ulterior prin practică, legile regatului nu rezultau din voința monarhului ci, reprezentau voința comună împărțită între stări și rege²³. Mai mult decât atât, paragraful trei îi interzice principelui să conceapă legi care să dăuneze privilegiilor și libertăților „națiunii” maghiare. Pe de altă parte, *populus* deținea dreptul de inițiativă legislativă în materia binelui comun, pe care avea obligativitatea de a le prezenta ulterior în scris monarhului, pentru promulgare. Sancțiunea princiară, constată *Tripartitum*-ul la articolul patru, conferea acestora forța legală necesară implementării în practica juridică.

Articolul nu face altceva decât să obțină reconfirmarea dreptului statuat în Tripartit, că dreptul de a elabora, abroga și interpreta legile aparținea în comun Principelui și Stărilor adunate legal în Dietă²⁴. Prin acest paragraf s-au pregătit interdicțiile impuse Principelui de la cel următor.

---

propriei constituții a marelui principat și nu va duce niciodată la limitarea sau insultarea drepturilor principatului Transilvania, acesta fiind autonom și independent de alte regate”, [trad. n.].

²³[3] *Attamen princeps proprio motu et absolute potissimum super rebus iure divino et naturali praeiudicantibus atque etiam vetuste libertati totius Hungarice gentis derogantibus constitutiones potest non facere sed accersito interrogatoque populo si si eis tales leges placeant an ne? Qui cum responderint quod sic, tales postea sanctiones (salvo semper naturalique iure) pro legibus observantur. [4] Plerumque autem et populus ipse nonnulla que ad publicum bonum conducere arbitratur unanimi consensu decernit, in scriptisque ptincipi porrigit supplicans super illis leges sibi statui. Et si princeps ipse eiusmodi sanctiones acceptabit et approbabit, tunc vim legis pari modo sortiuntur. Et de facto pro legibus reputantur.* În: Stephen Werbőczy, *The Customary law of the Renowned Kingdom of Hungary in Three Parts 1517*, ed. János M. Bak, Péter Banyó și Martyn Rady, Budapest & Idyllwild, CA, 2005, II 3 [3-4] p. 228.

²⁴*CJH*, Dieta din 1790-1791, p. 500. „Sfânta sa maiestate recunoaște cu îndurare că puterea elaborării, abrogării și interpretarea autentică a legilor în cadrul marelui principat Transilvania este comună, fiind împărțită între principe și corpurile și ordinele adunate legal la Dietă, enunțând de asemenea, că va menține neatins acest drept al ordinelor, și așa cum l-a moștenit de la răposatul Leopold I, îl va transfera la rândul său auguștilor săi succesori fără a-i aduce modificări”. [trad. n.].

Precizam în introducere că refacerea contractului dintre Monarh și Stări a făcut un prim pas important, după prestarea jurămintelor reciproce în debutul acestei Diete. A doua etapă a reconcordiei a avut loc însă prin intermediul articolului opt, „Despre exercitarea legală a puterii executive”²⁵, unde ordinele își stabilesc prioritățile în ceea ce privește modalitatea viitoare de guvernare a Transilvaniei. Încă din debutul paragrafului se instituie interdicția, confirmată de împărat, că acesta nu va guverna niciodată Principatul Transilvaniei prin edicte sau așa numitele patente, neacceptate de altfel la niciun tribunal al țării²⁶. Problemele veneau ca urmare a domniei lui Iosif al II-lea care a bulversat prin reformele sale tot sistemul constituțional al Transilvaniei, imediat după accederea sa la tron în 1780.

În cei zece ani ai domniei sale, Iosif a inițiat un experiment ghidat fiind de percepțiile unui absolutism luminat care a încercat să schimbe structural sistemul de guvernământ al Imperiului. Reformele iosefine au vizat în principal emanciparea țăranilor, taxarea pământului nobiliar, introducerea unor noi coduri civil și penal, reforma administrației locale dar mai ales eradicarea tuturor privilegiilor nobiliare, care în opinia sa frânuau dezvoltarea țării. Absolut toate reformele sale au fost introduse prin decrete sau patente, fără concursul stărilor reunite în Dietă. Asaltul reformelor iosefine asupra privilegiilor nobilimii a fost dublat de o propagandă care avea ca țintă sistemul legislativ al Transilvaniei și care încerca să demonstreze că dreptul public caracteristic Transilvaniei a fost pervertit de interesele înguste ale unei nobilimii îngrijorate doar de prezervarea propriilor privilegii²⁷.

Pe de altă parte, emiterea de ordonanțe și patente nu reprezenta ceva neobișnuit în cadrul sistemului legislativ al Imperiului. În teritoriile Coroanei Maghiare, inclusiv în Transilvania, aplicarea acestui tip de legislație se sprijinea pe

---

²⁵*Ibidem.*

²⁶*Ibidem.*

²⁷Derek Beales, *The false Joseph*, în “Historical Journal”, 18, 1975, p. 489-490.

două principii. Primul se manifesta prin intermediul plenitudinii puterii, care aparținea monarhului în virtutea mandatului său. Acest precept a fost promovat destul de intens de Habsburgi pe parcursul secolului al XVIII-lea, deoarece permitea suveranului să emită legislație (*ius legis ferendae*)²⁸ fără acordul Stărilor întrunite în Dietă. A fost parțial utilizat de Maria Tereza, în a doua parte a domniei sale, și deplin de împăratul Iosif al II-lea începând cu anul 1780.

Al doilea principiu decurgea din dreptul de supervizare pe care monarhul îl deținea, prevăzut în primul articol de lege al anului 1526²⁹. Această concepție încredința monarhului prerogativa de a-și folosi toată autoritatea, puterea și priceperea în toate aspectele guvernării, în cheltuirea chibzuită a banului public și în tot ceea ce privește apărarea, libertățile poporului și a celorlate nevoi ale regatului³⁰.

Dreptul de supervizare putea fi manifestat într-o gamă destul de largă de probleme, dar mai ales în ceea ce privește administrația și justiția. În această categorie se încadrau de exemplu circularele imperiale. Cele mai importante acte normative emise de suveran și care derivau din acest principiu, erau însă patentele și rescriptele. Primele aveau puterea de a interveni în modificarea și completarea legilor, acolo unde acestea erau deficiente sau nu mai corespundeau nevoilor practice, în timp ce rescriptele (din latinescul *rescriptum* = a răspunde în scris) sprijineau implementarea legii în practică³¹.

Patentele normau pentru o paletă largă de materii, cu acoperire destul de generală, pornind de la problemele educației și religiei, ajungând până la cele agrare. Cele mai notorii dintre aceste reglementări au fost: *Certa Puncta* emisă în 1769, care

---

²⁸Martyn Rady, *Customary law in Hungary: Courts, Texts and the Tripartitum*, manuscris nepublicat, p. 221.

²⁹*Ibidem*.

³⁰*Decreta Regni Mediaevalis Hungariae: The Laws of the Medieval Kingdom of Hungary, 1490–1526*, ed. János M. Bak, Péter Banyó și Martyn Rady, Budapest-Idyllwild, CA, 2012, p. 265.

³¹Henrik Marczali, *Magyarország története II. József korában*, ediția a doua, 2 vol, Budapesta, 1885–1888, I, p. 333.

stabilea îndatoririle iobagilor și jelerilor față de nobili; apoi, *Ratio Educationis totiusque Rei Litterariae per Regnum Hungariae et Provinciae eidem Adnexas*, privind reforma învățământului³² emis la 22 august 1777; „Edictul de Toleranță” (1781); „Patenta de desființare a dependenței personale” (1785), emisă de împăratul Iosif al II-lea în urma răscoalei condusă de Horea, Cloșca și Crișan³³ ș.a.m.d.

Rescriptele, pe de altă parte, se ocupau mai ales cu aplicarea legii în anumite cauze specifice, mandate juridice, instrucțiuni privind procedura etc.³⁴. Rescriptele care se adresau instanțelor de judecată interveneau mai ales pentru a grăbi procesul de a muta cauzele la o instanță superioară sau de a transfera sentința pe temeiul unui posibil partizanat al judecătorilor³⁵.

De altfel articolul dietal nici nu interzicea folosirea patentelor ca instrument de normare, dar îi circumscria aplicabilitatea la un anumit gen de situații, care necesitau o atare soluție. Astfel, prin puterea sa suverană, „împăratul nu va modifica exercițiul legislativ determinat sau determinabil prin lege și nu va împiedica executarea sentințelor legale prin ordine judecătorești neconcordanțe cu legea”³⁶. Una dintre doleanțele arzătoare ale Dietei era ca suveranul sau reprezentanții acestuia să evite implicarea în actul juridic, prin emiterea de rescripte, care să modifice sau să suspende sentințelor emise de instanțele de judecată, lăsând judecătorii legal desemnați să judece suveran cauzele³⁷.

³²Lucia Protopopescu, *Contribuții la Istoria Învățământului din Transilvania 1774-1805*, București, 1966, p. 23.

³³Ovid Sachelarie și Nicolae Stoicescu, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, București, 1988, p. 353.

³⁴Endre Varga and Miklós Veres, *Birósági Levéltárak 1526-1869*, Budapesta, 1989, p. 42-60.

³⁵Rady, *Customary law in Hungary*, p. 235.

³⁶CJH, art VIII al Dietei din 1790-1791, p. 502.

³⁷*Ibidem*, „Astfel, prin puterea sa regală, el nu va modifica exercițiul legislativ determinat sau determinabil prin lege și nu va împiedica executarea sentințelor legale prin porunci judecătorești neconcordanțe cu legea și nu va permite împiedicarea acestora de către alții; totodată nu va modifica sau suspenda sentințele legale ale forurilor judiciare prin porunci judecătorești trimise de sus.

Ca ultime considerații pe seama acestui articol dietal, constatăm utilizarea pentru prima dată a termenilor de putere legislativă și executivă într-un document juridic al Principatului. Legătura cu „Spiritul Legilor” al lui Montesquieu, cartea care a marcat gândirea juridică a epocii, este evidentă în acest sens. Principiul separării puterilor în stat enunțat de Montesquieu în cuprinsul operei sale, legitima pretențiile Stărilor la o guvernare duală, potrivit textului și spiritului Tripartitului lui Werbőzy. Prin faptul că justifica și confirma așteptările nobilimii referitor la împărțirea puterilor în stat, terminologia juridică impusă de Montesquieu a fost preluată și în textul Dietei din 1790-1791. „Noua Biblie” a nobilimii maghiare³⁸ au făcut ca Dieta Transilvaniei desfășurată pe parcursul anului 1792 la Cluj, să se deschidă cu un trio, cântat de cele trei grații, gest simbolic care sugera împărțirea tripartită a puterii și echilibrul constituțional³⁹.

Restituirea integrală a drepturilor încălcate în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, continuă cu articolul al zecelea, care cere ca Dieta să se țină anual, conform prevederilor punctului similar din Diploma Leopoldină, la data și locul stabilit de către împărat. Convocarea obișnuită a corpurilor și ordinelor, conține articolul, se face prin scrisoare regală trimisă de către Guvernul Regal, deputații fiind obligați a se prezenta la Adunare sub sancțiunea prescrisă de legi. Procedura de desfășurare a Dietei, impunea conform legilor țării, expedierea articolelor discutate în Adunare, împreună cu plângerile (*gravamina*) generale și particulare ale țării, spre remediere Principelui, în temeiul prevederilor legale care consacră dialogul legislativ. Legile discutate, aprobate și consolidate de suveran se includ în codul legislativ al țării,

---

Judecătorii competenți desemnați legal vor fi cei care vor judeca, în sensul legilor create sau creabile în viitor și în sensul constituției țării atestate prin documente, iar puterea executivă va fi exercitată de către maiestatea sa și succesorii săi, în sensul legilor”. [trad. n.].

³⁸László Peter, *The Irrepressible Authority of the Tripartitum, în Tripartitum, op. cit.*, p. XIX.

³⁹Sándor Eckhardt, *A francia forradalom eszméi Magyarországon*, Budapesta, 1924, p. 26–80.

„trebuind să fie aplicate cu exactitate, iar împăratul și succesorii săi se vor asigura de respectarea acestora”⁴⁰.

După finalizarea articolelor dietale care au restaurat și repus în drepturi instituțiile centrale ale Principatului, a venit rândul celor locale, la fel de vitregite de reformele împăraților austrieci. Elanul reformatoare manifestat de Maria Tereza dar mai ales de fiul acesteia, Iosif al II-lea, a încercat să anihileze și ultimele bastioane ale rezistenței nobiliare, comitatele și districtele. Expunându-și pe deplin ideile în „Reverii”⁴¹, împăratul Iosif a trecut la acțiune inițiind demersurile pentru deplina reformare politică și administrativă a Imperiului său. Rezolvând problema instituțiilor centrale prin intermediul unor instrucțiuni succesive de funcționare, care fie le-au desființat, comasat sau modificat, atenția împăratului s-a îndreptat către administrația locală, nereformată și ostilă centralismului promovat de Curte.

Problema neconvocării Dietei, a fost rezolvată de Stări în deceniul șapte și opt al secolului al XVIII-lea, prin înlocuirea acesteia cu congregațiile locale specifice fiecărei autonomii administrative. În noul context politic, ostil sistemului de privilegii caracteristic Transilvaniei, congregațiile comitatense și scăunale s-au transformat într-un veritabil instrument de opoziție față de politicile centraliste ale Habsburgilor⁴².

⁴⁰ CJH, articolul IX al Dietei din 1790-1791, p. 502.

⁴¹ Singurele documente detaliate în care apar cu claritate principiile și concepția viitorului monarh Iosif al II-lea privind administrarea Imperiului au fost: *Reveriiile* (visele), redactate după toate probabilitățile în 1763, apoi *Memorandumul* din 1765, în care reia practic ideile din *Reverii* dar le oferă o nuanță mai puțin revoluționară și în cele din urmă *Hirtenbrief* sau *Scrisoarea pastorală*, emisă în 1783, un fel de ghid adresat subalternilor săi. Textul *Reveriiilor* se găsește tradus în limba engleză la: Derek Beales, *Enlightenment and Reform in Eighteenth-Century Europe*, New-York, 2005, p. 169-176

⁴² Avram Andea, *Transilvania în Epoca Luminilor*, în Academia Română, *Istoria romanilor*, vol VI. *Romanii între Europa Clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, Paul Cernovodeanu și Nicolae Edroiu, coord., București, 2002, p. 543 (în continuare: Andea, *Transilvania în Epoca Luminilor*), p. 543.

Prin intermediul vicecomitelui și a juzilor nobiliari, Stările au reușit să-și protejeze pentru o lungă perioadă de timp privilegiile și să contracareze cu succes tendințele centralizatoare ale Vienei. Aplicarea discreționară a legii, construită pe principii care favorizau nobilimea, au permis acestora să păstreze un relativ echilibru în raport cu puterea centrală. În această „luptă” pentru influență, oficialii locali au beneficiat și de concursul congregațiilor comitatense și scăunale, forurile reprezentative ale elitei nobiliare, care ignorau constant instrucțiunile transmise de autoritățile centrale.

Invocând o reorganizare mai rațională a acesteia⁴³, pe principii moderne, Iosif lovește succesiv în monolitul nobiliar, ascuns în spatele privilegiilor și a instituțiilor locale. Prin reforma promovată pe parcursul anilor 1783 și 1784, împăratul desființează unitățile administrative tradiționale ale Transilvaniei, întemeind mai întâi zece iar mai apoi unsprezece comitate⁴⁴. Pentru a-și consolida autoritatea asupra noilor instituții, în 13 ianuarie 1786, împăratul suprapune comitatelor un număr de trei districte, conduse de trei comisari⁴⁵. Aceștia au primit prerogativa de a numi în funcție toți slujbașii, inclusiv vicecomitele, instalat până în acel moment în funcție, de plenul congregației comitatense. Ca urmare a modificărilor instituite, noile comitate sunt reduse la statutul de simple agenții administrative ale statului⁴⁶.

Repunerea vechii adminisitrații locale în drepturile anterioare anului 1784, a reprezentat unul dintre marile dorințe ale Stărilor întrunite în Dietă după moartea împăratului Iosif al II-lea. Pentru a se asigura de succesul demersului, articolul

---

⁴³David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, București, 1967, p. 249 (în continuare:Prodan, *Supplex Libellus*)

⁴⁴Aurel Răduțiu, *Reorganizarea politico-administrativă a Transilvaniei la 1784. Constituirea comitatului Turda*, în “Răscoala lui Horea (1784). Studii și interpretări istorice”, Cluj-Napoca, 1984, p. 76-113.

⁴⁵Andea, *Transilvania în Epoca Luminilor*, p. 543.

⁴⁶Prodan, *Supplex Libellus*, p. 249.

doisprezece a reprodus în detaliu structura organizatorică a comitatelor, scaunelor și districtelor, modul de funcționare și procedura de luare a deciziilor în cadrul acestora. Preambulul, așa cum ne-a obișnuit și la celelalte articole analizate, face referire la păstrarea constituției Principatului în sensul legilor și a Diplomei Leopoldine. Totodată conferă unităților administrativ-teritoriale enumerate anterior, dreptul de a-și organiza propriile congregații, în care să discute problemele administrației publice, alegerea funcționarilor și orice alte chestiuni care prin statute, corespund sferei lor jurisdicționale⁴⁷. Din punct de vedere juridic, administrația comitatelor, scaunelor și districtelor, cu excepția celor săsești, era exercitată prin intermediul congregațiilor generale și a congregațiile marchale, fiecare cu o arie distinctă de atribuțiuni.

Articolul de lege aduce cu titlu de noutate, pentru fiecare comitat, district și scaun, înființarea unor prefecturi, ale căror sedii stabile se stabileau ulterior în cadrul congregației marchale. Legea recomandă amplasarea centrală a acestor clădiri, pe cât posibil în apropierea unui post poștal, care să le permită accesul la corespondența cu celelalte instituții și în special cu Guvernul. Aprobarea finală privind amplasamentul acestor prefecturi rămânea la decizia suverană a împăratului intermediată de Guvernul Regal⁴⁸.

---

⁴⁷*CJH*, articolul XII al Dietei din 1790-1791, p. 510. „Pentru a aplica acele garanții ale sfintei sale maiestăți, care se referă la păstrarea constituției acestui principat în sensul legilor și Diplomei Leopoldine se declară prin puterea acestui articol, că toate comitatele, scaunele secuiești, districtele acestora și autoritățile și comunitățile acestora vor ține toate congregațiile obișnuite și toate discuțiile privitoare la administrația publică, la alegerea funcționarilor, la casieriile lor domestice și la alte chestiuni comune, conform sferei lor jurisdicționale și diplomelor deținute”. [trad. n.].

⁴⁸*Ibidem*. „În fiecare comitat, district și scaun secuiesc, să se instaureze prefecturi de comitat, respectiv prefecturi de scaun; locațiile finale ale acestora vor trebui stabilite în cadrul congregației marchale care urmează; cu toate acestea, trebuie să se ia în considerare faptul că prefecturile ar trebui localizate cât se poate de mult la centru, iar dacă acolo nu există post poștal, atunci ele să nu cadă departe de astfel de posturi poștale, iar la final, să se folosească în acest scop sălașele militare sau alte clădiri publice, luând în considerare convenabilitatea spațiilor de târg și alte circumstanțe anticipate sau cu relevanță. Locațiile astfel stabilite ale prefecturilor de comitat și de scaun trebuie prezentate Guvernului Regal cu scopul de a fi înaintate pentru a obține aprobarea suverană pentru ele”. [trad. n.].

Practic, dispoziția dietală instituia construcția unor sedii permanente în care urmau să-și desfășoare activitatea administrațiile comitatense și scaunale. Clădirile urmau să aibă o funcționalitate multiplă, urmând ca acolo să fie deținuți infractorii și să fie depozitată arhiva împreună cu alte echipamente și accesorii aferente administrației publice. Paza acestor locații era asigurată de gardieni, în timp ce personalul administrativ, arhivarul, unul dintre notari și scribii trebuiau să-și desfășoare activitatea permanent acolo. Aceleași dispoziții se aplicau și funcționarilor superiori și adjuncților acestora, care aveau obligativitatea de a fi mereu prezenți în incintă, cu scopul de a prelua publicațiile sau alte comunicate oficiale venite de la Guvern. Din punct de vedere juridic, publicațiile expediate de Guvernul Regal nu sunt adresate funcționarilor individuali ci Adunării comitatului, scaunului sau districtului. Deschiderea corespondenței era lăsată în grija funcționarilor superiori cărora le revine și sarcina de a convoca în caz de nevoie o congregație generală⁴⁹.

Paragraful doi stabilește procedura de convocare și desfășurare ale proaspăt-reînființatelor congregații generale de la nivel local. Conform legii, întruniri ordinare ale acestora se organizau trimestrial, prin convocarea lor de către oficialul superior iar în cazul vacanței sau a absenței acestuia, prerogativa cădea în sarcina vice-oficialului. Datele de desfășurare ale congregațiilor generale desfășurate în unitățile

---

⁴⁹*Ibidem.* „În aceste clădiri publice se vor păstra deținuții și aici se amplasează arhivele împreună cu alte echipamente și accesorii aferente administrației publice; din acest motiv, gardianul și haiducii trebuie să fie mereu prezenți acolo, la fel și arhivarul sau unul dintre notari și scribii trebuie să lucreze acolo, iar și funcționarii superiori sau adjuncții acestora trebuie să fie prezenți pentru a prelua publicațiile sau alte comunicate oficiale trimise acolo de Guvern; în cazul unor absențe justificate, ei trebuie să ia măsuri pentru ca publicațiile menționate să fie primite fără întârziere. Aceste publicații și dispoziții ale Guvernului Regal niciodată să nu fie adresate funcționarilor, ci adunării comitatului, scaunului sau districtului. Ele se deschid totuși de către funcționarul superior sau de către adjunctul acestuia, iar dacă subiectul acestora nu este de o natură încât să se necesite convocarea unei congregații generale, atunci acesta trebuie să se ocupe și de rezolvarea lor. Însă, dacă subiectul este de o natură care să necesite organizarea unei congregații generale și dacă este urgent, atunci această congregație trebuie anunțată neîntârziat de către funcționarul superior sau adjunctul acestuia”.[trad. n.].

administrative aflate în imediata vecinătate, erau stabilite de oficialii superiori, în așa fel încât să nu coincidă. Măsura venea să-i protejeze pe de o parte, pe aceia care dețineau proprietăți în mai multe comitate, scaune sau districte, îndrituiți să participe la aceste adunări. Pe de altă parte, dorea să-i sprijine pe proprietarii implicați în diverse litigii juridice, desfășurate de asemenea în mai multe circumscripții⁵⁰.

Funcția de președinte a congregației revenea în mod normal funcționarului superior iar în caz de vacanță, administratorului regesc, desemnat de Guvernul Regal. Pentru motive de sănătate sau alte alte rațiuni justificabile, care împiedică oficialul suprem în a-și exercita prerogativele, acestea pot fi ținute și sub prezidiul vice-oficialului. Practica curentă stabilea și procedura de desemnare a adjunctului funcționarului superior, care se alegea dintre juzii supremi ai nobililor sau vicecomiți în comitate, ori dintre vicejuzii regali în secuime, cu vechimea cea mai mare în acea funcție⁵¹. Participarea la aceste adunări era rezervată doar nobililor posesionați, confirmați în funcție după depunerea jurământului de uniune. Îndatorirea lor fundamentală era de a promova binele obștesc în sensul legilor țării. Prin reglementările instituite se constată abolirea acelor prevederi, promovate de spiritul iluminist, potrivit cărora în ocuparea funcțiilor se promova principiul

---

⁵⁰*Ibidem*. „Congregațiile Generale ordinare se țin de patru ori pe an adică trimestrial, iar cele extraordinare se țin de câte ori o cer circumstanțele și necesitățile, iar ele nu pot fi anunțate de oricine, ci doar de către oficialul superior sau adjunctul acestuia dacă postul este vacant sau dacă el este absent. Oficialii superiori ai comitatelor și scaunelor aflate în vecinătate trebuie să stabilească datele în consens, iar congregațiile trebuie anunțate astfel încât datele lor să nu coincidă în mai multe comitate sau districte districte, în favoarea acelor care au proprietăți și litigii în mai multe comitate sau cercuri diferite”. [trad. n.].

⁵¹*Ibidem*, p. 512. „În mod normal, președintele acestor congregații marchale este oficialul superior, iar dacă această funcție este vacantă, atunci administratorul regesc, desemnat de către guvernatorul regal. Dacă aceștia sunt împiedicați din motive de sănătate sau alte motive justificabile, congregațiile generale publicate de către ei pot fi ținute și sub prezidarea adjunctului funcționarului superior. În sensul practicii existente, adjunctul funcționarului superior va fi acea persoană dintre juzii supremi ai nobililor sau vicecomiți ori dintre vicejuzii regali în secuime, care are cea mai mare vechime în acea funcție; dacă mai mulți sunt egali din această privință în funcția dată, atunci se va lua în calcul vechimea generală”. [trad n.].

meritocrației. Repunerea în vechile tipare constituționale, apare în pasajul imediat următor, care interzice clar acelor care nu dețin nicio proprietate să participe la ședințe și cu atât mai puțin să voteze⁵². Procesele verbale ale ședințelor congregației erau întocmite de notari și așezate în arhivă.

Punctul trei discută problema întrunirii și a temelor discutate cu prilejul întrunirii congregațiilor marchale. Acestea luau în dezbatere toate acele chestiuni legate de politica publică sau de cea economică care potrivit legii aparțineau jurisdicțiilor universităților, comitatelor, districtelor și scaunelor și care necesitau acordul sau chibzuirea acestora. Hotărau asupra: alegerii funcționarilor, delegarea deputaților la Dietă împreună cu stabilirea agendei legislative a acestora. Asupra acestor aspecte vom insista într-un studiu separat, despre problemele juridice. În cazuri de extremă urgență, oficialii superiori puteau emite dispoziții, consemnate în protocoale, care cu ocazia următoarelor congregații vor fi luate în dezbatere și aprobate⁵³.

Dezbaterile care aveau loc cu ocazia desfășurării congregațiilor marchale, urmau aceeași procedură ca și cea stabilită pentru Dieta generală, subiectele fiind tratate într-o ordine prestabilită. Primele proiecte incluse pe ordinea de zi erau ordinele regale sau cele ale Guvernului, trimise către comunități pentru a fi discutate sau publicate. Apoi, toate subiectele care interesau cercul în ansamblu precum și

---

⁵²*Ibidem*. [...] „de aici urmează, că cei care în acel comitat, district sau scaun nu dețin nicio proprietate, nu pot participa la ședință și cu atât mai puțin pot avea drept de vot acolo”, *ibidem* [trad. n.].

⁵³ *Ibidem*[...], „Subiectele congregațiilor sunt toate acele chestiuni legate de politica publică sau de cea economică, care în sensul legilor aparțin jurisdicției universităților comitatelor, districtelor și scaunelor și care necesită acordul sau consfătuirea acestora; în acele chestiuni ale căror tratare și soluționare cade în sarcina oficialilor pentru că așa dictează natura funcției, dispozițiile legii și deciziile comunității, oficialii superiori sau inferiori pot acționa și în afara congregațiilor generale și pot emite tot ceea ce trebuie emis, dar vor avea obligația de a întocmi protocoale exacte pentru toate acele publicații care se fac pe baza dispozițiilor Guvernului regal sau pe baza deciziilor comitatelor; iar cu ocazia următoarelor congregații generale ei trebuie să prezinte publicului aceste protocoale ale chestiunilor tratate în afara congregației, cu scopul ca acestea să fie luate la cunoștință și să fie aprobate”. [trad.n.].

chestiunile care atingeau problemele comunităților; plângerile și cererile privaților, dacă sunt de natură să necesite examinare din partea comunității și subiectele judiciare fie prin forma procesului fie pe cale apelului⁵⁴.

Hotărârile și soluțiile găsite cu prilejul acestor ședințe se luau în numele congregației generale, se treceau în protocoale tematice separate (politic, economic sau juridic)⁵⁵, se parafau sub sigiliu public de către notar, după care erau înaintate Guvernului. Procedura spunea că dizolvarea legală a acestor congregații se făcea după modelul Dietei generale a Principatului, prin citirea protocolului și semnarea sa de către președinte și notar⁵⁶.

Articolul confirmă câteva reglementări din domeniul arhivării documentelor, luate în anul 1772, prin care toate documentele depuse, trebuiau numerotate cronologic în ordinea șirului continuu al anului curent. Introducerea sistemului de registratură a marcat un prim pas înspre birocratizarea administrației locale, proces continuat ulterior și de Iosif al II-lea în deceniul următor⁵⁷. Deși în 1790 s-a revenit la vechea organizare administrativă anterioară înființării Tablelor Continue, în ceea ce privește practica administrativă, modificările aduse în deceniile anterioare nu au rămas fără efect⁵⁸. Pentru a crea un sistem unitar în sensul uniformizării și permanentizării practicii arhivistice în Principat, instrucțiunile impuse în 1772 se extindeau și asupra registrelor mai vechi.

---

⁵⁴*Ibidem*.

⁵⁵ SJANC, Fond Prefectura Județului Cluj, *Protocollum politicum*, I/2, 1745-1763; idem, *Registrele Tablei Continue, Protocol Judiciar*, II/B, 164/1765; idem, *Protocoale cu procese verbale din Ședințele Scaunului General de Judecată, Protocollum Generale*, II/A, 126/ 1731-1761.

⁵⁶CJH, *Dieta din 1790-1791*, p. 512. „Hotărârile și soluționările se emit în numele congregației generale sub sigiliu public, prin publicare de către notar. Despre întregul șir al acestor congregații, atât privitor la chestiunile politice, cât și la cele judiciare, trebuie întocmite protocoale exacte și separate; congregația nu se dizolvă până când protocolul nu se citește cu viu grai, nu se aprobă și nu se semnează de către președinte și notar; apoi rapoartele cuprinzând deciziile, împreună cu protocoalele, se înaintează către Guvernul Regal”, [trad. n.].

⁵⁷*Îndrumător în Arhivele Statului Cluj*, coord. Al. Matei, vol. I, București, 1979, p. 152.

⁵⁸*Ibidem*.

Moartea lui Iosif al II-lea a însemnat totodată și anularea prevederilor care statuau modul de desemnare în funcție a funcționarilor locali. Paragraful patru al articolului doisprezece al Dietei din 1790-1791, consemnează revenirea la vechile obiceiuri, prin care comunitățile locale dețineau libertatea de a-și alege funcționarii prin vot liber. Prevederea lichida practic imixtiunile administrației centrale în problemele interne ale comitatelor, scaunelor și districtelor, impuse prin legislația iozefină a anilor 1783-1786.

Prin excepție de la regula liberului vot, funcționarii supremi, necesitau validarea regală, pentru a-și putea ocupa posturile. Procedura în acest caz cerea ca trei indivizi adecvați, aleși prin vot majoritar din rândul națiunilor recepte, să fie înaintați spre confirmare maiestății sale prin intermediul Guvernului Regal⁵⁹.

Articolele treisprezece și paisprezece confirmă privilegiile locale de care se bucură atât națiunea săsească cât și orașele, târgurile și locurile privilegiate din Transilvania. Acestea își vor păstra propria organizare în concordanță atât cu Diploma Leopoldină cât și cu legile și statutele proprii⁶⁰.

---

⁵⁹*CJH*, Articolul XII al Dietei din 1790-1791, p. 512-514., „În ceea ce privește alegerea funcționarilor în comitate, în districtele maghiare și în scaunele secuiești, aceste comunități vor menține practicarea legală a alegerilor libere prin vot. În cazul funcțiilor care necesită consolidare regală, trei indivizi adecvați aleși prin vot majoritar din religiile recepte se vor înainta prin intermediul Guvernului regal către sfânta sa maiestate pentru a primi decizia și confirmarea supremă. În comitate și în districtele maghiare, cu ocazia alegerilor, oficialii superiori vor avea obligația de a recomanda comunității, pentru fiecare funcție în parte, câte trei indivizi din toate religiile recepte acolo, care să dețină caracteristicile cerute de legi și să fie adecvați pentru funcții. Cu toate acestea, în cazul în care indivizii recomandați nu sunt adecvați, comunitatea va avea în continuare dreptul de a respinge votul și să contrazică desemnarea acestor indivizi; se păstrează și în secuime acea modalitate de vot, conform căreia votul se efectuează și fără această recomandare a candidaților, practică de obicei”, [trad. n.].

⁶⁰*Ibidem*. Prin acordul îndurător al maiestății sale, națiunea săsească în întregimea ei precum și comunitățile, scaunele și districtele libere, orașele libere regale și târgurile privilegiate, se vor păstra în starea lor legală și în concordanță cu Diploma Leopoldină, atât în alegerea magistraților, ceea ce le revine lor prin lege, cât și în privința administrației publice și legislației civile și economice”. [trad. n.].

Consecutiv, articolul cincisprezece reîntărește prevederile conturate în Constituțiile Aprobate⁶¹ și Diploma Leopoldină care reglementau că ocuparea funcțiilor politice, fiscale și juridice vor fi ocupate doar de cetățenii patriei. Pe parcursul secolului al XVIII-lea Curtea de la Viena, în eforturile sale de a-și impune autoritatea asupra principalelor instituții transilvane, a apelat la diferite strategii, printre care și cea a numirii străinilor în funcțiile cheie ale Principatului. Guvernul a reprezentat una dintre instituțiile în ale cărei organigrame au apărut străini în veacul al XVIII-lea. Deoarece reprezenta una dintre cele mai importante instituții ale Principatului, controlul asupra acestuia a fost disputat de împărat și Stări încă de la înființarea sa.

Eliminarea Dietei ca factor constituțional responsabil cu desemnarea candidaților pentru scaunul de guvernator, l-a propulsat în funcția de președinte al guvernului pe generalul-comandant Adolf Buccow (1762-1764). Deși nu purta titulatura oficială de guvernator, acesta și-a exercitat funcția într-o manieră absolutistă promovând diverse proiecte de reformă în Transilvania (amintim aici sistemul de impunere, numit „Buccowian” și înființarea regimentului de graniță nășăudean)⁶². Succesorul său în funcție și continuatorul politicilor absolutiste a fost Andrei Hadik (1764-1767)⁶³ urmat de irlandezul Carol O'Donell (1767-1770)⁶⁴. Dacă primii trei purtau doar titlul de președinți ai guvernului reprezentând din punctul de vedere al dreptului public transilvănean, doar niște administratori interimari ai instituției, aflați la limita legalității, Maria Iosif Auersperg a fost numit de guvernator (1771-1774) de Maria Tereza. Încălcarea grosolană a legilor Transilvaniei s-a petrecut în ianuarie 1771, când împărăteasa însăși i-a acordat

---

⁶¹*Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei (1653)*, ed. Alexandru Herlea, Valeriu Șotropa, Romul Pop, Iuliu Nasta, Ioan N. Floca, Cluj – Napoca, 1997, III 42 [1], p. 138.

⁶²Rolf Kutschera, *Guvernatorii Transilvaniei (1691-1774)*, Sibiu, 1943, p. 45-59.

⁶³*Ibidem*, p. 60.

⁶⁴*Ibidem*, p. 68.

acestuia titlul de cetățean al țării, fără învoirea și consimțământul imperativ al Dietei⁶⁵.

Cealaltă instituție centrală în interiorul căreia au fost promovați străini pe parcursul secolului al XVIII-lea, a fost Cancelaria Aulică a Transilvaniei din Viena. Prima prezență cu origini din afara Transilvaniei promovată de către autoritatea habsburgică în rândurile funcționarilor acesteia a fost nobilul austriac Ioan Vaszlai, în 1720⁶⁶ pe postul de consilier aulic ca mai apoi în deceniile următoare Curtea Vieneză să promoveze „exclusiv în toate funcțiile de curte, catolici sau venetici”⁶⁷.

Articolul al șaisprezecelea statua că nobilii regatului Ungariei se bucurau de cetățenia transilvăneană pe baza reciprocității juridice. Se prezintă ca argumentație supunerea în fața autorității aceluiași rege, utilizarea acelorași legi fundamentale în ceea ce privește nobilimea și legislația comună care provine din autoritatea Sfintei Coroane. Articolul abrogă explicit toate dispozițiile, rezoluțiile și sentințele emise în sens contrar de-a lungul timpului⁶⁸.

Articolele șaptesprezece și optsprezece reafirmă egalitatea în drepturi a nobililor cu conții și baronii, precum și posibilitatea acordată celor dintâi de a ocupa orice funcție publică fără discriminare⁶⁹. Practic se reafirmă principiul instituit în *Tripartitum* de către Werböczy al acelei, *una eademque libertatis exemptionis et*

---

⁶⁵*Ibidem*, p. 77.

⁶⁶Anton Dörner, *Administrația habsburgică a Transilvaniei în prima jumătate a secolului al XVIII-lea* (I), în "Buletin informativ al Asociației Istoricilor din Transilvania și Banat", 2, 1994, nr.14, p. 183.

⁶⁷Idem, *Instituțiile centrale ale Transilvaniei în epoca reformismului iosefin*, în: *Studii de istorie medievală și premodernă. Omagiu profesorului Nicolae Edroiu, membru corespondent al Academiei Române*, ed. Avram Andea, Cluj-Napoca, 2003, p. 236.

⁶⁸*CJH*, Art. XVI al Dietei din 1790-1791, p. 514-516.

⁶⁹*Ibidem*, p. 516. „În sensul legilor fundamentale ale țării, și anume în sensul articolului 11 din anul 1351 al regelui Ungariei Ludovic I și în sensul paragrafului 1 al articolului 2 și paragrafului 7 a articolului 9 din partea I a *Tripartitum*-ului, toți magnații, aristocrații și nobilii se bucură de aceleași privilegii ale libertății și nici un magnat nu poate avea libertăți mai mari precum nici un nobil nu poate avea libertăți mai mici decât acestea”. [trad. n.].

*immunitatis praerogativa gaudent*⁷⁰, reîntărind pactul reciproc. Prevederea cunoaște excepții pentru nobilii cu o singură sesie și armaliștii, care nu pot ocupa funcții care implică socoteli și care potrivit legii revin doar acelorora cu proprietăți donate⁷¹.

Deși idealurile iozefine nu au găsit un teren propice de manifestare în Transilvania, neizbutind să proclame egalitatea supușilor în fața legii și prin aceasta să abolească privilegiile nobiliare, strădaniile de a impune o anumită echitate între clasa nobiliară și cea a civililor își găsește loc în cadrul articolului al nouăsprezecelea. Legea acordă posibilitatea cetățenilor proprietari din orașele libere regale și târgurile privilegiate, precum și acelor cetățeni adecvați ai țării să îndeplinească anumite funcții publice adaptate ordinii civililor. Printre acestea se numără funcțiile inferioare din domeniul administrației publice și din domeniul fiscal cum ar fi cele de secretari. Limitările vin în paragraful imediat următor prin precizarea: „însă cu condiția, ca acei indivizi care nu se bucură de privilegii nobile, să nu se angajeze într-o proporție mai mare de o treime pentru a nu insulta clasa nobilimii din națiunile maghiare și secuiești, iar totodată cu condiția ca la angajarea acestora să se respecte egalitatea religiilor stabilită prin lege”⁷². Acest articol deși restrictiv în litera sa, face un pas înainte față de perioadă anterioară. Prin oportunitățile acordate cetățenilor-civili de a ocupa anumite funcții inferioare în administrația locală, a deschis posibilități de emancipare și de ascensiune pe scara ierarhică și pentru celelalte categorii sociale nenobile, juridic marginalizate până în acel moment⁷³. Progresele legislative în această direcție, chiar dacă minore, constată o dezghețare a relațiilor sociale de la nivelul Principatului.

⁷⁰*Tripartitum*, I 2 [1] și I 9 [7] p. 48, 57.

⁷¹*CJH*, Art XVIII al Dietei din 1790-1791, p. 516 [trad. n.].

⁷²*Ibidem*, p. 518.

⁷³Vezi în acest sens: Remus Câmpeanu, *Elitele românești din Transilvania veacului al XVIII-lea*, Ediția a 2-a, Cluj-Napoca, 2008, p. 132-140.

Articolul douăzeci stabilește „dreptul ordinelor la alegere și desemnare pentru oficiile cardinale, drept menționat în Diploma Leopoldină”.⁷⁴ Acesta a fost unul dintre prevederile constituționale cel mai adesea încălcat de puterea centrală mai ales în ceea ce privește desemnarea guvernatorului țării⁷⁵. Nerespectarea repetată a principiului de către Curte, a reprezentat de altfel unul dintre punctele nevralgice cel mai des disputate în veacul al XVIII-lea și factorul declanșator al conflictului constituțional. Prevăzut ca un mijloc de control al aspirațiilor absolutiste ale Vienei, nominalizarea unor indivizi fideli cauzei transilvane asigura Stărilor că drepturile, legislația și autonomia țării vor fi protejate și respectate pe mai departe. Pe de altă parte, autoritățile vieneze au folosit această breșă constituțională pentru a-și impune autoritatea în cadrul instituțiilor Principatului. Consolidarea procedurii de investire a oficialilor în funcții prin intermediul acestui articol dietal, proclama reîntoarcerea la vechile obiceiuri constituționale anterioare secolului al XVIII-lea.

O problemă majoră a transilvănenilor încă de la întemeierea sa a fost cu siguranță Cancelaria Aulică. Proiectată ca o instituție de legătură între forurile ale ardelenilor și cele similare din capitală, Cancelaria Aulică a fost treptat subordonată

---

⁷⁴*CJH*, art. XX al Dietei din 1790-1791, p. 518.

⁷⁵*Ibidem*, „Sfânta sa maiestate a recunoscut îndurător acel drept la alegere liberă, care le revine ordinelor privitor la îndeplinirea oficiilor principale naționale, în sensul Diplomei divinului împărat Leopold I și în sensul acelor legi care s-au bazat pe aceste constituții și care s-au stabilit permanent prin practică după decizia comună a principelui și a ordinelor; astfel maiestatea sa a permis, ca de fiecare dată când un astfel de oficiu amintit în Diplomă se eliberează, Guvernul Regal, pornind din obligațiile funcției sale, va anunța imediat acest lucru maiestății sale, pentru ca ordinele țării, cu permisiunea supremă a celui din urmă și cu ocazia următoarei Diete, să poată proceda la alegeri. Prin intermediul alegerilor și prin votul liber al ordinelor, se vor alege prin vot majoritar trei indivizi dintre cetățenii țării și din fiecare religie receptă, ei fiind adecvați pentru a îndeplini funcția pentru care sunt aleși în sensul articolelor 15, 17, 18 și 19 ale acestei Diete a anului curent 1791; apoi identitățile lor trebuie înaintate către curtea maiestății pentru a primi regala numire; La rândul ei, și curtea maiestății sale să acorde atenție cuvenită acestei alegeri, luând în considerare îndurător atât aspectul religiilor recepte, cât și cel al diferitelor națiuni. Fără a primi desemnări premergătoare, maiestatea sa să nu umple oficiile goliți amintite în prezenta diplomă, iar în cazul în care se donează astfel de oficii, în scrisorile publicabile în forma legală obișnuită și veche, precum și în formula jurământului, să se menționeze de fiecare dată dreptul la liberă alegere a ordinelor”. [trad. n.].

intereselor Curții, fiind transformată într-un organ executiv al acesteia. Deși constituția statua clar că nominalizările pentru ocuparea funcțiilor în cadrul acesteia intrau în competența Dietei, această prevedere nu a fost respectată niciodată de Viena. Articolul douăzeci și unu al Dietei din 1790-1791, reinstituie acea clauză statuând că, „la desemnarea consilierilor pentru Cancelaria Aulică a Transilvaniei, să se ia în specială considerare consilierii intimi ai Guvernului luând în calcul și aspectele legate de națiunile și religiile recepte”⁷⁶.

Următorul articol insistă asupra paragrafului Diplomei Leopoldine, care acorda Guvernului Regal autoritatea de a desemna persoanele pe care le consideră potrivite pentru a ocupa anumite funcții publice superioare. Folosirea în textul legii a sintagmei „trebuie”, cu referire la obligația constituțională a principelui de a se folosi de nominalizările și recomandările Guvernului Regal, scoate la iveală un anumit sentiment de frustrare pe care ordinele l-au dezvoltat de-a lungul timpului în relația lor cu puterea centrală⁷⁷. Eludarea acestei prevederi a reprezentat de altfel o constantă în politica imperială a secolului al XVIII-lea, fiind practică încă de la începuturile dominației habsburgice asupra Transilvaniei. Reiterarea acestei condiții în prezentul articol de lege dovedește ardoarea cu care Stările își doreau revenirea la o politică de echilibru, constituțională.

---

⁷⁶*Ibidem*.

⁷⁷*Ibidem*, p. 520. „Prin puterea consolidată în diploma divinului împărat Leopold I și în sensul dispozițiilor ce au urmat ulterior acestei diplome, părerea Guvernului Regal trebuie ascultată nu numai la desemnarea persoanelor pentru oficii (prin votul ordinilor), ci și la desemnarea comiților supremi și altor funcții aristocratice și excelențe, caz în care se ia în vedere și votul majoritar al consilierilor; astfel, la numirea acestor persoane pentru asemenea funcții, sfânta sa maiestate trebuie să se folosească de nominalizările și recomandările Guvernului Regal și, ținând seama de egalitatea menționată în articolele precedente, să nu facă diferențiere între conți, baroni și nobili, ci să acorde atenție meritelor indivizilor și majorității voturilor”. [trad. n.].

Articolul douăzeci și trei confirmă faptul că oficiile poștale cad în administrația Guvernului Regal, cu dreptul exclusiv al cetățenilor Transilvaniei de a ocupa funcțiile⁷⁸.

Articolele douăzeci și patru și douăzeci și cinci tratează aspecte care se referă la denunțurile anonime și false, la modul de pedepsire a denunțătorilor falși⁷⁹, respectiv la interdicția de a concedia un oficial din funcția pe care o îndeplinește doar pe baza unui simplu denunț⁸⁰.

The Legislativ System of Transylvania Reflected in the Law Articles of the 1790-1791 Diet (Abstract)

The study aims to analyze the changes instituted by the 1790-1791 Transylvanian Diet regarding the legal system of Transylvania, after 35 years of Habsburg absolutist rule. In order to achieve this goal, we intend to examine all the aspects that contributed decisively to shaping the constitutional realities of the Principality, focusing in particular on the institutional and legislative role of the Diet, as a representative authority for the nobility in its relationship with the Habsburg sovereigns.

Cuvinte cheie: Dietă, Maria Tereza, Iosif al II-lea, Leopold al II-lea, reforme, Tripartitul lui Werbőczy, Aprobate Constitutiones, patente, rescripte, articol dietal.

Keywords: diet, Maria Theresa, Joseph II , Leopold II reforms , Werbőczy 's Tripartite approved Constitutiones , patents , rescripts , diet article .

---

⁷⁸*Ibidem*.

⁷⁹*Ibidem*. „Sfânta sa maiestate trebuie să informeze pe cei interesați despre denunțările secrete și despre sesizările care aduc prejudicii stării generale, făcând acest lucru prin intermediul Guvernului Regal; trebuie totodată să asculte pe cei acuzați în modul prescris de lege, pentru ca cei acuzați pe nedrept să se poată apăra și pentru ca denunțătorii falși să fie tratați prin lege și sancționați în mod adecvat; sesizările și denunțările anonime nu trebuie preluate nici la curtea maiestății și nici la alte autorități de guvernare”[trad. n.].

⁸⁰*Ibidem*. „Sfânta sa maiestate regală consideră că este drept, echitabil și în natura serviciilor, ca nimeni să nu poată fi concediat din funcție doar pe baza unei denunțări simple; astfel nimeni nu poate fi dat afară din funcția îndeplinită, înainte ca acuzațiile să fie prezentate oficialului denunțat, pentru ca cel din urmă să aibă ocazia de a oferi clarificări”.[trad. n.].

CONSTRUCȚIILE ȘI DOMENIILE MILITARE CA PATRIMONIU AL ARMATEI A 4-A “TRANSILVANIA”

EVOLUȚIA CONSTRUCȚIILOR MILITARE DIN CELE MAI VECHI TIMPURI PÂNĂ LA 1830

Ion Silion

O componentă de bază a istoriei militare a poporului român o constituie istoria construcțiilor și domeniilor militare, iar evoluția lor fiind strâns legată de nivelul de dezvoltare al oștirii și cerințelor ei privind apărarea țării și adăpostirea trupelor.

Primele exemple referitoare la construirea marilor lucrări de apărare, în mersul istoriei, perioada veche ne face cunoscut cel mai vechi șanț adânc de 1,20 m cu lățimea de 1,80m (la Cuina Turcului – Cazanele Mari).

Construcțiile de apărare evoluează, la începutul mileniului III î.e.n. apărând elemente noi: valul de apărare și palisada, în același timp apărând și diferențieri referitoare la modul de organizare a lucrărilor de apărare.

Lucrările de apărare, adăpostire și depozitare au evoluat din punct de vedere al complexității și tehnologiilor folosite concomitent cu dezvoltarea uneltelor și armelor , de la mici șanțuri de apărare la cele mari și chiar duble, cu valuri întărite, astfel că la sfârșitul mileniului III să se ajungă la construirea de lucrări puternice, așezări întărite, dar și cetăți exclusiv pentru scopuri militare, implicând în realizarea lor forță de muncă multă și un consum mare de materiale.¹

Pe valea Mureșului inferior, începând cu secolul al XII î.e.n., s-au realizat unele lucrări de dimensiuni foarte mari (Teleac- Jud. Alba), folosind ca materiale cărămida arsă ușor pentru zidirea pereților, iar la acoperișuri șindrila sau țiglă.

---

¹ *Armata a IV – a “TRANSILVANIA”*, *Istoria unei jumătăți de veac (1945-1999)*, vol. IV, Ed. Dacia, Cluj Napoca, 1999, p.314. (în continuare: *Armata a IV-a...*).

Procesul construcțiilor de consolidare a rezistenței valurilor de pământ, a fost generalizat, treptat de geto-daci, ei adoptând soluții tehnice ingenioase, construind lucrări de apărare pe înălțimi cu pereți abrupti greu accesibile ca cele de la Frumușeni, Munar, Cornești (Jud.Timiș), Sighetul Marmăției, Lozna (Jud.Salaj), Mediaș (Jud.Sibiu) etc.

În stravechea vatră a dacilor, în ultimul secol al erei vechi, armata geto-dacă condusă de **Burebista**, apoi de **Decebal**, ia măsuri de construire a unor cetăți cu funcția de forturi de apărare. Astfel s-au construit cetăți ca obstacole deosebit de puternice în vederea iminentei confruntări cu statul roman, în locuri dominante prin poziția lor greu accesibilă datorită terenurilor puternice prin zidurile masive și bastioane, adică a “ **munților întăriți cu ziduri**”, după cum ne-a lăsat scris *Dio Cassio*: „ *Cetățile geto-dacice aveau totuși foarte mari dezavantaje, deoarece în nici una dintre ele nu se găseau izvoare de apă și nici pânze freatice la o adâncime cât de cât acceptabilă. Acest fapt sugerează, că ele nu au fost construite pentru a înfrunta un dușman de talia armatei romane, care știa să organizeze asedii de durată*”².

Cu timpul, la tot mai multe cetăți geto-dacice, au apărut ziduri din piatră cioplită, datorită intervenției specialiștilor în astfel de construcții, care au folosit materialul brut necesar construcțiilor nu din apropierea cetăților, ci din carierele de piatră situate la mare distanță. Acest fapt denotă implicarea anticipată a unui calcul estimativ al numărului de părți componente, o predimensionare și stabilire a formei acestora. Astfel, piatra necesară pentru construcția cetăților Costești, Blidaru, Piatra Roșie și Apoulon s-a extras dintr-un deal situat pe Valea Streiului (aproape de Călan).

Pentru cazare, comandanții cetăților – care aveau și atribuții privind întreținerea construcțiilor militare - au construit turnuri-locuință care la parter, aveau

---

² *Istoria Militară a poporului român*, vol. I, Ed.Militară, București, 1984, p.118. (în continuare: *Istoria militară...*).

amenajate depozite de arme, hrană și magazine pentru bogațiile comandantului, iar la etaj era dispusă cazarma și posturile de luptă pentru garnizoană (Blidaru și Căpâlna – jud. Alba, Tilișca – Jud. Sibiu) ș.a.

Regele Burebista, pe timpul expedițiilor, dispunea de unele efective care erau lăsate în cetăți având obligația de a apăra cetatea împotriva dușmanilor din afară și de a executa unele reparații curente. Aceștia erau cazați în barăci, grupuri de locuințe și turnuri locuințe construite în incinta cetăților.

În perioadele premergătoare războiului, pe timpul instruirii și marșului, războinicii erau cazați în corturile din tabere și în casele locuitorilor. Corturile erau confecționate din țesături din pânză sau piei de animale. Însuși regele **Burebista** se îngrijea de amenajarea și întreținerea în stare de funcționare a taberelor, asigurând condiții de cazare a efectivelor, condiții de depozitare a alimentelor și armamentului, cu scopul de a pune pe picior de luptă oastea și a o pregăti prin exerciții în vederea confruntării cu dușmanul.

Un sistem ingenios de aprovizionare cu apă, a fost descoperit prin cercetări arheologice, și anume existența unor bazine circulare pentru colectarea apei de ploaie (Costești), iar la Blidaru exista o cisternă cu pardoseala executată cu var hidrolic, cenușă și cărbuni de lemn cu instalații de conducte și de decantare a apei din lut ars (Sarmizegetuza) sau din țevi de teracota (dealul Faeragului). Captarea apei se făcea cu ajutorul unui vas din lemn sau apeducte (Apulum).

Pe Columnă sunt reprezentate secvențe din luptele propriu-zise dintre daci și romani. În finalul luptelor se petrece un episod foarte dramatic: dacii se îngrămădesc în jurul unui vas, din care, cu cești în mâini, scot un lichid pe care îl beau cu nesaț: apoi unii au căzut ca secerați, alții abia se țin pe picioare. Unii autori au văzut în această scenă o otrăvire voluntară în masă sau un ritual. Însă, după cum am arătat mai sus, apă exista în cetățile dacice, dar în cantități limitate, iar la cucerirea Sarmizegetuzei, romanii au încercuit cetatea, au descoperit izvoarele și conductele,

rezervele de apă din interior terminându-se, în mod firesc dacii nu au mai putut rezista, iar scena reprezintă împărțirea ultimilor picături de apă din reședința lui **Decebal** și prăbușirea apărătorilor ei doborâți de sete³.

În funcție de necesitățile militare, în cetăți, tabere și așezări fortificate, se găseau hambare de cereale, depozite pentru alimente și armament, iar rezervele de carne puteau fi păstrate și în vin ⁴.

Referitor la, construcțiile ridicate în scopul stăvilirii expansiunii maghiare, teritoriul Transilvaniei, a fost asigurat cu o rețea de întăriri atât la frontieră cât și în adâncime. În secolele XIII-XV, au existat cetăți ca: Alba Iulia, Brașov, Deva, Chioar, Ciceu, Cetatea de Baltă, Orșova, Șoimuș, Feldioara, Lipova, Hunedoara (după 1446 a fost transformată în castel de reședință), și Sibiu (modernizată după 1550).

Pe văile Someșului și Mureșului – atrași de rodnicia pământului și de zăcămintele de sare necesare turmelor lor, s-au așezat treptat mici grupuri de maghiari. Deoarece potențialul lor demografic era foarte redus, nu au putut să afecteze omogenitatea etnică românească a Transilvaniei, și, în consecință, să-și realizeze scopurile politice agresive urmărite de feudalitatea maghiară. De aceea s-a apelat la populații din alte zone geografice, aducând pe așa numiții „*oaspeți*”- cum erau denumiți în vechile documente ale vremii. Coloniștii germanici au fost stabiliți, la începutul secolului al XIII-lea, pe valea Mureșului mijlociu, noii veniți stabilindu-se la Cricău, Ighiu, Romos, Alba Iulia, în depresiunea Sibiului, pe valea Hârtibaciului, în bazinul Someșului Mare și al Bistriței ⁵.

Satelor din domeniul cetății, le reveneau sarcina de a întreține, reface și repara cetățile ori garnizonarea lor, iar punctele nevralgice ale apărării fiind alcătuite din corpuri de mercenari.

---

³ *Ibidem*, p.172.

⁴ *Armata a IV-a...*, p.315.

⁵ *Istoria militară...*, p. 311.

Țăranii erau obligați să participe prin muncă cu mijloace proprii, cu brațele și cu priceperea lor la marile construcții militare. În anul 1556, când la subcetățile Gherla și Beclean s-au ridicat două castele, pentru muncă au fost aduși toți colonii din comitatele Cluj și Dăbâca, fiind obligați să aducă sape, securi, sfredele și alte obiecte, totodată și un car la fiecare 10 coloni. Țărănimea independentă, deși constituia principalul rezervor de oameni pentru oștire, era în dezavantajul nobililor de a fi folosită la altceva decât la punerea în valoare a pământurilor. De aceea inițiativa de înrolarea iobagilor în oștire n-a fost pe placul nobilimii și ca atare au sabotat-o. *Approbatae Constitutiones Regni Transilvaniae* statuau interzicerea pentru toți țăranii și iobagii de a merge călare (edict din 1638), iar special pentru țăranii români interdicția de a purta sinețe, lăncii, săbii, topoare de luptă, sulite și orice fel de arme și echipament militar. Se exceptau totuși doar cei care primiseră de la stăpâni vreo însărcinare care necesita prezența armelor⁶. O funcție importantă a cetăților a fost aceea de locuire, folosindu-se spațiile și construcțiile în scop de cazare. În interiorul donjoanelor organizarea era aceeași cam în general: locuința castelanului la primul nivel, spații de cazare pentru garnizoană la etajele superioare, camerele de locuit cu dimensiuni și forme variabile, dispuse la parter sau la etajele construcțiilor interioare.

Până în sec. al XVI- lea, mobilierul era din lemn vopsit, iar tavanul în culori vii: verde, alb, argintiu și roșu. În grosimea zidurilor se foloseau și nișe amenajate având rolul de odihnă a trupei. La Sighișoara, pentru porțiunea de zid dintre Turnul Frânghierilor și Turnul Măcelarilor, la supraînălțare, sub conducerea bravului primar **Martin Eisenburger**, în cursul primei jumătăți a sec. XVII, au participat: „consilieri, cetățeni, femei și copii lucrând cu mare sârguință, terminând tot zidul în numai trei săptămâni”⁷.

⁶ *Ibidem*, p.337.

⁷ Gh.Baltag, *Sighișoara, Schässburg, Segesvár*, Ed.Nereamia Napocae-Cristian Matoș, Cluj-Napoca, 2000, p.174.

Pentru încălzirea trupei garnizoanei se foloseau sobele și căminele, rareori fiind atestate coșuri de fum construite prin zidirea în diagonală a colțului donjonului până la ultimul nivel, pentru a prelua fumurile de la fiecare etaj în parte.

Majoritatea încăperilor erau întunecoase, deoarece iluminatul natural se realiza prin ferestre mici și înguste.

Atunci când aveau loc chemări pentru pregătire și instruire, iar locul de staționare al trupelor era în loc deschis, cazarea cadrelor se făcea în corturi, în timp ce a trupei se făcea în colibe sau frunzare.

Unitățile grănicerești înființate în Transilvania la 13 octombrie 1761, (după ce **guvernatorul militar al principatului, generalul Buccow** a primit, la 5 iulie 1761, ordinul să înainteze Consiliului aulic de război un proiect în vederea înființării unităților grănicerești), aveau efectivele cazate în sate și corturi, iar efectivele de armată (gărzile domnești) erau cazate în cetăți și curți domnești⁸.

Urmau să fie înființate două regimente grănicerești românești între Someșul Mare și Bistrița până la Munții Gurghiului: unul de infanterie și unul de cavalerie (dragoni). Iar spre sud, pe lângă crestele Munților Trascăului și Ciucului și până la Brașov se preconiza constituirea regimentelor secuiești. De-a lungul Carpaților Meridionali, până la Poarta de Fier a Transilvaniei, trebuia dislocat un regiment românesc de infanterie.

Unul din fundamentele cele mai bune pentru intrarea națiunii noastre în cultură și civilizație, releva **George Barițiu** (1812-1893), a fost „**Statutul grăniceresc**”, datat la 12 noiembrie 1766, în care se specifică: „îndatorirea principală a tuturor românilor grăniceri este ca atât în timp de război, cât și în timp de pace să se îngrijească de apărarea granițelor, să fie de strajă în garnizoane și la poteci, să mențină siguranța țării, prin urmărirea hoților și împedicarea importului și exportului clandestin de mărfuri și bucate prohibite, precum și prin prevenirea, în

---

⁸ Armata a IV-a..., p.316.

conformitate cu ordinele date de mai marii lor, a tuturor fraudelor de orice fel ar fi și a trecerii graniței”⁹.

Generalul imperial Ziskovic lăuda destoinicia românilor, exprimându-și nădejdea că ei vor fi în viitor soldați viteji: *„se știe prea bine că în multe regimente (habsburgice), se află un număr considerabil din acești oameni, care o dată desprinși cu serviciul, se poartă foarte bine”¹⁰.*

Nu au fost necesare realizarea unor construcții specifice militare sau activități distincte de asigurare a cazării datorită structurilor organizatorice și a unei mari dispersări în teritoriul Transilvaniei.

În Transilvania, odată cu instalarea trupelor habsburgice în anul 1687, s-a menținut până în anul 1711, când unitățile militare românești au fost desființate, o dualitate de forțe.

Prima cazarmă militară în Transilvania a fost construită în jurul anului 1500 la Alba Iulia, cu destinația de Colegiu Academic unde se presupune că a dormit în anul 1599 **domnitorul Țării Românești Mihai Viteazul** (1593-1601), incendiată în 1662 de turci, lăsată în paragină 25 de ani, când în 1687 este reamenajată și pusă în folosință de trupele imperiale.

Au mai fost construite: în anul 1603 cazarma Podu Mureș (Tg. Mures), în anul 1837 actuala clădire a Spitalului Militar Cluj-Napoca, în anul 1860 cazarma 304 Alba-Iulia, în anul 1867 cazarma Comandamentului Armatei a 4-a și cea din Satu-Mare, în anul 1840 cazarma Regimentului 1 Valah din Orlat (Jud. Sibiu) și regimentul 2 Valah Năsăud, în anul 1878 cazarma 415 Alba-Iulia, în anul 1885 cazarma Comandamentului Corpului 6 Armată Tg. Mureș, în anii 1890-1892 cazarmile din Oradea, în anul 1897 la Bistrița, în anul 1898 la Dej (cazarma Comandamentului Corpului 7 Armată).

---

⁹ Istoria militară..., p.360.

¹⁰ Ibidem , p.359.

În aceeași perioadă se construiesc și cazărmile: Brașov, Făgăraș, Sibiu, Deva, Timișoara, Lipova și Caransebeș.

În timpul domniei **împărătesei Maria Tereza** (1740-1780), a fost construită cazarma nr.1187 din Arad în anii 1763-1783, în anul 1892 cazarma Borșa, în anul 1897 cazarma Prundu Bârgăului și în anul 1898 cazarma Abrud și Gai-Arad.

xxx

Multe clădiri și terenuri vor fi disponibilizabile datorită desființării unor unități și garnizoane care țin de patrimoniul armatei. De aceea se impune o analiză foarte serioasă și măsuri optime pentru ca patrimoniul armatei să-și găsească cea mai potrivită întrebuințare.

**Militärbauten und –Grundstücke als Patrimonium der
4-ten Armee „„TRANSILVANIA”
Fortentwicklung der Militärbauten von ältesten Zeiten bis 1830
(Zusammenfassung)**

Die Militärbauten waren eine von den hervorragenden Kreationen der Daker. Es wurden vor allem in der Zeit der Dakerkönige Burebista und Decebal, Burgen ausgesprochen militärischen Charakters errichtet, mit permanenten Garnisonen, errichtet.

Die Burgen waren von den üblichen Befestigungselementen und zwar: Erdwälle mit Palisaden und Graben von unterschiedlicher Tiefe. Später kamen Mauern aus bearbeiteten Steinen, ohne Bindemittel hinzu.

Die Instandhaltung der Burgen war Aufgabe der umliegenden Dörfer, die Bauern waren auch verpflichtet an den Bauarbeiten teilzunehmen.

Die erste Militärkaserne wurde um 1500 in Alba-Iulia errichtet, es folgte jene aus Tg-Mures, 1603 und später dann, auf dem ganzen Territorium Siebenbürgens.

Cuvinte cheie: cetate, garnizoană, grăniceri, armată

Schlüsselwörter: Burg, Garnison, Armee, Grenzsoldaten.

IDEEA REFĂCERII MITROPOLIEI ARDEALULUI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

Ion Eugen Sârbu

În deceniile patru și cinci ale secolului al XIX - lea noua generație de intelectuali transilvăneni, în frunte cu Simion Bănuțiu, având ca bază ideologia și argumentele Școlii Ardelene, va pleda din nou pentru o biserică românească unică, prin restaurarea Mitropoliei Ardealului, având la bază sinodul ca for reprezentativ. Astfel necesitatea convocării unor foruri reprezentative în vederea soluționării problemelor proprii prezentarea revendicărilor naționale organelor de decizie ale imperiului, revine cu și mai mare vigoare în concepțiile noii generații care se ridică după 1830.

Ei se îndepărtează tot mai mult de modelul unei mișcări politice elitare, restrânse la un cerc de inițiați, pledând în favoarea unei modalități noi „democratice”, de susținere și promovare a revendicărilor națiunii¹. Iar în condițiile în care politica episcopală devine tot mai mult o piedică în calea afirmării programului politic, în sensul preconizat de noua generație, și neregulile din administrația diecezană, impun cu sârguintă ideea democratizării structurilor ecleziastice, convocarea sinodului ca for de decizie în toate problemele importante ale națiunii devine o revendicare principală a forțelor grupate în jurul lui Simion Bănuțiu².

În acest sens, plecând de la filozofia europeană a veacului al XVIII- lea, Bănuțiu redactează lucrări semnificative ca: *Soborul cel mare al episcopiei de Făgăraș*(1834) și *Mitropolia de Alba Iulia. O vorbă la timpul său despre*

---

¹ **Ladislau Gyemant**, *Mișcarea Națională a românilor din Transilvania între anii 1790 -1848*, **București, 1986.**

² *Ibidem*, p.168.

libertatea și unitatea bisericii românești (1854), la acestea se adaugă și *Discursul de la Blaj*(1848).

Aceste scrieri sunt puternic influentate de jansenism și galicanism, venit pe două căi în opera lui Bănuțiu: indirect din lucrările Școlii Ardelene și direct prin lecturile din Claude Fleury, care a încorporat deopotrivă amândouă tendințele³.

În primul său studiu, Bănuțiu este preocupat de emanciparea Bisericii Greco-Catolice de sub jurisdicția arhiepiscopului de Strigoni, de conservarea ritului său oriental, amenințai de împrumuturi de tipul canonic romano-catolic și de democratizarea ei prin restabilirea vechii institutii a „Soborului Mare ”. În acest sens el face apel la *Istoria pentru începuturile românilor din dacia a lui Petru Maior* ⁴.

Bănuțiu arată că „*dreptul bisericii românești de a ține Soborul mare în tot anul*” la care luau parte atât preoții cât și mirenii, era bine garantat, iar „*arhiepiscopii celor vechi ai românilor care nevrând a cârmui biserica singuri avea doisprăzece bărbați aleși în sobor din cler, care de câte ori era de lipsă a se lucra ceva, lucru mai mare peste an, înștiintati de episcop se aduna și sfătuiau cu episcopul în locul Soborului Mare*”⁵. În spiritul lui Petru Maior, el denunță introducerea, în vremurile mai noi, a practicii romano-catolice în sistemul judiciar și de organizare bisericească, argumentând în ideea democratizării bisericii, necesitatea menținerii tradiției sinodice românești prin „*lucrarea slobodă a tuturor mădularelor bisericești potrivit cu dreptul cel neînstrăinat al libertății conștiinței*”⁶. Se precizează că „*biserica noastră au avut bună tocmeală ..., puterea de a pune legi și de trata despre treburile așa au fost stâmpărate încât episcopii nu puteau depune*

³ Pompiliu Teodor , *Interferențe iluministe europene* . Cluj Napoca, 1984 , p. 103.

⁴ **Simion Bănuțiu** , „Soborul cel mare al episcopiei Făgărașului „ în *Foaie pentru minte, inimă și literatură* , nr 4/5 1893 . p 26 .

⁵ *Ibidem*, p.28.

⁶ *Ibidem*, p . 34,

în treburile bisericesti singuri după capul lor, ci în sinoduri ce puneau legi și canoane și episcopii era datori a chivernisi biserica după canoanele acele, și aceasta e o tocmeală foarte minunată ... Că oricum judecata unui episcop , să fie cât de harnic , e totdeauna numai o părere simplă , și lui i se poate părea a fi ceva de folos, ce arătându-se înaintea Soborului s-ar afla a fi chiar stricăcios”⁷. Această precizare pe care o face Bărnuțiu nu este întâmplătoare deoarece acționând în spiritul acestor idei, importante forte ale clerului și ale intelectualității laice asaltează episcopul cu cereri privind intervenția la forurile oficiale în vederea convocării sinodului, iar această problemă devine unul din punctele esențiale în jurul cărora se conturează conflictul din anii 1843-1846 dintre cercurile din jurul episcopului Ioan Lemeni și opoziția condusă de Bărnuțiu.

Tendențe în favoarea unei modalități democratice, de afirmare și promovare a programului național, se manifestă încă cu ocazia sinodului de instalare a episcopului greco- catolic Ioan Lemeni, în anul 1833, chiar dacă hotărârile luate se restrâng în principal la domeniul cultural, școlar și la organizarea bisericească⁸. Presiuni de convocare a sinodului, care să formuleze programul național, se exercită asupra episcopului în mai multe rânduri și în special atunci când Dieta Transilvaniei avea să ia hotărâri importante cu privire la națiunea română. Astfel, problema sinodului, ca for național se pune cu mare acuitate în zilele fierbinți ale dezbaterilor din anul 1842 în jurul problemei limbii, Vicarul Alexandru Sterca Suluțiu adresează un apel, în martie 1842, episcopilor Ioan Lemeni și Vasile Moga, în vederea convocării unui „*Sobor mixt religionario-national*”, la care să participe uniți și ortodocși, clerici și mireni, care să exprime poziția națiunii în ce privește „*limba , existența și cultura națională și a bisericilor noastre*”⁹.

---

⁷Ibidem, p. 35.

⁸ **Ioan Micu Moldovan** , *Actele sinodale ale bisericii de Alba Iulia și Făgăraș* , 1872, p. 63 - 68; **Ladislau Gyemant**, *op. cit.* p.167.

⁹ L. Gyemant, *op. cit.* p. 168.

Însă această acțiune și altele care vor urma se lovesc de opoziția episcopului Lemeni, care nu respingea fătîș ideea sinodului, dar se pare că nu era dispus să renunțe, în favoarea unui for reprezentativ, la unele din prerogativele sale¹⁰.

Preocupări pentru sinodalitatea și democratizarea bisericii întâlnim și în mediul ortodox, acestea revenind în actualitate odată cu moartea episcopului Vasile Moga, în anul 1845. Numirea lui Andrei Șaguna în funcția de Vicar, până la alegerea noului episcop, cu sprijinul mitropolitului de Karlowitz, readuce la ordinea zilei confundarea dintre cele două orientări existente în cadrul ortodocșilor din Ardeal: cea favorabilă mitropolitului, care promova emanciparea cu sprijinul mitropoliei și cea care vedea ridicarea prin colaborarea interconfesională pe baze naționale¹¹.

Mai ales centrul românesc de la Brașov, impulsionat de Barițiu, militează pentru apărarea dreptului de alegere a episcopului în cadrul sinodului și extinderea acestui drept și asupra mirenilor, dar la rândul lor, vicarul Șaguna și consistoriul de la Sibiu, intervin și ei la începutul anului 1847 la Guberniu pentru acordarea dreptului de alegere a noului episcop. Deși în cadrul sinodului electoral de la Turda (decembrie 1847) dreptul de alegere fiind exercitat numai de către protopopi, cu acest prilej sunt exprimate revendicări insistente pentru convocarea mai frecventă în viitor a sinoadelor chemate să dezbată probleme interesând dieceza și națiunea în general¹².

Alegerile au desemnat candidați pe Ioan Moga, Moise Fulea și Andrei Șaguna, dintre care împăratul l-a desemnat în 5 februarie pe Andrei Șaguna.

În noul context marcat de tendințele de laicizare, modernizare și democratizare a vieții bisericești, curentul național a reluat vechile proiecte de unificare a celor două biserici prin constituirea unei biserici naționale pusă în slujba

---

¹⁰ *Ibidem*, p. 168 - 169 .

¹¹ *Ibidem* , p. 158.

¹² *Ibidem*, p. 170.

intereselor emancipării, peste deosebirile confesionale. Dinspre episcopia orădeană preotul Petre Ratiu în 1842, canonicul Iosif Pop Sălăgean în 1845, au pledat pentru reunirea tuturor românilor în cadrele Bisericii Greco - Catolice și restaurarea Mitropoliei naționale. În 1846 *Foile* lui Barițiu pledează pentru unificare bisericească, frățietate, uniune și o ierarhie națională, readucând în atenția opiniei publice planul de unificare din 1798 și obstacolul ce l-a întâmpinat.

Astfel se inaugurează o dezbatere la care se angajează intelectuali din ambele confesiuni, ce se prelungește până la izbucnirea revoluției din 1848¹³. În tot acest timp, întâlnim în publicațiile vremii, dar mai ales în *Gazeta de Transilvania*, un apel la realism, spirit pragmatic, toleranță și frățietate. George Barițiu arăta că ambele confesiuni ale românilor sunt însărcinate cu scopuri și interese egoiste, însă el subliniază „*căci nu religia ci sângele, originea și știința limbii îl caracterizează pe fiecare cutare național delimitând astfel clar naționalitatea de confesiune în tentativa de solidarizare a corpului etnic peste deosebirile confesionale*”¹⁴.

În preajma revoluției de la 1848 ideea reunificării bisericilor și a „*Mitropoliei naționale*” dobândește contururi mai precise, iar dezbaterea în jurul acestei idei se desfășoară în contextul eforturilor pentru elaborarea programului național românesc.

În martie-aprilie 1848, în corespondența cu fruntași politici ardeleni, August Treboniu Laurian preconizează înlăturarea dezbinărilor între uniți și neuniți și restabilirea Mitropoliei române în Transilvania, care să aibă în subordine episcopiile românești din Timișoara, Arad, Vârset, Oradea, în Maramureș și Bucovina. Pentru o biserică națională, bazată pe o structură democratică și sinodalitate, pledează și

---

¹³ **Nicolae Bocșan**, „Națiune și confesiune în Transilvania în secolul alXIX- lea: cazul mitropoliei române”, în *Etnie si confesiune în Transilvania*, **Oradea**, 1994, p.140.

¹⁴ *Ibidem*, p. 141 - 142.

Axente Sever¹⁵.

Discursul, rostit de Simion Bămuțiu în catedrala Blajului, reflecta semnificativ și cuprinzător ideea unificării celor două biserici în numele sinodalității și unității naționale. El face apel la „uniune între toți fii națiunii noastre ... că precum sunt uniți cu limba așa se cade să fie uniți cu inima în toate lucrurile ... Națiunile conlocuitoare tot cu unirile i - au stricat pe români, odată cu unirile politice, apoi cu unirile religioase, și românii au făcut întotdeauna cea eroare mare că nu s-au unit între sine, ci spre scăderea națiunii noastre, cu străinii ... O astfel de uniune va apăra existența și libertatea și va lucra pentru cultura și fericirea națiunii întregi cu puteri sporite ...”. În continuare Bămuțiu face câteva precizări esențiale: „să nu cugete cineva că așa înțelege uniune dogmatică, confesională, religioasă prin uniunea de care vorbesc. Scopul meu nu e de a chema pe români la uniune confesională, ci la uniune națională, cu care au fost uniți între sine românii și atunci când nu erau pe pământ formele religiunilor celor de astăzi ... La această uniune îi chem eu pe români cu toată seriozitatea, pentru că sunt convins din profundul inimii că națiunea română nu s-a adunat aici ca să se facă unită sau neunită, ci să se facă liberă înainte de toate ... libertatea însă nu este legată de o religiune sau alta, ci trebuie să fie comună tuturor religiunilor; cei ce leagă libertatea de religiune, n-are idee nici de libertate nici de religiune ... Deci eu zic, să nu încercăm nici o uniune religioasă ca să nu tulburăm uniunea aceasta frățască națională ... Ce se tine de Unire sau Neunire, aceasta e un lucru al conștiinței trebuie lăsat pe sufletul fiecărui român ... Așadar românii să nu încerce nici o uniune religioasă, ci să întărească legăturile uniunii naționale ... problema națiunii nu se dezleagă certându-se pe pământ asupra unor lucruri, care nici în cer nu sunt definite”¹⁶.

¹⁵ Ladislau Gyemant, *op. cit.* p. 182.

¹⁶ Cornelia Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturisiri*, București, 1982, vol I, p. 479 -

Poziția lui Bârnutiu, care subliniază importanța preponderentă a unității naționale în fața celei confesionale, se va impune și în programul Adunării de la Blaj din 3 / 15 mai 1848.

Se pare că această atitudine îl compromite pe Bămușiu, în materie de religie, în ochii ierarhilor bisericești contemporani. Istoricul Augustin Bunea afirmă mai târziu: *„Autoritatea lui Bămușiu în materie de religie este de multă vreme compromisă. El a fost contra religiei creștine, nu numai acelei catolice ci și a celei reprezentate de bisericile care s-au rupt de biserica Romei ... Totuși ca bărbat politic a avut cel puțin prudența de a respecta religiunea unei părți însemnate dintre români, atunci când în anul 1848 a rostit pe câmpul libertății din Blaj discursul său”*¹⁷.

Petiția adoptată de Adunarea de la Blaj dă o formulare destul de generală și vagă a dezideratului cu privire la biserica națională. La punctul doi se pretindea că biserica română *„fără distincțiune de confesiune să fie și să rămână liberă, independentă de la orice altă biserică ale Transilvaniei”*, în plus mai cerea *„restabilirea Mitropoliei române și a Sinodului general anual, după vechiul drept, în care sinod să fie deputați bisericești și mirenești”*¹⁸.

Astfel, după ce a traversat etapa Școlii Ardelene, care a susținut-o din punct de vedere istoric și canonic, sub influența Reformei catolice, etapa proiectelor de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX - lea, care prevedea unificarea în cadrul Bisericii Greco-Catolice, ideea unificării bisericești prin restaurarea Mitropoliei naționale și a independenței bisericilor românești, cunoaște în cadrul Revoluției de la 1848 o ultimă etapă.

Revoluția de la 1848, având la bază argumentele Școlii Ardelene, formulează acest deziderat al unității bisericești, de pe o poziție nouă, națională integralistă,

480.

¹⁷ **Augustin Bunea**, *Chestiuni din dreptul și istoria Bisericii Române Unite*, Blaj, 1893, p. 108-110.¹⁸ Cornelia Bodea, *op. cit.* p. 458.

cerută de necesitățile solidarității naționale modeme. Această mitropolie, independentă de orice jurisdicție străină urma să coaguleze în cadrele sale întreg corpul național românesc din Imperiu.

Organizată în acest fel, biserica putea deveni, în viziunea generației de la 1848, principala instituție cu rol în emanciparea și autodeterminarea națiunii, având la bază sinodul ca o adevărată reprezentanță națională. Însă modul practic, de traducere în viață a acestui deziderat, s-a dovedit a fi nu numai greu de realizat, ci chiar imposibil.

Pentru românii ortodocși, Revoluția de la 1848 a declanșat practic procesul separației de ierarhia sârbă și de organizare a ierarhiei naționale. Încă la 23 martie 1848, studenții români întruniți la Pesta au elaborat un program în șapte puncte, referindu-se în special la organizarea Bisericii Ortodoxe. Se preconiza separarea celor trei episcopii românești de la Vârset, Timișoara și Arad de Mitropolia din Karlowitz și unirea lor cu Episcopia de la Sibiu, sub conducerea unui mitropolit român, sinod anual compus din clerici și mireni, episcopi aleși din rândul preoților de mir¹⁹. Vicențiu Babeș și Ioan Arcas convoacă pentru 3/15 mai o întrunire la Pesta, unde a fost redactată *Petiția neamului românesc din Ungaria și Banat* care cerea ca ocârmuirea bisericească să fie cu totul neatârmată de Mitropolia Karlowitz-ului²⁰.

Aceste tendințe de a localiza problematica bisericească la eparhiile ortodoxe și de a aborda chestiunea dintr-o perspectivă strict confesională a declanșat reacții la românii din Transilvania. *Omagiul național* și-a exprimat nemulțumirea față de adunarea de la Pesta, pentru că se adresase exclusiv ortodocșilor și a renunțat la ideea unificării bisericești, lansând un apel la unirea bisericească a românilor: „*Bine ar fi ca să înceteze odată între români numirea de unit și neunit. Acest separatism*

---

¹⁹ N. Bocșan, *op. cit.* p. 145.

²⁰ *Ibidem*, p. 145 - 146.

nu mai poate avea loc ca în timpul sistemului vechi, când domnea principiul *divide et impera*. Românii ca fii aceleiași maici, au să dea mâna unul cu altul”²¹.

Pentru a se putea da viață dezideratului, cu privire la biserica națională preconizată în programul de la Blaj, era necesar ca episcopul din Sibiu, Andrei Șaguna, să fie atras de partea unirii cu Roma. Cu această speranță, Șaguna a fost așezat de elita Bisericii Unite în fruntea delegației trimise de Adunarea de la Blaj la împărat²². Însă după numirea sa ca episcop, el s-a arătat rezervat față de Unire și chiar împotriva ei²³.

De partea cealaltă, dieceza greco-catolică de la Blaj va rămâne fără episcop în perioada 1848-1850 după suspendarea lui Ioan Lemeni de către generalul Puchner²⁴. Totuși, inițiativele pentru realizarea mitropoliei unice și prin aceasta și a unirii bisericești, puteau veni, în anul 1848 și după aceea, din două părți: de la episcopul unit din Oradea - Vasile Erdely și de la episcopul ortodox din Sibiu - Andrei Șaguna²⁵.

Inițiativele venite din interiorul diecezei de la Oradea sunt semnificative și în ton cu hotărârea de la Blaj, mai precis închipuiau realizarea bisericii naționale, care să-i cuprindă pe toți românii, în cadrele Bisericii Greco-Catolice.

Episcopul Vasile Erdelyi a consultat sinoadele protopopești în vederea convocării unui sinod diecezan, care s-a ținut la 28 august 1848. Sinodul protopopesesc din Lugoj, ținut la 28 iunie, cere să înființeze încă două episcopii unite, una în părțile Sătmărulei și alta în Banat. Acestea împreună cu episcopia Oradei să nu mai fie supuse la Strigoni, ci la Mitropolia din Transilvania „care cu ajutorul

---

²¹ *Ibidem*, p. 146 - 147.

²² Octavian Bârlea, „Mitropolia Bisericii Române Unite proclamată în 1855 la Blaj”, în *Perspective*, X, 37 - 38, 1987, p. 175 - 176.

²³ Keith Hitchins, *Conștiință națională și acțiune politică la românii din Transilvania 1700 - 1868*, Cluj Napoca 1987, p. 168.

²⁴ George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, Sibiu 1890, vol. II p. 674.

²⁵ O. Bârlea, *op. cit.* p. 177.

celui Preacurat cugetă a se putea cât mai degrabă a se înființa” Sinoadele protopopești din Careii Mari și Sfârnaș propun și ele înființarea a încă două episcopate . Însă sinodul din Sfârnaș avansează propunerea ca „din punct de vedere național să fie invitați cei de confesiune greco-orientală de un sânge cu noi, ca să se unească cu biserica unită, în așa formă, ca abandonându-se numirea de uniți și neuniți să fie o biserică română de rit oriental ”²⁶. În cadrul acestui sinod se mai preconiza „alegerea unui mitropolit român cu sediul în Transilvania”.

Cu toate acestea, chiar în anul 1848, Șaguna avea de gând să înceapă lucrarea de organizare a bisericii sale pe baze ortodoxe, și a căutat refacerea mitropoliei în cadrul Bisericii Ortodoxe, deviind astfel de la linia trasată de intelectualii uniți²⁷.

Din cauza poziției sale intelectualii uniți îl priveau, încă de la 1848, pe Șaguna cu rezervă în legătură cu fermitatea atașamentului său față de cauza națională. În ciuda reformelor sale bisericești energice, pentru unii era încă un străin de la care cu greu se putea aștepta simpatie pentru cauza națională; altora li se părea să fie omul regimului, gata să se pună în slujba acestuia²⁸. În realitate el simpatiza cu aspirațiile intelectualilor români pentru o oarecare formă de autonomie, ca mijloc de îmbunătățire a stării materiale și culturale a poporului român, dar n-a putut deveni niciodată unul din ei. Instruit la Institutul Teologic din Vârșeț, Banat, pentru el „valorile eterne” reprezentau învățăturile creștinismului. El credea că orice progres al națiunii române va depinde de propășirea Bisericii Ortodoxe și de loialitate față de dinastia Habsburgilor²⁹. Dacă Șaguna nu a acționat integral în sensul dorit de

²⁶ **Ioan Boroș**, „Anul 1848 și sinoadele protopopești și cel diecezan din eparhia unită de Oradea”, în *Cultura creștină*, XI, 1992, nr. 9-10, p. 174-175.

²⁷ O. Bârlea *op. cit.*, p. 179 ; Ioan Lupas, *Istoria bisericească a românilor ardeleni*, Cluj Napoca, 1995, p. 161.

²⁸ **Keith Hitchins**, *Ortodoxie și naționalitate. Andrei Șaguna și românii din Transilvania 1848 -1873*, București, 1995, p. 69.

²⁹ *Ibidem*, p. 70.

intelectuali nu a însemnat abandonarea politicii și a cauzei naționale .

Revoluția de la 1848, așa cum s-a arătat, a reluat ideea unificării celor două biserici românești într-o biserică națională, în sprijinul solidarității naționale, dar avansat și precedentă pentru crearea ierarhiilor autonome locale. Odată cu inițiativele episcopului Șaguna - care se bucură și de aprecierea cercurilor aulice - de restaurare a mitropoliei pe teren strict confesional, idealul unificării bisericilor și a Mitropoliei naționale peste deosebirile confesionale va fi abandonat³⁰.

Încă în 1848 Șaguna îl roagă pe ministrul Eotvos „*să-i dea voie de a ține la Sibiu un sinod la care să ia parte 44 de inși dintre preoți și de două ori atâția dintre mireni*“. Din cauza flăcărilor revoluției, episcopul n-a putut să-și ducă planul acesta la îndeplinire decât în primăvara anului 1850³¹. În acest timp campania episcopului Șaguna, pentru restaurarea Mitropoliei Ortodoxe și implicit a independenței față de Mitropolia din Karlowitz, continuă în special cu publicarea unei broșuri la Viena, în limba germană prin care se arată mai multe documente istorice ce confirmă că românii ortodocși din Ardeal au avut mitropolia lor proprie înainte de 1700, când a trecut Atanasie Anghel la Unire, iar dreptul românilor ortodocși de a-și avea mitropolia lor nu a încetat nicidecum. Planul lui Șaguna era ca în această mitropolie să fie cuprinși toți românii de sub stăpânirea habsburgilor, nu numai din Transilvania ci și din Banat, Bihor și Bucovina³².

Ilarion Pușcariu susține că Andrei Șaguna a abandonat proiectul de unificare bisericească din cauza caracterului efemer și nerealist al proiectelor propuse până atunci și mai ales că unificarea bisericească era concepută ca o trecere a românilor la unirea cu Roma³³.

---

³⁰ Nicolae Bocșan , *op. cit.* p . 149 .

³¹ Ioan Lupaș , *op. cit.* p . 161

³² *Ibidem* , p . 162 .

³³ Nicolae Bocșan *op . cit.* p . 150 .

O nouă încercare de a-l atrage pe Șaguna la Unire și indirect la dezideratul constituirii unei mitropolii unice, în cadrele Bisericii Unite, se înscrie în campania lansată de miniștrii Alexandre Bach și Leo Thun pentru a-i convinge pe românii ortodocși să se alăture Bisericii Greco-Catolice. Prin intermediul episcopului unit Alexandru Șterca Șuluțiu ei au propus ca Șaguna să-și conducă oamenii spre Unirea cu Roma, în schimbul acestui serviciu el urmând să fie numit capul Mitropoliei unite³⁴. Într-o întrevedere în doi la Viena, Șuluțiu i-a dezvăluit episcopului ortodox detaliile acestui proiect, însă Șaguna refuză, iar toate eforturile ulterioare de a-l atrage de partea Unirii au fost inutile³⁵.

În Biserica Greco-Catolică episcopul Oradiei, Vasile Erdelyi, a început demersurile pentru ridicarea eparhiei ardelene la rang de mitropolie. Acționând în conformitate cu hotărârile sinoadelor protopești, acesta a pledat în ianuarie 1850 la nunțiul apostolic din Viena în favoarea numirii unui arhiepiscop pentru românii uniți din Transilvania³⁶.

Pe când în cercurile elitei Bisericii Unite se mai nutrea speranța unirii celor două biserici și refacerea Mitropoliei naționale, evenimentele din cercurile de jos veneau să spulbere, o dată în plus, dacă mai era nevoie, acest ideal.

În acest sens protopopul unit din Cluj, Ioan Fekete Negruțiu îi scria lui Barițiu la 20/8 mai 1850: *„Aci pe la noi, între uniți si neuniti, domnește cea mai mare armonie și liniște. Uniții nu se amestecă în lucrurile neuniților precum neuniții între a uniților. De ați auzit ceva, din contră nu e drept: Uniții voiesc să rămână uniți, neuniții iarăși neuniți. Nimenea nu e tentat de o parte sau pe alta de a trage către sine”*³⁷.

³⁴ Keith Hitchins, *op. cit.* p. 174 - 175 .

³⁵ *Ibidem*, p . 176 .

³⁶ Nicolae Bocșan, *op. cit.* p . 156 .

³⁷ *George Barițiu și contemporanii săi*, vol. III, București, 1978 , p . 152 . (în continuare: *George Barițiu și...*).

Din acestea reiese că desi „*aci domnește armonia*“ în altă parte ar exista conflicte de ordin confesional. În acest sens găsim indicii în scrisoarea protopopului unit de Zlatna, Grigore Mihali, adresată lui Barițiu, la 18 iulie 1850: „*Io în toamna trecută când se încheia rezbetul politico-national am priceput că vom să avem rezbet religios. Io cred că nu e lucru din capetele nebunilor, ci a unora din cei mai înțelepți ...Io cred că precum nu e timp pentru certe între unire și neunire, tocmai așa nu e a lucra pentru ună unire religioasă a românilor*“³⁸.

După potolirea spiritelor de la 1848-1849, în viața românilor transilvăneni intervine un fenomen neplăcut: rivalitatea confesională între greco-catolici și ortodocși. Aceasta constă mai mult în „*frecușuri*” care nici pe departe nu constituiau un „*rezbet religios*”, după cum se exprimă cu spaimă Mihali³⁹.

Acestea se datorează, se pare, pe de o parte eforturilor de a extinde unirea printre ortodocși, iar pe de altă parte „*ofensivei*” Bisericii Ortodoxe împotriva uniților în zona Zărandului, care au provocat dezbinări între uniți și ortodocși⁴⁰.

În cele din urmă, refacerea Mitropoliei românilor din Transilvania nu s-a concretizat într-o acțiune unitară, menită înfăptuirii unei singure mitropolii, ci a câte unei mitropolii pentru fiecare din cele două confesiuni ale românilor transilvăneni: greco-catolică și ortodoxă.

Intelectualii români, adepți ai curentului național, își exprimă nemulțumirea față de abordarea „*chestiunii mitropoliei*” din perspectivă confesională și militază în continuare pentru o Mitropolie națională unică, peste deosebirile confesionale.

În acest sens Pavel Vasici îi scria la 12 / 24 aprilie 1851 lui Gheorghe Barițiu: „*dacă mitropolia nu putu fi română ca unită sau neunită nu fee va ferici ... Drept aceea nu mai e multă îndoială că noi stăm în ajunul dezbinării naționale totale, și*

---

³⁸ *Ibidem*, p. 107 - 108.

³⁹ *Ibidem*, p. 109.

⁴⁰ Keith Hitchins, *op. cit.* p. 177; Olimpiu Bârlea, *op. cit.* p. 190.

că în scurt timp nu ne vom întreba dacă suntem români, ci uniți sau neuniți ...”⁴¹. La fel și Constantin Papfali, vicarul Hațegului, regretă nerealizarea dezideratului de pe „Câmpia Libertății”, scriindui lui Barițiu, în 23 august 1851: „Cu adevărat mai încântător și mai plăcut răsunet n-au putut fi în urechile și inima unui popor, decât au fost cel din Câmpul Libertății pentru poporul român, ca să fie una. Dară durere! practicabilitatea lui are greutatea peste închipuire, așa încât, la ceva asemenea, sunt silit a privi ca la un Eldorado, peste nemărginitele mări depărtate ...”⁴².

Referindu-se la neîndeplinirea acestui deziderat, Ioan Maiorescu se exprimă în 1854 în termeni duri. El face apel la românitate: „Aci nu e vorba de ce dogme are unul și de ce dogme are altul”. Principiul este în viziunea sa apropierea de popoarele romane „principiul va sta și atunci când toți românii vor fi ortodocși și toate celelalte popoare romane musulmane ... Eu știu numa una și aceasta e românească, principiu românesc: sângele nu se face apă, sângele e de la Dumnezeu, de altă natura sunt cele de la oameni (adică felul cum te închini). Cine ia drept pretext unire și neunire ca confesiuni religioase sunt toți niște ipocriți, draci împielitați sau fanatici rătăciți. Nationalist nu e nici unul, român nu e nici unul”⁴³.

În anul 1855, Timotei Cipariu mai spera încă în unificare: „Frecături între scaunele unite și neunite știu că sunt și au fost de când ne-am tăiat în două și nu vor mai înceta decât când ne vom aduna iar într-una ...”⁴⁴.

Însă toate aceste speranțe de unificare la vârf a celor două biserici românești, au fost spulberate de realitățile istorice existente în Transilvania și în întregul Imperiu Habsburgic la mijlocul secolului al XIX-lea.

---

⁴¹ George Barițiu și..., p. 32.

⁴² Ibidem, vol. IV, p. 17.

⁴³ Ibidem, vol. I, p. 379.

⁴⁴ Ibidem, vol. IV, p. 314 - 315.

Concern for restoration the Metropolitan of Transylvania in the first half nineteenth century**(Summary)**

In the decades fourth and fifth - nineteenth century new generation of Transylvanian intellectuals, headed by Simon Bămuțiu, basis ideology and arguments Transylvanian School, will plead again for a Romanian church unique in restoring Metropolitan of Transylvania, based council as representative forum. Revolution of 1848 reiterated the idea of unification of the two Romanian churches in a national church, in support of national solidarity, but previous to create advanced and local autonomous hierarchies. Finally, restoring Metropolitan Romanians in Transylvania did not materialize into a unified action aimed accomplishment of a single metropolises, but how many of each of the two metropolises of Transylvanian Romanians denominations: Orthodoxe, Greek Catholic.

Cuvinte cheie: restaurare, mitropolie, Transilvania, secolul al XIX-lea, biserică.

Keywords: restoration, Metropolitan, Transylvania, nineteenth century, church.

CONSIDERAȚII PRIVIND VIAȚA ȘI ACTIVITATEA PROTOPOPULUI GRECO-CATOLIC AL SIBIULUI NICOLAE TOGAN

Răzvan Mihai Neagu

Prezentul material își propune să analizeze viața și activitatea clericului și intelectualului Nicolae Togan, ilustră personalitate a mișcării naționale a românilor din Transilvania și membru marcant al prestigioasei asociații culturale românești ASTRA. Activitatea acestui cleric s-a desfășurat pe multiple planuri (liturgic, cărturăresc, administrativ, educațional), fiind subsumată în mod constant interesului național. Nicolae Togan a fost o personalitate de vază a Bisericii Române Unite cu Roma, de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, spirit ecumenic și tolerant.

Nicolae Togan s-a născut la 6 noiembrie 1859 în localitatea Ghijasa de Sus, comitatul Alba de Sus și a fost o personalitate clericală erudită, unul dintre remarcabilii membrii ai societății românești ASTRA. Provenea dintr-o familie simplă românească de confesiune greco-catolică, tatăl său, Ioan Togan fiind agricultor. Nicolae Togan și-a făcut studiile la Gimnaziul de Stat din Sibiu și Gimnaziul Superior Greco-Catolic din Blaj. Între anii 1881-1885 a urmat studiile teologice la Blaj¹. La 21 noiembrie 1886 a fost consacrat ipodiaton, iar la 24 noiembrie 1886 a fost hirotonit preot de către mitropolitul Blajului, Ioan Vancea de Buteasa. Inițial, Togan s-a îndreptat spre o carieră didactică devenind catehet la Școala civilă de fete a societății ASTRA din Sibiu, post ocupat între 1886-1918. Din 1892 a deținut aceeași sarcină la Gimnaziul de Stat din Sibiu. Cu ocazia adunării generale a ASTRA din august 1889 de la Făgăraș, Nicolae Togan a fost ales membru

---

* doctor în istorie, profesor la Colegiul Tehnic Turda; e-mail: neagurazvan10@yahoo.com.

¹ Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români*, Ed. Univers Enciclopedic, București, 1996, p. 459; Cornel Sigmirean, *Intellectualitatea ecleziastică. Preoții Blajului (1806-1948)*, Ed. Universității Petru Maior, Târgu Mureș, 2007, p. 183.

supleant în comitetul central și bibliotecar (1889-1911)². În această din urmă calitate a depus o muncă susținută pentru organizarea bibliotecii ASTRA și catalogarea publicațiilor prestigioasei asociații românești. Astfel, în 1895 elaborează *Catalogul bibliotecii Asociațiunii transilvane pentru literatura română și cultura poporului român*, iar peste numai un an publică un *Indice alfabetic al publicațiilor revistei Transilvania (anul I-XXV) și al Actelor și Analelor Asociațiunii transilvane (1861-1894)*³. Togan a îmbinat activitatea didactică cu cea clericală, fiind preot cooperador la Sibiu⁴. A fost o prezență nelipsită de la adunările generale ale ASTRA. Până la numirea în oficiul de protopop, Togan s-a implicat activ la nivel social și caritativ. Din acest punct de vedere a făcut mai multe opere de binefacere. În anul 1894 a donat 5 florini pentru gimnaziul din Blaj⁵ și un florin în beneficiul Fondului pentru ajutorarea studenților săraci în caz de boală⁶. În anul 1897 a donat un florin pentru biserica greco-catolică din Sibiu⁷, iar un an mai târziu donează aceeași sumă pentru Mănăstirea Prislop⁸. Pe de altă parte, Nicolae Togan nu și-a neglijat îndatoririle ecleziastice. Astfel, în septembrie 1897 îl găsim concelebrând, alături de mitropolitul Victor Mihályi de Apșa și canonicul Ioan Micu Moldovan, la înmormântarea baronului David Urs de Margina, om de arme, importantă figură a mișcării naționale românești din Transilvania⁹, iar în anul următor, la 11 august 1898, face un parastas în memoria ilustrului om de arme român, în biserica greco-catolică din Sibiu, alături de protopopul Ioan V. Rusu¹⁰. Preotul Nicolae Togan a participat la sinoadele

² *Transilvania*, nr. 19-20, Sibiu, 1-15 octombrie 1889, anul XX, p. 154; Elena Macavei, *Asociațiunea ASTRA și adunările generale 1861-2011*, Ed. Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2011, p. 33.

³ *Familia*, Oradea Mare, 2 iulie/14 iulie, nr. 27, anul XXXI, 1895, p. 321; *Familia*, Oradea Mare, 26 ianuarie (7 februarie), nr. 4, anul XXXIII, 1897, p. 47; Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 459.

⁴ *Siematismulu veneratului cleru alu Archidiecesei metropolitane greco-catolice a Alba Juliei și Făgărașului pre anulu 1890*, Blasiu, Tipografia Seminariului gr.-cat., p. 220.

⁵ *Unirea*, anul IV, Blaj, 27 ianuarie 1894, nr. 4, p. 32.

⁶ *Unirea*, anul IV, Blaj, 3 februarie 1894, nr. 5, p. 40d.

⁷ *Unirea*, anul VII, Blaj, 9 ianuarie 1897, nr. 2, p. 13.

⁸ *Unirea*, anul VIII, Blaj, 17 decembrie 1898, nr. 50, p. 397.

⁹ *Unirea*, anul VII, Blaj, 18 septembrie 1897, nr. 39, p. 309.

¹⁰ *Tribuna Poporului*, anul II, Arad, 2 (14) septembrie 1898, nr. 165, p. 807.

bisericii greco-catolice, unde a îndeplinit anumite funcții de oarecare importanță. Astfel, în noiembrie 1899 participă la sinodul arhiepiscopesc de la Blaj, unde împreună cu protopopul Turzii, Artemiu Codarcea a fost ales notar¹¹. Togan a fost membru al unor asociații locale, precum Reuniunea românească de înmormântare din Sibiu¹². La începutul anului 1900 și-a răscumpărat cu 2 coroane felicitarea de Anul Nou, banii fiind destinați Fondului de salarizare al preoților¹³. Pe de altă parte în mai 1900 îl găsim efectuând slujba parastasului pentru marele istoric și om politic român, George Barițiu în biserica greco-catolică din Sibiu, alături de protopopul Ioan V. Rusu¹⁴. În anul 1901 a fost numit administrator protopopesec al tractului Sibiu, fost protopop și colaborator al său, Ioan V. Rusu fiind promovat canonic prebendat al capitlului catedral din Blaj¹⁵. Anul 1902 a fost un decisiv al carierei clericului Nicolae Togan, un an al împlinirilor culturale și profesionale. Fiind încă administrator protopopesec al tractului Sibiu, în iulie 1902 Togan a fost ales membru corespondent al secțiunii istorice a asociației ASTRA, alături de Silvestru Moldovan și Ioan Mihalyi¹⁶. La 16 noiembrie 1902 a inaugurat școla din Șura Mică (comitatul Sibiu)¹⁷. În decembrie 1902 alături de mitropolitul Victor Mihályi de Apșa, canonicul Isidor Marcu, protopopul de Cluj, Elie Dăianu și preotul Arsenie Bunea, Nicolae Togan oficiază ceremonialul funerar pentru marele patriot român, originar din Turda, dr. Ioan Rațiu¹⁸. La sfârșitul lunii decembrie a anului 1902, Nicolae Togan a fost numit de către consistoriul mitropolitan din Blaj, protopop greco-catolic al

---

¹¹ *Unirea*, anul IX, Blaj, 25 noiembrie 1899, nr. 47, p. 381.

¹² *Tribuna Poporului*, anul IV, Arad, 18 iunie (1 iulie) 1900, nr. 114, p. 3.

¹³ *Unirea*, anul X, Blaj, 12 mai 1900, nr. 19, p. 17.

¹⁴ *Unirea*, anul X, Blaj, 12 mai 1900, nr. 19, p. 165

¹⁵ Mirela Popa-Andrei (coordonator), *Canonici, profesori, și vicari foranei din Biserica Română Unită (1853-1918)*. Dicționar, Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2013, p. 364-365.

¹⁶ *Revista Ilustrată*, nr. 14, Bistrița, 15 iulie 1902, anul V, p. 158.

¹⁷ *Unirea*, anul XII, Blaj, 29 noiembrie 1902, nr. 48, p. 405.

¹⁸ *Bunul Econom*, anul III, Orăștie, 14 decembrie 1902, nr. 49, p. 1; *Tribuna Poporului*, anul VI, Arad, 28 noiembrie (11 decembrie) 1902, nr. 221, p. 1; *Unirea*, anul XII, Blaj, 13 decembrie 1902, nr. 50, p. 421.

tractului Sibiu și paroh în aceeași localitate¹⁹. Această numirea venea să încununeze o activitate clericală, culturală și națională depusă în slujba poporului român. La scurt timp de la numire (în august 1903), Togan a prezidat sinodul de primăvară al tractului greco-catolic al Sibiului, în cadrul căruia a luat contact direct cu realitățile concrete din tractul protopopesesc pe care îl conducea²⁰. Nicolae Togan și-a continuat activitatea caritativă începută anterior; a donat 40 de coroane pentru Muzeul istoric și etnografic al ASTRA²¹ și a sprijinit cu 10 coroane și 50 fileri Internatul Văncean de fete din Blaj²². Luna mai a anului 1904 a fost încărcată în activitatea proaspătului protopop unit de Sibiu; la 1 mai a sfințit capela greco-catolică din Orăștie²³, la 6 mai a sfințit monumentul ridicat la mormântul lui George Barițiu din Sibiu²⁴, iar pe data de 10 mai îl găsim participând la Blaj, la sinodul arhidiecezan, în cadrul căruia concelebrează Sf. Liturghie alături de mitropolitul Victor Mihályi de Apșa în catedrala mitropolitană, iar în cadrul ședințelor sinodale este pomenit ca membru al comisiei de organizare²⁵. Togan și-a continuat activitatea prolifică în cadrul ASTRA, iar la adunarea generală a asociației din 21-23 septembrie 1904 de la Timișoara a fost ales membru ordinar în comitet²⁶. Ca o consecință directă a acestui fapt, dar și datorită prestigiului și calităților sale personale, în anul 1905, Nicolae Togan a fost însărcinat împreună cu clericul ortodox Miron Cristea (atunci ieromonah), să organizeze secțiunea de istorie culturală din cadrul expoziției etnografice și istorico-

¹⁹ *Bunul Econom*, anul IV, Orăștie, 4 ianuarie 1903, nr. 52, p. 6; *Tribuna Poporului*, anul VI, Arad, 15/28 decembrie 1902, nr. 233, p. 3; *Unirea*, anul XII, Blaj, 27 decembrie 1902, nr. 52, p. 437.

²⁰ *Răvașul*, anul I, Cluj, 25 aprilie 1903, nr. 4, p. 15.

²¹ *Biserica și Școala*, anul XXVII, Arad, 23 noiembrie (6 decembrie) 1903, nr. 47, p. 393; *Bunul Econom*, anul IV, Orăștie, 20 decembrie 1903, nr. 50, p. 4; *Foaia Diecezană*, anul XVIII, Caransebeș, 23 noiembrie 1903, nr. 47, p. 7.

²² *Unirea*, anul XIII, Blaj, 14 noiembrie 1903, nr. 46, p. 451.

²³ *Unirea*, anul XIV, Blaj, 21 mai 1904, nr. 21, p. 196.

²⁴ *Tribuna*, anul VIII, Arad, 1/14 mai 1904, nr. 84, p. 4.

²⁵ *Răvașul*, anul II, Cluj, 21 mai 1904, nr. 21, p. 90.

²⁶ *Tribuna*, anul VIII, Arad, 14/27 septembrie 1904, nr. 174, p. 5; *Unirea*, anul XIV, Blaj, 1 octombrie 1904, nr. 40, p. 373.

culturală a ASTRA²⁷. Protopopul unit a fost numit membru al comisiei edilitare pentru construirea unui muzeu al ASTRA la Sibiu. Pe de altă parte, contribuția sa la organizarea bibliotecii ASTRA a fost una deosebită, după cum reiese din paginile ziarelor epocii: *biblioteca mai înainte puțin îngrijită, a fost din fundament aranjată, catalogată și pusă în ordine cu multă osteneală și cu mult zel de d-nul protopop Togan, bibliotecarul nostru*²⁸. Din șirul binefacerilor făcute de Togan remarcăm la decembrie 1905 o donație de 7 coroane și 4 fileri pentru renovarea bisericii greco-catolice din Sebeș²⁹. La 22 aprilie 1906 Nicolae Togan a sfințit biserica din Slimnic, îndeplinindu-și astfel îndatoririle de protopop³⁰. În cadrul adunării generale a ASTRA din 8 august 1908 de la Șimleu Silvaniei se anunță public că Nicolae Togan și Silvestru Moldovan au finalizat *Dicționarul numirilor de localități cu populațiune română din Ungaria*³¹. Această prețioasă contribuție istoriografică, alcătuită de cei doi erudiți din însărcinarea ASTRA va apărea la Sibiu un an mai târziu (1909)³². Datorită succesului acestei cărți ASTRA ia decizia publicării unei a doua ediții în anul 1911³³. Protopopul greco-catolic s-a remarcat printr-o mare deschidere de a veni în ajutorul celor care aveau nevoie, chiar dacă aceștia nu erau români. Astfel, în ianuarie 1909 el s-a implicat personal în colectarea de fonduri pentru ajutorarea locuitorilor orașului italian Messina, grav afectat de cutremurul din 28 decembrie 1908³⁴. Capitalul de prestigiu făcea ca protopopul Nicolae Togan să fie invitat să participe activ la diferite evenimente organizate de societatea civilă românească. La 27 octombrie 1909 a participat la Expoziția de copii din Orlat organizată de

²⁷ *Foaia Diecezană*, anul XX, Caransebeș, 5 iunie 1905, nr. 23, p. 2.

²⁸ *Foaia Diecezană*, anul XX, Caransebeș, 21 august 1905, nr. 34, p. 2-3.

²⁹ *Unirea*, anul XV, Blaj, 30 decembrie 1905, nr. 52, p. 435.

³⁰ *Unirea*, anul XVI, Blaj, 1 mai 1906, nr. 18, p. 141.

³¹ *Unirea*, anul XVIII, Blaj, 22 august 1908, nr. 33, p. 277.

³² *Țara Noastră*, anul III, Sibiu, 17/30 mai 1909, nr. 20, p. 164.

³³ *Unirea*, anul XXI, Blaj, 22 iulie 1911, nr. 62, p. 550.

³⁴ *Tribuna*, anul XIII, Arad, 4/17 ianuarie 1909, nr. 3, p. 5.

Reuniunea română de agricultură din comitatul Sibiu³⁵. După un an va participa la același eveniment organizat la Sadu (23 octombrie 1910)³⁶. Sub conducerea sa la 6 iunie 1909 se constituie la Sibiu o nouă Reuniune de înmormântare³⁷. Protopopul Togan a fost o prezență constantă la sinoadele arhidiecezane; la cel din 1909 a fost membru al comisiei de verificare și a concelebrat Sf. Liturghie în catedrala din Blaj, alături de mitropolit și alți clerici³⁸. Nicolae Togan a fost unul dintre clericii care a slujit alături de mitropolitul Victor Mihályi de Apșa la ceremonia funerară a președintelui ASTRA, Iosif Șterca Șuluțiu (2 aprilie 1911). După consumarea acestui moment, protopopul Sibiului l-a găzduit o noapte pe mitropolitul Blajului³⁹. În anul 1911 Togan a participat la Blaj la marile serbări organizate cu prilejul semicentenarului ASTRA⁴⁰. În septembrie 1911 îl găsim pe protopopul Nicolae Togan în compania unor personalități clericale precum episcopul greco-catolic de Oradea, Demetriu Radu, episcopul ortodox al Caransebeșului, Miron Cristea, episcopul ortodox al Aradului, Ioan Ignatie Papp, mitropolitul ortodox al Transilvaniei, Ioan Mețianu și personalități laice ca Vasile Goldiș și Ștefan Cicio-Pop, participând la ședința Societății fondului de teatru național român⁴¹. Nicolae Togan a rămas pe toată durata vieții și activității sale un apropiat la școlii și al tineretului român din Transilvania. La 4 ianuarie 1912, la Școala populară greco-catolică din Sibiu a participat la împărțirea darurilor de Crăciun copiilor⁴², iar la 5 ianuarie 1913 în colaborare cu Reuniunea femeilor pentru înfrumusețarea bisericii

³⁵ *Revista Economică*, anul XI, Sibiu, 31 octombrie 1909, nr. 44, p. 442; *Țara Noastră*, anul III, Sibiu, 13/26 septembrie 1909, nr. 37, p. 299.

³⁶ *Tribuna*, anul XIV, Arad, 21 octombrie (3 noiembrie) 1910, nr. 226, p. 6.

³⁷ *Revista Economică*, anul XI, Sibiu, 20 iunie 1909, nr. 25, p. 291; *Unirea*, anul XIX, Blaj, 26 iunie 1909, nr. 25, p. 221.

³⁸ *Unirea*, anul XIX, Blaj, 1 decembrie 1909, nr. 46-47, p. 393-394.

³⁹ *Tribuna*, anul XV, Arad, 22 martie (4 aprilie) 1911, nr. 66, p. 2-3; *Românul*, anul I, Arad, 22 martie (4 aprilie) 1911, nr. 66, p. 3.

⁴⁰ *Serbările dela Blaj 1911 o pagină din istoria noastră culturală*, publicată de Despărțământul XI. Blaj al „Asociațiunii” Blaj, Tipografia Semin. teol. gr. cat., *passim*.

⁴¹ *Unirea*, anul XXI, Blaj, 2 septembrie 1911, nr. 80, p. 3.

⁴² *Unirea*, anul XXII, Blaj, 11 ianuarie 1912, nr. 3, p. 4-5.

greco-catolice a distribuit copiilor de școală haine, rechizite și dulciuri⁴³. La 27 mai protopopul unit a sfințit un nou locaș de cult, biserica din comuna Bradu (comitatul Sibiu)⁴⁴. Prestigiul social de care se bucura protopopul greco-catolic i-a fost încă o dată confirmat la 25 martie 1914, când a fost invitat și a participat la sărbătorirea lui Octavian Goga⁴⁵. De asemenea în iunie 1914 a participat la congresul Uniunii femeilor române din Ungaria, care s-a desfășurat la Sibiu⁴⁶. În timpul Primului război mondial, Nicolae Togan s-a remarcat printr-o activitate caritabilă susținută: în 1915 a donat 5 coroane pentru Fondul Ioan Micu Moldovan destinat mesei studenților din Blaj⁴⁷, iar la începutul anului 1916 și-a răscumpărat cu 5 coroane felicitarea de Anul nou, banii fiind destinați Muzeului ASTRA; în vara aceluiași an a colectat de la credincioșii săi suma de 2700 de coroane, el personal contribuind cu 200 de coroane, pentru orfelinatul din Blaj⁴⁸. În 1918 a donat societății ASTRA 50 de coroane⁴⁹. După Marea Unire de la 1918, Nicolae Togan și-a păstrat toate funcțiile deținute. La 8 aprilie 1919 a fost unul dintre cei care l-au primit la Sibiu pe principele moștenitor Carol aflat în vizită în Transilvania. În iunie 1919 a participat la primul sinod arhidiecezan în cadrul României Mari, fiind membru al comisiei administrative⁵⁰. De asemenea, el a fost printre cei care au reorganizat ASTRA după război. Menționăm că adunările generale ale societății nu s-au mai ținut din 1913. Între 28-29 decembrie 1920, Nicolae Togan s-a numărat printre participanții la prima adunare generală a ASTRA de după război, ținută la Sibiu⁵¹. După război,

⁴³ *Unirea*, anul XXIII, Blaj, 18 ianuarie 1913, nr. 4, p. 5.

⁴⁴ *Unirea*, anul XXII, Blaj, 8 iunie 1912, nr. 59, p. 4.

⁴⁵ *Românul*, anul IV, Arad, 18/31 martie 1914, nr. 62, p. 2.

⁴⁶ *Românul*, anul IV, Arad, 30 mai (12 iunie) 1914, nr. 116; *Unirea*, anul XXIV, Blaj, 11 iunie 1914, nr. 57, p. 1.

⁴⁷ *Unirea*, anul XXV, Blaj, 19 octombrie 1915, nr. 102, p. 4.

⁴⁸ *Unirea*, anul XXVI, Blaj, 22 iulie 1916, nr. 74, p. 2.

⁴⁹ *Biserica și Școala*, anul XLII, Arad, 2/15 septembrie 1918, nr. 36, p. 3; *Revista Economică*, anul XX, Sibiu, 7 septembrie 1918, nr. 36, p. 369.

⁵⁰ *Unirea*, anul XXIX, Blaj, 11 iunie 1919, nr. 118, p. 1; *Unirea*, anul XXIX, Blaj, 14 iunie 1919, nr. 120-121, p. 4.

⁵¹ *Foaia Diecezană*, anul XXXV, Caransebeș, 26 ianuarie (8 februarie) 1920, nr. 5, p. 4.

perioadă dificilă de integrare a Transilvaniei în Regatul României, îl găsim pe protopopul greco-catolic la Sibiului implicat într-o serie de proiecte cu impact social. Astfel, la 15 ianuarie 1921 cetățenii orașului și județului Sibiu se întâlnesc pentru a discuta despre măsurile care s-ar impune pentru o refacere mai rapidă și consolidarea țării. Președintele acestei inițiative a fost medicul Lazăr Popovici, iar Nicolae Togan s-a numărat printre membrii⁵². De asemenea a fost membru supleant al Reuniunii arhiecezane de misiuni pentru popor, condusă de canonicul Isidor Marcu, participând în 21 iunie 1921 la adunarea generală a acestei organizații⁵³. Datorită faptului că numărul membrilor comunității greco-catolice din Sibiu a crescut continuu, în timpul păstoririi lui Nicolae Togan s-a pus problema ridicării unei noi biserici. Această dorință a sa a rămas un deziderat, dar energicul protopop a venit cu o altă soluție a primit aprobarea de a folosi biserica Franciscanilor, situată în apropierea centrului Sibiului. La 23 septembrie 1923 s-a făcut prima liturghie în limba română în acest locaș de cult⁵⁴. În anul 1924 Togan a donat suma de 2000 de lei pentru Institutul recunoștiinței, care urma să se construiască la Blaj din inițiativa mitropolitului Vasile Suciu⁵⁵. În perioada interbelică, Nicolae Togan a fost un apropiat al Reuniunii Mariane a femeilor greco-catolice; la 7 februarie 1926 a participat la seburile acestei asociații desfășurate la Sibiu⁵⁶, iar în anul 1933 a fost ales secretarul filialei sibiene⁵⁷. Togan a avut un adevărat cult pentru marile personalități care și-au dedicat activitatea pentru poporul român. El le-a cinstit memoria prin efectuare de slujbe comemorative (parastase) cu ocazia comemorării acestora, după cum am arătat anterior. Un nou astfel de moment a avut loc la 9 octombrie 1927, când protopopul Sibiului a făcut un parastas în memoria lui

---

⁵² *Foaia Diecezană*, anul XXXVI, Caransebeș, 7 februarie (20 februarie) 1921, nr. 6, p. 6.

⁵³ *Unirea*, anul XXXI, Blaj, 25 iunie 1921, nr. 26, p. 3.

⁵⁴ *Unirea*, anul XXXIII, Blaj, 29 septembrie 1923, nr. 39, p. 2.

⁵⁵ *Unirea*, anul XXXIV, Blaj, 5 iulie 1924, nr. 27, p. 2.

⁵⁶ *Unirea Poporului*, anul VIII, Blaj, 14 februarie 1926, nr. 7, p. 4.

⁵⁷ *Unirea*, anul XLIII, Blaj, 29 aprilie 1933, nr. 16-17, p. 6.

Alexandru Papiu Ilarian, cu ocazia împlinirii a 100 de ani de la nașterea sa⁵⁸. Între 13-14 octombrie 1928 protopopul Nicolae Togan a organizat la Sibiu o serie de manifestări pentru a marca împlinirea a 150 de ani de la construirea bisericii greco-catolice din Sibiu⁵⁹. În anul 1929 îl găsim pe energicul protopop implicare într-o activitate cu caracter politic. Astfel, la 10 noiembrie 1929 participă la Sibiu la serbările organizate de Partidul Național Țărănesc pentru împlinirea unui an de guvernare⁶⁰. Clericul unit a făcut o nouă donație, în anul 1930, în valoare de 500 de lei pentru biserica din Ludoș (jud. Sibiu)⁶¹. Referitor la activitatea sa din cadrul ASTRA, în 1931 Nicolae Togan a fost ales vicepreședinte în cadrul adunării generale de la Sfântu Gheorghe (septembrie 1931)⁶². El a îndeplinit această funcție pentru o perioadă scurtă, până în 8 octombrie 1932 când a demisionat. În vara anului 1934, cu puțin timp înainte de a muri, Nicolae Togan a sfințit biserica din Gura Râului⁶³.

Relațiile protopopului greco-catolic al Sibiului cu Biserica ortodoxă din Transilvania au fost de cordialitate și colaborare în interesul național. Am arătat deja anterior faptul că a colaborat cu ieromonahul Miron Cristea în cadrul ASTRA. În iunie 1908 Togan a participat la instalarea noului protopop ortodox al Sibiului, Ioan Stroia⁶⁴. În toamna anului 1911 a participat la serbările organizate cu prilejul centenarului seminarului ortodox din Sibiu⁶⁵. La începutul anului 1916, Togan a participat la funeraliile mitropolitului ortodox al Transilvaniei, Ioan Mețianu⁶⁶.

---

⁵⁸ *Unirea*, anul XXXVII, Blaj, 15 octombrie 1927, nr. 42, p. 2.

⁵⁹ *Unirea*, anul XXXVIII, Blaj, 20 octombrie 1928, nr. 42, p. 2-3; *Unirea Poporului*, anul X, Blaj, 28 octombrie 1928, nr. 43, p. 2.

⁶⁰ *Chemarea Tinerimii Române*, anul IV, Cluj, 18 noiembrie 1929, nr. 39, p. 3.

⁶¹ *Unirea*, anul XL, Blaj, 13 septembrie 1930, nr. 37, p. 4.

⁶² *Renașterea*, anul IX, Cluj, 20 septembrie 1931, nr. 39, p. 3; *Transilvania*, anul 62, septembrie-decembrie 1931, nr. 9-12, p. 150; Elena Macavei, *op. cit.*, p. 68-69.

⁶³ *Unirea Poporului*, anul XVI, Blaj, 1 iulie 1934, nr. 26, p. 4.

⁶⁴ *Țara Noastră*, anul II, Sibiu, 1/14 iunie 1908, nr. 23, p. 191.

⁶⁵ *Biserica și Școala*, anul XXXV, Arad, 25 septembrie (18 octombrie) 1911, nr. 39, p. 2; *Tribuna*, anul XV, Arad, 17/30 septembrie 1911, nr. 203, p. 5.

⁶⁶ *Biserica și Școala*, anul XL, Arad, 31 ianuarie (13 februarie) 1916, nr. 5, p. 32.

Din punctul de vedere al carierei didactice, remarcăm că Nicolae Togan a condus mai multe comisii pentru examenele finale. Astfel, la 17 mai 1902 îl găsim menționat ca președinte al comisiei de examene finale la școala din comuna sa natală, Ghijasa de Sus⁶⁷. El a continuat să fie pomenit în astfel de posturi și după numirea ca protopop. Între 22-28 iunie 1908 a condus comisia pentru examenele de sfârșit de an școlar de la Școala civilă de fete a ASTRA din Sibiu⁶⁸. După Marea Unire, protopopul greco-catolic a fost numit comisar consistorial pentru examenul de religie (mai 1922)⁶⁹. În 1934 el a fost președinte comisiei de examinare la școala primară din Calvasăr (azi inclus în loc. Șeica Mare, jud. Sibiu), ocazie cu care oferă 25 de cărți ca premii pentru copii merituoși⁷⁰.

Interesant este faptul că clericul Nicolae Togan a desfășurat și o activă implicare la nivel economic, fiind un apropiat al cercului din jurul Băncii Albina din Sibiu, cea mai importantă instituție de profil românească din Transilvania. În legătură cu acest aspect îl găsim de multe ori menționat ca participant la adunările generale ale băncii, îndeplinind calitatea de verificator al procesului verbal. O primă astfel de mențiune datează din anul 1902⁷¹. În anul 1909 este menționat în aceeași calitate alături ieromonahul Miron Cristea⁷². Pe de altă parte Togan a fost membru în conducerea Băncii de asigurare Transilvania, de unde își va da demisia împreună cu toți membrii români (în 1908), semnalând o serie de nereguli în alegerea directorului executiv⁷³. Colaborarea cu Banca Albina a continuat în aceleași condiții anterior menționate și în 1911⁷⁴. În perioada interbelică, Togan a fost ales membru în consiliul de administrație al băncii cu ocazia adunării generale jubiliare prilejuite de

⁶⁷ *Unirea*, anul XII, Blaj, 28 iunie 1902, nr. 26, p. 229.

⁶⁸ *Tribuna*, anul XII, Arad, 29 iulie (11 august) 1908, nr. 168, p. 6.

⁶⁹ *Unirea*, anul XXXII, Blaj, 13 mai 1922, p. nr. 19, p. 3.

⁷⁰ *Unirea Poporului*, anul XVI, Blaj, 17 iunie 1934, nr. 24, p. 5.

⁷¹ *Revista Economică*, anul IV, Sibiu, 22 martie 1902, nr. 12, p. 119.

⁷² *Revista Economică*, anul XI, Sibiu, 28 martie 1909, nr. 13, p. 176.

⁷³ *Revista Economică*, anul X, Sibiu, 13 septembrie 1908, nr. 37, p. 355; *Unirea*, anul XVIII, Blaj, 12 septembrie 1908, nr. 36, p. 304.

⁷⁴ *Revista Economică*, anul XIII, Sibiu, 25 martie 1911, nr. 13, p. 174.

împlinirea a 50 de ani de la fondare, ținută la 14 martie 1922⁷⁵. El a mai fost și președinte al comitetului de cenzori de la *Dacia Traiană, Institut de arte grafice, de editură și compactorie SPA* din Sibiu⁷⁶. La 6 ianuarie 1935 energicul protopop greco-catolic al Sibiului, Nicolae Togan a murit⁷⁷. La data morții sale era cel mai vechi membru al comitetului central al ASTRA. Pe lângă activitatea prezentată mai sus, trebuie menționat că Nicolae Togan a fost și un erudit cărturar. Am prezentat mai sus contribuția sa la dezvoltarea bibliotecii ASTRA, precum și volumul elaborat împreună cu Silvestru Moldovan. Pe lângă acestea Togan a mai scris o serie de cărți din care menționăm *Conscripția episcopului Ioan In. Klein de Sadu* (Sibiu 1898) și a colaborat la *Enciclopedia Română*. Din datele de care dispunem reiese că protopopul Sibiului a fost decorat de regele Ferdinand I cu ordinul Răsplata muncii pentru biserică, clasa I în anul 1923⁷⁸.

Considerații finale. Nicolae Togan a fost unul remarcabilii clerici greco-catolici de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Activitatea desfășurată de el s-a extins pe mai multe planuri liturgic, cultural, național, educațional și chiar economic. El a fost o personalitate cultă, autor de opere cu conținut preponderent istoric. Nicolae Togan și-a legat numele de asociația ASTRA în interiorul căreia a desfășurat o bogată activitate, dar și de orașul Sibiu, unde i-a păstorit pe credincioșii greco-catolici aproape 35 de ani.

---

⁷⁵ *Revista Economică*, anul XXIV, Cluj, 16 martie 1922, nr. 11, p. 118.

⁷⁶ *Revista Economică*, anul XXXII, Sibiu, 8 martie 1930, nr. 10, p. 93.

⁷⁷ *Transilvania*. Buletin de tehnică a culturii, nr. 1, anul 66, ianuarie-februarie 1935, Sibiu, p. 3-7; *Unirea*, anul XLV, Blaj, 12 ianuarie 1935, nr. 2, p. 6.

⁷⁸ *Unirea*, anul XXXIII, Blaj, 7 aprilie 1923, nr. 14, p. 6.

**Rflection regarding hie life and activity of the greek-catholic Sibiu's arhipriest Nicolae Togan
(Summary)**

Nicolae Togan was one of the main figures of the Romanian Greek-Catholic church at the end of the XIXth century and the begining of the XXth century and this study aims to explore and analyze his life and work. At the beginning of his activity, the priest was part of the Romanian national movement in Transylvania. Afterwards, he was remarcable as a member of the Romanian cultural association ASTRA. Within it, Nicolae Togan was a librarian and a Committee member. Also, Togan was Theology teacher. Between 1901-1935 he was the Greek-catholic parish priest and archpriest in Sibiu. He manifested an ecumenical spirit, working well with the Orthodox Church.

Cuvinte cheie: Nicolae Togan, Biserica Greco-Catolică, Protopop, Sibiu, ASTRA

Keywords: Nicolae Togan, Greek-Catholic Church, Archpriest, Sibiu, ASTRA

MILITARI ROMÂNI DIN TRANSILVANIA ÎN ISTORIA CENTRAL-EUROPEANĂ DE LA SFÂRȘITUL SEC. XIX ȘI ÎNCEPUTUL SEC. XX

Marius Șpechea

Argument

Studierea și evidențierea unor personalități militare de prim rang, și nu numai, de acum un secol face parte dintr-un demers natural și firesc de autocunoaștere și responsabilizare asupra propriei istorii, dar mai ales de încadrare a acestora în istoria și evoluția continentului european. Procesul de edificare a unui viitor comun reclamă necesitatea stabilirii și conștientizării unor repere valorice și istorice comune din trecut, acestea constituind atât dovada prezenței noastre în mod activ la istoria europeană, cât și convergența noastră în prezent. Păstrarea memoriei unor personalități militare de origine română care au performat în domeniu și au jucat un rol important în istoria militară și politică la nivel central-europeană, devine astăzi dovadă și model de cooperare și edificare a unui proiect multiethnic și multicultural. Europa mai mult ca niciodată are nevoie nu doar de interdependențe politico-economice pentru a-și păstra unitatea, ci de valori comune care să exprime și să transmită mai departe capacitatea de a coopera și a realiza un proiect comun în interesul tuturor. Dincolo de teorii, există nevoia unor asemenea exemple palpabile care pot constitui, deși într-un context diferit, modele de asumarea și aplicare a valorilor proprii în raport cu valorile altora, de conservarea a propriei identități și în același timp de edificare a unei identități comune, ca formă de soluționare a crizelor și conflictelor contemporane. Astfel, istoria nu mai este scrisă cu *noi* sau *ei*, ci devine istoria noastră, a tuturor. De aceea, acest demers are ca motor dorința de a recupera fragmentele uitate sau șterse în mod intenționat din istoria locurilor și a națiunii, pentru că prezentul, dar mai ales viitorul să fie unul asumat în mod conștient și complet. Bombardați timp de câteva generații cu informații istorice afectate sau alterate ideologic, timp în care istoria a lăsat senzația că și-a pierdut caracterul obiectiv științific și a devenit un mecanism ideologic, boală de care nici

astăzi, sau poate că mai ales astăzi nu a scăpat. A pune în discuție și a rememora personalități militare din urmă cu un secol, români, ce-i drept, dar comandanți și combatanți în armatele austriece iar unii dintre ei înnobilați de curtea imperială de la Viena, poate părea puțin ciudat. Dar cu siguranță interesant, pentru că obligă la reflexie istorică într-un mod diferit, redefinind perspectivele asupra asumării unei memorii istorice reale și integrate în contexte mai largi cum ar fi cel european din prezent.

*Premisele și contextul politicii tradiționale românești din Transilvania și
elita politico-militară*

Pentru a înțelege cât mai bine politica tradițională a românilor ardeleni de la sfârșitul secolului al XIX-lea începutul secolului XX și contextul evoluțiilor personale ale elitei românești din Transilvania, este necesară în primul rând, o retrospectivă a evoluției acesteia, atât din punct de vedere al scenei politice europene, dar mai ales al percepției acestor evoluții în conștiința națiunii române. Concret și deosebit de interesant pentru istoria și evoluția ulterioară a lucrurilor și pentru națiunea română în mod special, îl constituie actul de la 9 mai 1688 prin care Marele Principat al Transilvaniei trece de sub suzeranitate turcească sub suzeranitatea Casei de Habsburg¹. Din acest moment Casa de Habsburg va depune eforturi consistente pentru a-și consolida autoritatea și de a armoniza sistemul de legi și de valori, la urma urmei, a Transilvaniei cu restul Imperiului. Acest demers se va lovi de un statut foarte tradițional, chiar feudal, pe care Transilvania îl avea, nici una din stările recepte nefiind dispuse la vreo schimbare, singura lor doleanță era ca în cadrul Imperiului să le fie recunoscute și protejate privilegiile considerate deja tradiționale. Astfel într-o primă etapă „*împăratul Leopold I s-a îndatorat, după*

---

¹ Silviu Dragomir, *Istoria Desrobirii Religioase a Românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Editura și tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1920, p. 1, sau Lucian Periș, *Prezențe Catolice în Transilvania, Moldova și Țara Românească 1601-1698*, Editura Buna Vestire, Blaj, 2005, p. 68.

laborioase tratative, să respecte constituția tradițională a țării, întemeiată pe privilegiile îngust feudale ale celor trei «națiuni» (unguri, secui și sași) și ale celor patru religii «recepte» (catolică, luterană, reformată și unitariană). Acesta e, în esență cuprinsul diplomei leopoldine a Transilvaniei din 1691. Dar năzuințele de centralizare și de integrare ale Imperiului Habsburgic, feudal în bazele sale și tot mai absolutist în tendințe, nu se împăca cu constituția ardeleană mai înapoiată pe care se sprijineau amintitele națiuni, refractare acestor năzuințe”².

În acest climat destul de reticent la noua autoritate, națiunea română ignorată până atunci devine deosebit de tentantă pentru consolidarea noii autorități în Transilvania, românii fiind singurii dornici în mod real de o schimbare. Astfel „românii au dobândit o nouă importanță, o dată cu venirea Habsburgilor. Curtea îi considera pe români ortodocși drept o contrapondere față de nobilimea calvină maghiară, care constituia coloana vertebrală a opoziției la centralizare. Urmărirea obiectivelor politice a coincis cu zelul clerului romano-catolic din Ungaria în a susține contra-reforma în teritoriile răsăritene ale monarhiei”³. Această nouă percepție asupra populației românești din Transilvania va constitui începutul afirmării și redescoperirii acesteia pe plan cultural, social dar mai ales politic. Schimbare care va marca în mod esențial formarea și fundamentarea politicii tradiționale a românilor din Transilvania, ea va fi piatra din vârful unghiului în toate demersurile spre afirmare ale națiunii române. Deosebit de interesant este faptul că autoritatea Habsburgică nu se putea consolida real decât simultan cu afirmarea națiunii române pe planul politicii transilvane. Deoarece pe măsură ce, din rândul națiunii române începea să se afirme o elită politică (are inițial se va suprapune cu cea religioasă) interesele acesteia deveneau din ce în ce mai comune cu ale Casei Domnitoare, identificând dușmani și pericole comune. Încurajați să pășească spre

---

² Francisc Pall, *Inochentie Micu-Klein exilul la Roma 1745-1768*, vol. I, Editura Centrului de Studii Transilvane, Cluj-Napoca, 1997, p. 3.

³ Keith Hitchins, *Afirmarea Națiunii*, Editura Enciclopedică, București 2000, p. 18.

alfabetizare și culturalizare elita românească, care conform rescriptului imperial al Mariei Tereza din 9 septembrie 1743 vorbește de cel puțin șapte sute de nobili români⁴, va duce la o identificare în timp cu interesele familiei domnitoare și la o loialitate dovedită ulterior în toate împrejurările până la destrămarea Imperiului, la 3 noiembrie 1918⁵.

Legătura dintre național și elementul supranațional erau pentru elita românească din Transilvania oarecum complementare, ele neexcluzându-se reciproc așa cum am fi tentați să credem la un moment dat, acest tip de raportare la propria identitate națională la rândul ei raportată la o identitate și apartenență supranațională, devine din ce în ce mai actuală și astăzi în contextul unei nevoi din ce în ce mai afirmate de unificare europeană. Identificarea elementelor comune de identitate poate fi și astăzi un real motor pentru o construcție autentică a unei Europe unite, fără ca aceasta să diminueze în vreun fel elementele specifice care particularizează o națiune. Modul de raportare la aceste aspecte politice și identitare ale liderilor politici români din Transilvania sec -XVIII- XIX-lea transced în modul cel mai profund spiritul și ideea de Europă unită în care diferența nu însemna scandal ci doar complexitate. „Credința față de imperiu, față de dinastia care îi guverna, era atunci un element de identitate politică așa cum este astăzi fidelitatea față de un partid politic și față de ideile pe care le întrupează. Dar diferența față de identitățile monoculare de astăzi este că celelalte componente ale identității erau diverse, de o complexitate practic necunoscută de Europa modernă”⁶. Această diferență dintre societatea de astăzi și societatea din secolul XVIII-XIX se diminuează din ce în ce mai mult în fața noilor provocări ale globalizării, diversitatea sub diversele sale forme, devenind caracteristică definitorie a societăților noastre.

---

⁴ Francisc Pall, *Op. Cit.*, p. 9.

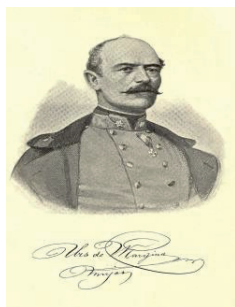
⁵ Lucian Leuștean, *România, Ungaria și Tratatul de la Trianon 1918-1920*, Editura Polirom, București, 2002, p. 16.

⁶ Georges Corm, *Europa și orientul*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1999, p. 57.

Figuri reprezentative de militari de elită și români de frunte de la sfârșitul sec. al XIX-lea începutul sec. al XX-lea

Baronul David Urs de Marginea

David Urs, probabil cel mai celebru sau care ar trebui să fie, s-a născut la 1 aprilie 1816 în satul Mărgineni din familia unor vechi nobili români din țara Făgărașului, membrii de seamă ai Regimentului de Graniță I de la Orlat.

Urmează cursurile primare la școala centrală a Regimentului I Român de Graniță din Orlat, iar studiile medii la școala superioară secundară a Regimentului II Român de Graniță din Nasăud (Institutul Militar). La 18 ani își începe activitatea militară, ca fruntas, în 1834 devine sergent major, iar în 1841 devine sublocotenent. În anul 1848 adera la idealurile *revoluției* și semnează petiția către împărat, ca președinte al Marii Adunări de la Orlat care cerea păstrarea unității imperiului, fapt care-l poziționează atât pe el personal cât și națiunea română pe aceeași baricadă cu curtea de la Viena împotriva acțiunilor maghiare, luptând cu succes contra *honvezilor*, motiv pentru care este și decorat și avansat locotenent, pentru ca în anul următor să ajungă până la gradul de maior, având comanda unui batalion de infanterie la Pecs.

În calitate de maior va fi comandant de batalion în timpul războiului austro-italo-francez din 1859, remarcându-se în bătălia de la Solferino și Medole, unde practic, prin acțiuni tactice bine coordonate și anticipate, salvează grosul armatei austriece de la un dezastru. Această faptă îi va aduce lui David Urs gradul de colonel, cea mai înaltă distincție militară a coroanei Habsburgice și anume *Crucea*

de cavaler al Ordinului Maria Theresia, iar în 8 ianuarie 1860 este înnobilit de împăratul Franz-Joseph cu titlul de *baron de Marginea*. Este de remarcat faptul că David Urs este primul român care primește Ordinul Maria Theresia. În februarie același an revine în Transilvania la Deva unde va face parte din comandamentul garizoanei, iar din iunie 1863 va devenii comandantul acesteia⁷. În 1866 în timpul războiului Prusaco-Austriac, i se încredințează comanda *fortului Insulei Lissa*, poziție strategică pentru controlul Marii Adriatice. Italia, dorind să elibereze și Veneția de sub autoritatea habsburgică, se alătură Prusiei, declarând război Austriei, iar la 15 iulie, ministrul marinei italiene, solicită bombardarea și ocuparea Insulei Lissa, pentru ca doua zile mai târziu flota italiană, *Regia Marina*, să atace cele trei porturi principale ale insulei: Porto Comisa, Porto Manego si Porto San Giorgio. Un proiectil cade la picioarele comandantului David Urs, fără a exploda, iar ca semn de recunoștință pentru viața salvată va păstra proiectilul întreaga viață, iar urmașii săi îl vor încastra în monumentul funerar de la Sibiu, vizibil și astăzi. Copleșiți numeric, atacați din toate direcțiile, lipsiți de resurse corespunzătoare, cei din garnizoană rezistă eroic sub ordinele românului, care nu vrea nicicum să cedeze și care dă dovadă de o abilitate tactică rară⁸. Rezistența baronului David Urs în fortul militar de la Lissa precum și numărul mare de soldați români aflați sub comanda lui în aceea bătălie a fost atât de puternică încât o localitate din Făgăraș primește în memoria celor căzuți în acea confruntare, numele de Lisa, nume păstrat și astăzi, deși foarte puțini mai cunosc originea numelui acestei localități.

După realizarea compromisului austro-ungar în 1867, baronul David Urs devine destul de incomod prin pozițiile sale ferme în fața efortului nobilimii maghiare de a-și aplica ideile din timpul Revoluției din 1848, acest lucru fiind

---

⁷ Apud: V. Streffleur, *Österreichische militärische Zeitschrift*, IV. Jg., 4. Band, Beilage Nr. 22 vom 15. Noiembrie, 1863, Druck- und Kommissionsverlag Carl Gerold's Sohn, Wien 1863, p. 163.

⁸ Vezi pe larg : <http://horia-salca.blogspot.com/2009/10/eroul-de-la-lissa.html>, accesat la data de 01.06.2014, ora 13:30.

posibil și prin relația apropiată a acestuia cu curtea imperială de la Viena. Toate acestea v-or determina pensionarea lui în 1870 din cariera militară, dar nu și din activitatea publică în slujba națiunii. Imediat după pensionare se va ocupa de școlile grănicerești de la Orlat și Bistrița, va deveni unul din cofondatorii ASTRA și se va implica activ în toate problemele ce țineau de dezvoltarea și afirmarea națiunii. Moare la Sibiu, unde își avea reședința, la 10 septembrie 1897, lăsând întreaga sa avere mai exact suma de 50.000 de florini echivalentul aproximativ, astăzi la cinci milioane de euro, Bisericii cu scopul de a oferi burse de studiu copiilor din zonele regimentelor de graniță, contribuind astfel la propășirea culturală a națiunii într-un mod admirabil.

Baronul Leonida Pop⁹

Leonida Pop¹⁰ se naște în 1831 și provine tot dintr-o familie de grăniceri români cu tradiție, doar că de această dată din Năsăud, unde își avea sediul cel de al II-lea Regiment de Graniță Românesc. Merge la Școala Primară la Năsăud și tot aici începe și Institutul Militar iar în 1843 la vârsta de 13 ani merge împreună cu tatăl său la Viena, unde sunt primiți în audiență la Împăratul Ferdinand care rămâne uimit de calitățile evidente ale tânărului Leonida, fapt pentru care l-a primit, deși încă nu avea vârsta necesară, la Academia Militară Tereziană din Wienar-Naustadt. La 20 de

---

⁹ Vezi pe larg: http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_P/Popp_Leonidas_1831_1908.xml.

¹⁰ Vezi pe larg: <http://www.rasunet.ro/lansarea-volumului-biografic-al-generalului-imperial-leonida-pop>, accesat la 01.04.2015, ora 09:00.

ani termină în mod strălucit Academia Militară, mai exact în 1851, fiind imediat avansat la gradul de sublocotenent și repartizat la Regimentul de infanterie “*Karl Ferdinand*”, garnizoana Sibiu, a doua ca importanță și mărime din Imperiu, unde a servit ca adjutant, până în 1854.

Atras de cariera militară este primit la Cursul Militar Superior - *Kriegsschule* pe care-l termină în 1857 cu grad de locotenent, dovedind reale cunoștințe de strategie și tactică militară. După doi ani avansează în Statul major cu grad de căpitan, an în care participă la campania din Italia, câștigată de austrieci la Magenta și Turbigo, în care a contribuit decisiv la succes. După 1860, ca urmare a succeselor împotriva Prusiei va fi decorat cu medalia “*Merite militare*”, în calitate de comandant al “*Guvernământului din Mainz*”. În același timp, este numit șef de stat major la Divizia 14 Infanterie din Pressburg, iar la data de 23 IV 1869 este avansat la gradul de locotenent-colonel.

Calitățile sale de mare strateg îl saltă pe postul de profesor de strategie, fortificații și serviciul tehnic în cadrul Cursului Central de Cavalerie de la Viena iar la 1. XI. 1875, Leonida Pop este avansat la gradul de colonel și comandant al Regimentului 61, apoi al Regimentului 48, iar din iunie 1876 – șef de Stat major la Comanda generală din Wagram. În luna august 1878 este numit șef al Cancelariei de operații al Armatei a V-a, luând parte la cucerirea Bosniei și Herțegovinei, iar în august. 1879 este numit comandant al Armatei a XV-a și prin Decretul imperial din 1. V. 1880 obține gradul de general maior de brigadă, fiind trimis să conducă lucrările de fortificații de la Triest, acesta fiind și ultima sa funcție militară operativă. În august 1881 este chemat telegrafic la Viena pentru a fi numit șef al cancelarie imperiale, post ocupat evident numai prin meritele și calitățile sale dovedite de-a lungul timpului. Devine astfel, primul român provenit din Transilvania, care a atins înălțimea unor astfel de demnități. Iar după un an

avansează ca adjutant al Majestății Sale Împăratul Francisc Iosif I¹¹. După încă doi ani, Leonida Pop devine general de divizie, cu grad de mareșal locotenent și este numit consilier intim militar al Împăratului Francisc Iosif I.¹²

*Feldmareșalul Ioan Boeriu*¹³

Feldmareșalul Ioan Boeriu de Polichna s-a născut la 10 octombrie 1859 în comuna Vaida - Recea în Țara Făgărașului, fiind nepot al Baronului David Urs de Marginea. Urmează gimnaziul catolic din Sibiu, apoi își începe cariera militară avându-l ca model pe ilustrul său unchi David Urs. A activat mai întâi ca ofițer superior în IR 68 Infanterie apoi în 1905 este ridicat la gradul de maior ca în 1914 să devină colonel și comandant al Regimentului 76 de la Sopron. În Primul Război Mondial luptă pe frontul rusesc, unde în 23 august 1914 cucerește poziția strategică Polichna cu un efectiv inferior inamicului după 13 ore de luptă grea. Pentru această realizare, dar și pentru întreaga sa prestață este decorat cu ordinul Maria Theresia și titlul de Baron de Polichna în memoria acelei eroice victorii. În 1917 primește Ordinul Leopold și Ordinul Imperial al Coroanei de Fier Cl I. Un an mai târziu în

---

¹¹ Vezi pe larg: Handbuch des Allerhöchsten Hofstaates und des Hofstaates seiner K. und K. Apostolischen Majestät für das Jahr 1906, Druck und Verlag der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, Wien 1906, p. 216.

¹² Vezi pe larg : <http://www.rasunet.ro/leonida-pop-1831-1908-maresal-al-imperiului-habsburgic-cu-filiatii-feldrihane>, accesat la 01.04.2015, ora 09:20.

¹³ Vezi pe larg: <http://www.romanialibera.ro/aldine/history/cum-a-creat-baronul-ioan-boeriu-armata-romaneasca-a-transilvaniei-319218>, accesat la 01.04.2015, ora 10:10.

1918 este ridicat la gradul de Feldmareșal al armatei imperiale și președinte al Consiliului de Onoare din Ministerul Cezaro-Crăiesc de Război, iar evenimentele din toamna lui 1918 îl găsește la Viena unde devine comandantul Senatului Militar Român și restabilește ordinea în Viena și Praga. Alături de Iuliu Maniu din sediul Ministerului de Război Imperial formează o adevărată armată din 160.000 de soldați români, îndepărtând astfel pericolul căderii Austriei în haosul unei revoluții bolșevice, care era iminentă, având în vedere situația din Europa. Apoi cu aceiași dăruire, participă și organizează Marea Adunare Națională de la Alba Iulia de la 1 decembrie. Din 1919 devine comandantul tuturor forțelor armate aflate în subordinea Consiliului Dirigent Român din Transilvania, iar ulterior după dizolvarea Consiliului Dirigent primește comanda corpului de armată VII din Sibiu. În 1921 este decorat de regele Ferdinand I al României cu Ordinul Coroana României. După pensionare rămâne o prezență activă în viața culturală a națiunii fiind membru al ASTRA din Sibiu și un mare susținător al culturii și procesului educațional național. Moare la vârsta de 89 de ani în 2 aprilie 1949 la Sibiu dar lasă ca ultimă dorință să fie înmormântat în satul natal la Recea, unde își doarme somnul de veci¹⁴.

Sublocotenent. Înv. Ilarie Comșa, model de spirit civic și național

Învățătorul Ilarie Comșa, s-a născut în 14 aprilie 1875 în comuna Mândra, comitatul Făgăraș, din familia învățătorului Lazăr Comșa, fiind al doilea copil al familiei. După ce a terminat cele 4 clase primare din comuna sa natală, a trecut la școala medie din Făgăraș cu limba de predare maghiară, unde a mai terminat 4 clase în perioada 1891-1892. În 1892 s-a înscris la școala normală ortodoxă din Sibiu pe care o termină în 1894-1895¹⁵. În anul 1896 trece examenul de capacitate la școala

---

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Perioadă în care interacționează avându-i ca profesori pe cei ce constituiau elita cultural religioasă a românilor ortodoși din Transilvania, diploma de absovire fiind semnată de nume celebre în calitate de dascăli cum ar fi Miron Cristea, Timotei Popovici, Petru Șpan, Miron Românul sau D. Barcianu etc.

normală din Sibiu și este ales învățător provizoriu la Cuciulata, județul Făgăraș, iar în anul 1898-1899 este ales învățător - director definitiv în comuna sa natală Mândra, școală unde va funcționa împreună cu tatăl său timp de 6 ani, până când acesta s-a retras la pensie.

Ilarie Comșa –primul din dreapta cu fratele său Alexandru în 1914 la înrolare¹⁶

La izbucnirea războiului, în 1914, a fost înrolat ca simplu soldat în regimental 23 de honvezi în Sibiu, unde a făcut serviciul militar până la 8 iulie 1915, când a fost arestat sub motiv că este spion și stă în legătură secretă cu armata română. Notarul din Mândra din invidie, se pare că l-a pârât autorităților austro-ungare că el împreună cu cumnatul său, preotul Cocan, au legături cu armata română¹⁷. Cumnatul, preotul Cocan, se pare că avea într-adevăr legături cu România de peste munți, pentru că în 1916, când s-a restras armata română din Transilvania, preotul împreună cu familia au fugit ajungând până la Odesa. În luna iulie a aceluiași an, Ilarie Comșa a fost trimis sub escortă militară la Budapesta pentru a fi judecat. Procurorul (care era fiul învățatorului ungur din Hălmeag – comitatul Făgăraș) l-a ajutat să-și dovedească nevinovăția. De aici a fost trimis pe câmpul de luptă în Galiția, până la 29 septembrie 1916. Apoi a trecut la școala de ofițeri rezervă din Budapesta.

---

¹⁶ Din arhiva familiei Comșa.

¹⁷ Acuzații des întâlnite în satele din sudul Transilvaniei în perioada neutralității României, vezi pe larg: Cristian Troncotă, *România și Frontul secret*, Editorul Elion, București, 2010.

La școala de ofițeri din Budapesta, al treilea din dreapta¹⁸.

În marie 1917 Ministerul Instrucțiunii Publice Ungar l-a trimis pe Ilarie Comșa la postul de învățător din comuna Mandra. Însă la 1 noiembrie 1917 a fost înrolat din nou la același regiment. La 1 martie 1918 a fost avansat sublocotenent, rămânând pe front până în octombrie 1918 la dizovarea armatelor austro-ungare, după care își reia postul de învățător în comuna natală.

Încă toamna anului 1918, împreună cu alți tovarăși de catedră, cum ar fi Gheorghe Dragoș, Mateiu Mateiu etc, și-au propus să-i reunească pe toți învățătorii din județul Făgăraș într-o asociație profesională reprezentativă care lipsea. Iar la 27 decembrie 1918, imediat după actul de unire al Transilvaniei, s-a constituit prima reuniune românească din Ardeal care a cuprins pe toți învățătorii români din Făgăraș, fără deosebire de confesiune, învățătorul Ilarie Comșa fiind ales președinte alături de un comitet de conducere alcătuit din alți 15 învățători. În acea perioadă s-au trimis sute de manifeste învățătorilor din Ardeal, Banat și celelalte părți unite “Țării Mame”, ca și ei să urmeze pe învățătorii din județul Făgăraș. În urma acestui apel s-a convocat marele congres învățătoresc la Sibiu din 1919. Când învățătorii ardeleni s-au constituit în asociație, pe bază de statute, primul președinte al secției județene a fost ales tot Ilarie Comșa pe o perioadă de 3 ani. În această calitate Ilarie

---

¹⁸ Fotografie din arhiva familiei Comșa.

Comșa a fost inițiatorul deschiderii unui internat pentru fetele de învățători în Făgăraș.

A făcut parte din organizația ”Sfatul Județean”, înființat în timpul Consiliului Dirigent, iar în anul 1922 a înființat în comună natală cooperativa de consum și valorizare ”Mândreana”, pentru ca în 1926 să înființeze în Banca populară ”Mândra”, în ambele fiind membru în consiliul de administrație. În anul 1926 a fost decorat cu Răsplata Muncii clasa a 2-a de către Regele Ferdinand. Tot în același an a primit diploma de recunoștință pentru lucrul manual. În 1927, Camera Agricolă a județului Făgăraș l-a premiat cu 5000 de lei pentru conducerea și buna organizare a grădinii de pomărit a școlii comunale.

A înființat un fond de construcție școlară în comună, care în anul 1927 avea depuși la bancă 150.000 lei. În același an a înființat Casa Culturală din comună, iar cât a servit ca învățător a condus și corul Bisericii. Tot în 1927 a fost numit subvizor școlar de control în județul Făgăraș. De la revenirea în satul natal, în 1898 și până la pensionare a fost membru al Consiliului comunal, al Consiliului bisericesc și al Consiliului Protopopesc din Protopopiatul ”Oltul”. Ilarie Comșa a făcut cinste corpului învățătoresc făgărașan, fiind un om de muncă, un om corect, devotat și credincios.

Acuzat din nou de comuniști în 1949 că este chiabur, Ilarie Comșa este deposedat de bunuri și trăiește în discreție și cu demnitate până în 1962, când se stinge din viață tot în comuna natală Mândra, având sufletul împăcat ca s-a oferit întru totul slujirii idealurilor care l-au animat întreaga viață.

Concluzii

Este evident că lucrarea de față este mai degrabă o scurtă trecere în revistă a câtorva din cei mulți care ar merita să fie evocați, fără pretenții de exhaustivitate prezentul demers și-a propus mai degrabă să atragă atenția și să semnalizeze

necesitatea recuperării, într-un format mult mai amplu a acestui segment fundamental din istoria națiunii și a locurilor.

Personalitatea baronului David Urs sau a Feldmareșalului Leonida Pop sau a învățătorului Ilarie Comșa, nu merită atenție din perspectiva memoriei colective doar pentru caracterul lor de binefăcători al națiunii, prin admirabila lor dăruire și sprijin acordat în special tinerilor prin netezirea accesului la ceea mai bună educație, ci prin întreaga lor viață, prin complexitatea relațiilor și importanța acțiunilor desfășurate de aceștia. Deși par a fi uitate în timp, la o analiză mai atentă ele pot fi astăzi fundamente reale și exemple concrete pentru viitor, deschizând noi perspective și unghiuri de abordare a problemelor curente ale societății contemporane. Din punct de vedere militar acțiunile de pe câmpurile de luptă, în mod cu totul special bătălia de la Solferino și cea de la Polichna, unde prin abilitate strategică si-au salvat armatele de la un dezastru militar și umanitar, au arătat lumii o nouă perspectivă a confruntărilor armate, au impus practic o limită a acestora prin poziționarea pe primul loc a vieților umane înaintea prestigiului militar, salvarea vieților umane fiind principalul deziderat, atât în acțiunile lui David Urs la acea vreme, cât și a celorlalți militari evocați mai înainte. Aceste fapte nu doar că stârnesc admirația, dar spre exemplu îl încadrează ulterior pe David Urs de Marginea în categoria fondatorilor principiilor *Dreptului Internațional Umanitar* fiind primul care le aplică, nu din obligația unor tratate, ci din omenie. Aceste fapte îi vor aduce notorietate și prezența în marea galerie a personalităților militare de la Viena, la un an de la moartea sa fiind publicată o lucrare biografică de Franz Rieger - *Oberst David Baron Urs de Margina. Bei Solferino und auf Lissa*¹⁹ iar presa vremii îl supranumea eroul de la

---

¹⁹ Franz Rieger - *Oberst David Baron Urs de Margina. Bei Solferino und auf Lissa* - „Colonelul Baron Urs de Margina. La Solferino și pe insula Lissa”, Hermannstadt - Sibiu, 1898.

Lissa²⁰. În limba română apărea tot în acea perioadă lucrarea lui Victor Lazăr²¹ ca o lucrarea biografică a personalității lui David Urs, iar o stradă în Sibiu i-a purtat numele până în 1950.

Odată cu instalarea regimului comunist în România se instituie un fel de uitare, memoria lor devenind tabu. Această uitare comandată și controlată, ne costă astăzi enorm de mult în procesul de afirmare și de construire a unei imagini pozitive la nivel european a națiunii române, exemplele unor personalități marcante în istoria Europei cum a fost și David Urs sau Ioan Boeriu, Leonida Pop pot fi argumente serioase în afirmarea apartenenței noastre la spațiul civilizațional european și în egală măsură motiv de asumare cu demnitate și mândrie a cetățeniei române. Viețile acestor oameni sunt dintre cele mai elocvente exemple de complementaritate dintre asumarea identității naționale și asumarea activă a apartenenței europene. Campaniile publicitare gen „*Sunt cetățean European*”²² difuzate intens la Tv, dacă ar privi puțin la acest tip de model european, poate că nu ar mai părea așa de propagandistice și de superficiale.

Din punct de vedere al strategiei militare și a comportamentului militar, aceste figuri istorice ca și militarii români de astăzi din teatrele de operațiuni ale NATO sau ale ONU, au oferit, anticipat însă, un model de intercooperativitate, cooperare și integrare a propriilor obiective și misiuni în obiectivele generale ale comunității internaționale. Studiile recente realizate de italieni despre bătălia de la Lissa, mai exact Giacomo Scotti - *Lissa 1866. La grande battaglia per l'Adriatico*,²³ în absența unui efort din partea română de a semnală personalitatea comandantului militar al

---

²⁰ *Ost-Deutsche Post* l-a numit „*eroul de la Lissa*”, și care a ramas astfel în analele armatei austriece, Apud <http://horia-salca.blogspot.com/2009/10/eroul-de-la-lissa.html>, accesat la 01.04.2015, ora 13:40.

²¹ Victor Lazăr - *David Urs de Marginea - biografia eroului și susținătorului școlilor grănicerești*, în Biblioteca populară a Asociațiunii (ASTRA), nr. 109.

²² Vezi pe larg: <http://consumatoreuropean.ro/despre-campanie/>, accesat la 02.04.2015, ora 10:30.

²³ Giacomo Scotti - *Lissa 1866. La grande battaglia per l'Adriatico*, LINT Editoriale, Trieste, 2004.

fortului Lissa, trec sub tăcere aspectele care de fapt au marcat bătălia, considerând-o una doar navală, fapt cu totul fals și inexact istoric.

Astfel personalitatea lui David Urs baron de Marginea sau a lui Ioan Boeriu, Leonida Pop sau Ilarie Comșa nu reprezintă o retrospectivă sau abordare nostalgică a trecutului, ci poate fi un instrument util și puternic în fundamentarea unei imagini pozitive a propriei identități, atât în raport cu ea însăși, cât și în raport cu ceilalți. Ignorarea unor asemenea resorturi conduce la o eșuare a imaginii și o limitare a resurselor și a perspectivelor la dezvoltare durabilă.

**Romanian military men from Transylvania in the Central European history from the
end of the XIX -th century until the beginning of the XX- th century
(Summary)**

The effervescence of the contemporary events, not only determines, but even compels to a process of remembrance of both the history and the identity building techniques. This is in order to give a suitable answer to the challenges and transformations to which we are active witnesses. The awareness of some Romanian military recollections from a century ago, and not only, is desired to not only be a historical curiosity, but also a key towards an assumed and better future.

Cuvinte Cheie: Memorie comună, istorie central europeană, identitate, perspective.

Keywords: Shared recollections, Central European history, identity, outlooks.

**CONTRIBUȚIA LOCUITORILOR DIN CRĂCIUNELU DE JOS
(JUD. ALBA)
PENTRU AJUTORAREA ROMÂNILOR AFLAȚI SUB OCUPAȚIE
MAGHIARĂ ÎN 1919**

Vasile Mărculeț
Ioan Mărculeț

Unirea Transilvaniei cu România, proclamată la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, a determinat o puternică efervescență națională în rândul tuturor locuitorilor români ai provinciei. Pe plan extern, actul de la Alba Iulia, recunoscut de Puterile Aliate, a fost puternic contestat de Republica Ungară a Sfaturilor.

Ocupația maghiară și abuzurile antiromânești. În condițiile confuze de la sfârșitul anului 1918, generate de retragerea trupelor germane, pe de-o parte, și oprirea ofensivei armatei române în Transilvania, pe de altă parte, Republica Ungară a Sfaturilor au ocupat prin forță armată întinse regiuni situate în vestul provinciei, aflate la răsărit de linia de demarcație stabilită de Aliați. „*Recâștigarea Ardealului este acum obiectivul principal al eforturilor lor*”, consemnează Constantin Kirițescu¹.

Regimul de ocupație maghiar a avut un pronunțat și violent caracter antiromânesc. El a supus populația românească unor abuzuri greu de imaginat. În perioada ocupației maghiare, „*teroarea asupra populației române s-a extins și a îmbrăcat forme din cele mai grave: locuitori pașnici, chiar femei și copii, erau prinși și împușcați fără judecată, fără motiv, numai pentru că erau români. [...]. Tot așa, intelectuali și ofițeri români erau arestați, și supuși la cele mai sălbate torturi într-o tentativă de intimidare mergând până la asasinatul politic*”². În „*lunile de groază de la sfârșitul anului 1918 și începutul lui 1919*”, scrie Constantin Kirițescu,

---

¹ C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, vol. II, București, 1989, p. 417.

² D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *În apărarea României Mari. Campania armatei române din 1918-1919*, București, 1994, p. 162.

respectiv din noiembrie 1918 și până în aprilie 1919, „*au loc ececuții în masă însoțite deseori de cele mai sălbatice maltratări sau cele mai îngrozitoare torturi*”³. Greu încercați au fost îndeosebi românii din „*cele trei județe martire: Caraș-Severin, Arad și Bihor*”⁴.

Așa cum relevă, fără dubii faptele, prigoana antiromânească din zolele de ocupație maghiară a avut un caracter organizat și orchestrat de autoritățile maghiare. În multe cazuri scopul sau a fost acela de a distruge documentele legate de actul de la 1 Decembrie 1918. „*Semnificativ pentru direcția imprimată propagandei antiromânești – ceea ce evidențiază și faptul că ea avea în multe cazuri un caracter organizat – perchezițiile efectuate de trupele sau gărzile maghiare la sediile instituțiilor românești sau la casele fruntașilor români erau însoțite de confiscarea și distrugerea documentelor acestora. Din această cauză, multe din dosarele evenimentelor legate de Marea unirie au disprut*”⁵.

Atrocitățile la care era supusă de autoritățile de ocupație au provocat în numeroase cazuri o dezrădăcinare a populației românești, mulți locuitori fiind obligați, în disperare de cauză, să-și abandoneze căminele. „*Disperarea cuprindea treptat mase tot mai numeroase, mai ales după oprirea înaitării trupelor române, în vreme ce refugierea locuitorilor săteni în păduri devenea un fenomen caracteristic*”⁶.

În aceste momente dificile, solidaritatea românilor din Transilvania avea să se mai fete cu pregnanță. Pentru a veni în sprijinul fraților lor năpăstuiți de ocupanții unguri, locuitorii din restul provinciei au recurs la diferite modalități de ajutorare a lor, precum realizarea unor donații de bunuri și alimente sau strângerea de fonduri. Presa vremii, îndeosebi, înregistrează numeroase acte de acest fel.

---

³ C. Kirițescu, *op. cit.*, p. 417.

⁴ *Ibidem*.

⁵ D. Preda, V. Alexandrescu, C. Prodan, *op. cit.*, p. 163.

⁶ *Ibidem*.

Contribuția locuitorilor din Crăciunelu de Jos, județul Alba. O asemenea acțiune de susținere a locuitorilor români aflați sub ocupație maghară i-a avut ca protagoniști pe sătenii Crăciunelu de Jos, în primul rând pe femeile din localitate. Referitor la aceste demersuri, într-un articol intitulat *Pentru cei năpăstuiți*, publicat în ziarul blăjan *Unirea Poporului*, nr. 89 de joi, 1 mai 1919, Poporal nr. 14, se preciza că „mai întâi s-a prezentat la redacția noastră dl. Nicolae Mărculețiu, teolog absolvent din Crăciunelul de Jos, aducând frumoasa sumă de peste o mie de coroane în folosul bieților năpăstuiți”⁷. Urmează apoi un scurt, dar elocvent elogiu adus locuitorilor satului, cu aprecieri speciale pentru femeile, care au realizat donația respectivă. „Crăciunenii – scrie în articol – au fost totdeauna oameni bravi și vredenici, iar acum vedem că soțiile olr încă sunt românce brave, de care pot fi cu adevarat mândri, precum mândri suntem și noi de fapta lor”⁸.

Articolul se încheie cu înregistrarea nominală a tuturor donatorilor și donatoarelor și a sumei donate. Conform informațiilor transmise de autorul arcolului, donația făcută de 176 de locuitori a fost următoarea: o persoană – 40 de coroane; o persoană – 30 de coroane; o persoană – 23 de coroane; 10 persoane – câte 20 de coroane; o perosoană – 14 coroane; 42 de persoane – câte 10 coroane; trei persoane – câte 8 coroane; 10 persoane – câte 6 coroane; opt persoane – câte 5 coroane; 28 de persoane – câte 4 coroane; 14 persoane – câte 3 coroane; o persoană – 2 coroane și 40 de filleri; 33 de persoane – câte 2 coroane; patru persoane – câte o coroană. Suma totală s-a ridicat la 1177 coroane și 40 de filleri⁹. (vezi **tabelul 1**).

---

⁷ *Unirea Poporului*, XXIX, nr. 89, 1 mai 1919, poporal nr. 14, p. 5.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

Tabelul 1: Contribuția locuitorilor din Crăciunelu de Jos

Nr. crt.	Nume donator	Sumă (coroane)	Nr. crt.	Nume donator	Sumă (coroane)
1	Pop Silvia	40	89	Maier Anica	5
2	Ganga Maria	30	90	Mărginean Istina	5
3	Iuga Mărioara	23	91	Comșa Maria	5
4	Lațiu Maria	20	92	Ștefu Maria	5
5	Mangesius Maria	20	93	Pascu Aurelia	5
6	Ciufudeanu Ioan Mihai	20	94	Bărbuleț Istina	5
7	Mărgineanu Ana	20	95	Rațiu Maria	5
8	Mărginean Istina	20	96	Rațiu Carolina	5
9	Mărculețiu Maria	20	97	Bărbuleț George	4
10	Cerghizan Carolina	20	98	Ganga Efrim	4
11	Bărbat Veronica	20	99	Cristea Anica	4
12	Pascu Anica	20	100	Popa Maria	4
3	Mărginean Sogia	20	101	Maier Anisie	4
14	Mărginean Istina	14	102	Lupea Elena	4
15	Mărginean Maria	10	103	Baba Carolina	4
16	Roșa Axente	10	104	Oltean Anica	4
17	Pascu Anica	10	105	Dămian Paraschiva	4
18	Cristea Maria	10	106	Zehan Istina	4
19	Pascu Iova	10	107	Zehan Onica	4
20	Poanta Susana	10	108	Mărginean Ana	4
21	Roșa Maria	10	109	Iuga Iovuța	4
22	Mărginean Carolina	10	110	Zehan Istina	4
23	Mărculeț Istina	10	111	Mărginean Anica	4
24	Mărculeț Maria	10	112	Ganga Veronica	4
25	Poanta Anghilină	10	113	Ganga Victoria	4
26	Roșa Maria	10	114	Mihu Maria	4
27	Șarlea Maria	10	115	Poanta Istina	4
28	Comșa Veronica	10	116	Lăcătuș Maria	4
29	Comșa Maria	10	117	Cristea Armeana	4
30	Pop Iova	10	118	Cristea Maria	4
31	Ionașiu Maria	10	119	Mărginean Lina	4
32	Comșa Maria	10	120	Ganga Istina	4
33	Comșa Ana	10	121	Mărginean Maria	4
34	Bărbuleț Lucreția	10	122	Mărculeț Marița	4
35	Oltean Carolina	10	123	Sârbu Anisie	4
36	Cristea Maria	10	124	Sârbu Floare	4
37	Iuga Carolina	10	125	Cristea Paraschiva	3
38	Petrifălean Anica	10	126	Mărculeț Titiana	3
39	Goța Ana	10	127	Dămian Sofia	3
40	Mărculețiu Maria	10	128	Comșa Anica	3
41	Coman Anisie	10	129	Turc Susana	3
42	Rațiu Istina	10	130	Coman Ana	3
43	Comșa Armeana	10	131	Baltă Ioana	3

44	Comșa Susana	10	132	Borcia Cătălina	3
45	Marica Istina	10	133	Borcia Sofia	3
46	Maier Maria	10	134	Mărginean Ioana	3
47	Opriș Maria	10	135	Cristea Maria	3
48	Gligor Mihali	10	136	Baba Rozica	3
49	Bărbuleț Anica	10	137	Lăcătuș Maria	3
50	Bărbuleț Anica	10	138	Pascu Istina	3
51	Moșneag Istina	10	139	Zehan Sofia	2 cor. 40 fil.
52	Mărculețiu Anisie	10	140	Cristea Maria	2
53	Pop Maria	10	141	Bărbuleț Maria	2
54	Gligorescu Ioana	10	142	Bărbuleț Anisie	2
55	Borcia Maria Fira	10	143	Maier George	2
56	Comșa Rozica	10	144	Popa Ioan	2
57	Roșa Anica	8	145	Goța Ioan	2
58	Goța Carolina	8	146	Baba Istina	2
59	Baba Ioana	8	147	Baba Floare	2
60	Mihu Victoria	6	148	Iuga Sofia	2
61	Roșa Carolina	6	149	Iuga Armeana	2
62	Mărculeț Floare	6	150	Mărginean Maria	2
63	Comșa Ana	6	151	Maier Rafila	2
64	Comșa Maria	6	152	Mărculeț Ana	2
65	Goța Maria	6	153	Zehan Sofia	2
66	Comșa Maria	6	154	Zehan Carolina	2
67	Beldean Elena	6	155	Cristea-Ieronim Maria	2
68	Tomi Sunzueana	6	156	Cristea Ana	2
69	Comșa Ana	6	157	Oltenia Istina	2
70	Cristea Iovuța	5	158	Maier Lina	2
71	Bărbuleț Maria	5	159	Vestemean Istina	2
72	Bonțida Sofia	5	160	Domșa Ioan	2
73	Popa Maria	5	161	Daniil Inocențiu	2
74	Popa Iulica	5	162	Maier Carolina	2
75	Borcia Maria	5	163	Lăcătuș Geotgina	2
76	Bărbuleț Sava	5	164	Lăcătuș Saveta	2
77	Comșa Sofia	5	165	Iacob Alexandru	2
78	Comșa Susana	5	166	Lăcătuș Elisabeta	2
79	Costea Elena	5	167	Lăcătuș Ștefania	2
80	Bucur Valelia	5	168	Cristea Maria	2
81	Bucur Susana	5	169	Radu Todorica	2
82	Mărculeț Vasile	5	170	Săbău Ștefan	2
83	Roșa Nicolae	5	171	Comșa Saveta	2
84	Coman Istina	5	172	Ganga Sava	2
85	Comșa Maria	5	173	Cristea Istina	1
86	Dobârtă Carolina	5	174	Ștefu Maria	1
87	Cristea Maria	5	175	Radu Similia	1
88	Cristea Istina	5	176	Mărginean Carolina	1
TOTAL SUMĂ				1177 coroane 40 filleri	

Ultima informație din articol se referă la mecanismul de trimitere a banilor destinatarilor lor. Conform acesteia, banii strânși „s-au trimis la locul cuvenit, prin banca Patria din Blaj”¹⁰.

**The contribution of the inhabitants of Craciunelu de Jos (Alba County) to support the
Romanians found under the Hungarian domination in 1919
(Summary)**

In 1918-1919 Hungary occupies vast territories in Western Transylvania. Romanian ethnic inhabitants from the occupied regions were subjected to a regime of terror. In their help the inhabitants from the village Craciunelu de Jos (Alba County) raised the sum of 1177 crowns and 40 fillers.

Key words: Crăciunelu de Jos, Transylvania, Hungary, donation, crowns.

Cuvinte Cheie: Crăciunelul de jos, Transilvania, Ungaria, donație, coroane.

---

¹⁰ *Ibidem*.

UNIREA POPORULUI

Pag. 5.

Pentru năpăstuiți.

— Colecta fetelor din
Crăciunul de jos. —

Am scris în numărul 9 al gazetei noastre despre hotărârea femeilor române din Sibiu, care au început o colecție de bani pentru frații noștri năpăstuiți de urgii dincolo de linia demarcațională. Și am îndemnat călduros pe femeile satelor noastre să asculte și dăsele glasul celor năpăstuiți, și să adune daruri pentru asigurarea sorții lor triste. Glasul femeilor din Sibiu și al nostru a fost ascultat. Și iată, ne crește inima de căldură văzând că femeile noastre de pe sate înțeleg vâscul alior și dau cu dragă inimă pentru sarmarii frați, alungați dela vetele lor subite.

Mai întâi s'a înfățișat la Redacția noastră dl. *Nicolae Mărculețu*, teolog absolvent din *Crăciunul de jos*, aducând frumoasa sumă de *peste o mie* de coroane în folosul bjeșilor năpăstuiți. Crăciunarii au fost totdeauna oameni buni și vrednici, iar acum vedem, că soțiile lor înă sunt românce brave, de cari pot fi cu adevărat mândri, precum mândri suntem și noi de fapta lor.

Iată colecta vrednicilor femei:

Sofia Pop 40 cor.; Maria George I. Alex. 30 cor.; Doina Măloara Iuga 25 cor.; Dna Maria Iuga, Maria Mănginean, dl. Ioan Mihai Cufudeanu, Ana Mănginean I. Ionuț, Istina Mănginean, Maria Mărculețu, Carolina Carghizan, Veronice Bărbuleț, Anica Pascu I. Vas, Sofia Mănginean, câte 20 cor.; Istina Mănginean I. Alex. 14 cor.; Maria Mănginean I. Ion, Maria Roșu I. Axente, Anica Pascu I. Sîrbu, Maria Cristea I. Nic, Iova Pascu, Susana Ponta, Maria Roșu I. Vas, Carolina Mănginean I. Vas, Istina Mărculeț I. Trifan, Maria Mărculeț I. Vas, Anghelina Poanta, Maria Roșu I. Nic, Maria Șarica, Veronice Compa I. Ieronim, Maria Compa I. Vas, Iova Pop, Maria Ionășiu, Maria Compa I. Micu, Ana Compa I. Ion, Lucreția Bărbuleț, Carolina Oltean, Maria Cristea I. Ierusalim, Carolina Iuga I. Anghelina, Anica Petrășanu, Ana Goja I. Nicodim, Maria Mărculețu I. Al. Anisie Coman, Istina Rașu, Armeana Compa, Susana Compa I. Gi, Istina. Maria,

Maria Maier I. Ion, Maria Oprig, Mihail Gligor, Anica Bărbuleț I. Ion, Anica Bărbuleț I. Alex, Istina Măneag, Anisie Mărculețu, Maria Pop I. Ion, Ioana Gligorescu, Fira Maria Borcea, Rozica Compa I. Ion, câte 10 cor.; Anica Roșu I. Onu, Carolina Goja, Ioana Baba, câte 8 cor.; Victoria Mihai, Carolina Roșu I. George, Floare Mărculeț I. Ion, Ana Compa I. Gi, Maria Compa I. Teodor, Maria Goja, Maria Compa I. Ion, Elena Beldean, Senzueana Tomi, Ana Compa, câte 6 cor.; Iovita Cristea, Maria Bărbuleț, Sofia Bostida, Maria Popa I. Istina, Iulica Popa, Maria Borcea, Sava Bărbuleț, Sofia Compa I. Al, Susana Compa I. Măneil, Elena Costea, Valeria Babur, Susana Babur, Vasile Mărculețu june, Nicolae Roșu june, Istina Coman, Maria Compa I. Dinu, Carolina Dobârta, Maria Cristea I. Axente, Istina Cristea I. Vas, Anica Maier I. Ion, Istina Mănginean I. Petru, Maria Compa I. Nic, Maria Ștefa, Aurelia Pascu, Istina Bărbuleț I. Achim, Maria Rașu I. Miron, Carolina Rașu I. Vas, câte 5 cor.; George Bărbuleț june, Efrem Ganga june, Anica Cristea I. Petru, Maria Popa I. Vasile, Anisie Maier, Elena Lupu, Carolina Baba I. George, Anica Oltean, Paraschiva Dănilă, Istina Zehan I. Dinu, Anica Zehan, Ana Mănginean I. Ion, Iovita Iuga, Istina Zehan, Anica Mănginean I. Ion, Veronice Ganga I. Al, Victoria Ganga I. Efrem, Maria Mihai, Istina Poanta I. Ion, Maria Lăcătuș, Armeana Cristea, Maria Cristea, Lina Mănginean I. Vas, Istina Ganga I. Nic, Maria Mănginean I. Al, Marița Mărculeț, Anisie Șabău, Floare Șirbu, câte 4 coroane; Paraschiva Cristea, Titina Mărculeț, Sofia Dănilă, Anica Compa I. Al, Susana Turc, Ana Coman I. Al, Ioana Băta, Carolina Borcea I. Visente, Sofia Borcea, Ioana Mănginean I. Teodor, Maria Cristea, Rozica Baba, Maria Lăcătuș, Istina Pascu, câte 3 cor.; Sofia Zehan I. Dum, 240 lei.; Maria Cristea I. Al, Maria Bărbuleț, Anisie Bărbuleț, George Maier, Ioan Popa, Ioan Goja, Istina Baba I. Teodor, Floare Baba I. Vas, Sofia Iuga I. Nic, Armeana Iuga, Maria Mănginean I. Vas, Rașu Maier, Ana Mărculeț I. Ion, Sofia Zehan, Carolina Zehan I. Iacob, Maria Cristea-Ieronim, Ana Cristea I. Teodor, Istina Oltean I. Gligor, Lina Maier I. Alex, Istina Vestemenean I. Const, Ioan Domșa, Ioanțiu Dănilă, Carolina Maier, Georgina Lăcătuș, Saveta Lăcătuș, Alexandru Iacob, Eliaș-beta Lăcătuș, Ștefan Lăcătuș, Maria Cristea I. Vas, Toderica Radu, Ștefan Șabău, Saveta Compa, Sava Ganga, câte 2 cor.;

Istina Cristea I. Vas, Maria Ștefa, Similia Radu, Carolina Mănginean I. Petru, câte 1 cor. Sumă totală e de 1177 cor. 40 lei.

Bani s'au trimis la locul cuvenit, prin banca „Rătria” din Blaj.

STATUTELE BĂNCII UNITE PENTRU INDUSTRIE ȘI IPOTECĂ S. A. DIN SIGHIȘOARA (1931)

Adonis P. Mihai

Cele mai vechi instituții bancare din Transilvania au fost *Kronstädter Allgemeine Sparkassa* (Casa Generală de Economii Brașov), fondată în 1835 și *Hermannstädter Allgemeine Sparkassa* (Casa Generală de Economii Sibiu), întemeiată în 1841.¹

Sășii au întemeiat și la Sighișoara primele institute de credit din oraș, în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. Prima instituție de acest gen a fost fondată în anul 1862 - *Schäßburger Gewerbe- Spar- und Vorschußverein* (Asociația de Meserii, Economie și Împrumut Sighișoara). Cea de a doua instituție de credit a localității - *Schäßburger Spar- und Hypothekenkreditverein* (Asociația de Economie și Credit Ipotecar Sighișoara) era întemeiată în 1870.² Din fuziunea celor două, în toamna anului 1918 a luat ființă *Schäßburger Vereinigte Gewerbe- und Hypothekenbank Aktiengesellschaft* (Banca Unită pentru Industrie și Ipotecă Sighișoara S. A).³ Băncile dețineau împreună un capital de 4,5 milioane de coroane austro-ungare. Datorită pierderilor înregistrate în urma împrumuturilor din primul război mondial, care nu au mai fost plătite, fuziunea celor două instituții de credit a

---

¹ Dr. Rudolf Rösler, *Die Kreditorganisation der Sachsen in Siebenbürgen*, Hermannstadt, Druck von W. Krafft, f. a., Anexa nr. 2 – *Tabellarischer Ausweis der Bilanzen sämtlicher sächsischen Kreditinstitute per 31. Dezember 1912* (Bilanțul tuturor institutelor de credit săsești la 31 decembrie 1912).

² *Schäßburg. Bild einer siebenbürgischen Stadt*. Herausgegeben von Heinz Brandsch, Heinz Heltmann und Walter Lingner, Rautenberg Verlag, 1998, pp. 391-393. Dr. Rudolf Rösler în lucrarea citată menționează anul 1860 pentru fondarea *Gewerbe-, Spar- und Vorschussverein A. G. in Schäßburg*, respectiv 1870 pentru *Spar- und Hypothekenkreditverein A. G. in Schäßburg*.

³ Arhivele Naționale Serviciul Județean Mureș (A. N. S. J. M.), *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), Dosarul nr. 62, *Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948)*, f. 23.

fost o alegere viabilă.⁴ Fuziuni au mai avut loc în perioada interbelică la Bistrița, Sebeș, Sibiu și Brașov. Unirea a două sau mai multe instituții de credit a constituit și o modalitate de concentrare a capitalului bancar. “*Concentrarea era determinată [...] de necesitatea constituirii unor bănci cât mai puternice, care să facă față cu succes concurenței*” [...] și nu în ultimul rând pentru a raționaliza și moderniza “*întreprinderile bancare prin reducerea cheltuielilor administrative.*”⁵ Cea de a treia instituție de credit a sașilor sighișoreni a fost *Schäffburger Spar- und Aushilfsverein (Asociația de Economie și Întrajutorare Sighișoara)*, întemeiată în 1890. Aceasta a fost preluat în perioada interbelică de către *Volksbank A. G. (Banca Poporului)*.⁶

Printre băncile orașului din perioada interbelică exista și o banca maghiară - *Nagyküülő takarékpénztár (Societatea de Economii Târnava Mare)*, fondată în 1898, cu filiale la Târnăveni, Blaj și Sângiorgiu de Pădure. Banca avea în anul 1931 un capital subscris și vărsat în numerar de 1.000.000 lei. Președintele băncii era “*Valentin conte de Bethlen*”,⁷ care își avea domiciliul la castelul său din satul Criș (com. Daneș, jud. Mureș), situat la 18 km depărtare de Sighișoara. Această bancă, deși a fost întemeiată în timpul Imperiului austro-ungar, și-a continuat activitatea în toată perioada interbelică, susținând interesele financiare ale comunității maghiare din oraș.

Românii sighișoreni au putut apela la serviciile *Băncii Târnăveana*, care se afla în oraș din anul 1905, cu filiale în anii interbelici la Târnăveni, Blaj, Sângeorgiu de Pădure. La această bancă s-au mai adăugat mai apoi *Banca Română S. A.* din Sighișoara cu sucursale la Rupea, Agnita și Dumbrăveni (10 milioane de lei capital

⁴ Vasile Ciobanu, *Contribuții la cunoașterea istoriei sașilor transilvăneni*, Sibiu, Ed. hora, 2001, p. 144.

⁵ *Ibidem*, pp. 144-146.

⁶ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), *Registrul analitic de firme sociale*, vol. I, f. 6.

⁷ *Idem*, *Registrul analitic de firme sociale*, vol. I, f. 222.

în 1943) și *Banca Furnica* cu sediul central la Făgăraș, sucursala Sighișoara, capitalul centralei fiind de 10 milioane de lei (1943).⁸ Își mai oferea serviciile specifice în perioada interbelică și *Banca Frăția*, fondată la 21 decembrie 1906 și organizată ca societate anonimă. Președintele Consiliului de Administrație al băncii era în 1931 protopopul ortodox al Sighișoarei, Emilian Stoica.⁹

Pe lângă aceste bănci săsești, maghiare și românești trebuie să menționăm și activitatea sucursalei *Băncii Naționale a României*, începută la 10 iulie 1921. Această instituție financiară a sprijinit în perioada interbelică micile bănci românești din oraș.¹⁰

Banca pentru Industrie și Ipotecă din Sighișoara S. A. era înmatriculată în anul 1931, potrivit legislației din acea perioadă, la Registrul de Comerț al Camerei de Comerț și Industrie Brașov. Cererea de înmatriculare cu nr. 327 din 22 august 1931 era făcută de către Julius Adleff (director executiv) și Albert Horvath („secretarul direcțiunei”). Banca era înregistrată ca societate pe acțiuni, fără „emblemă” și având ca obiect de activitate „tot felul de operațiuni bancare”. Sediul social al instituției era în județul Târnava Mare, orașul Sighișoara, Piața Unirii nr. 15 (colțul fostei clădiri a Asociației Meșteșugarilor din Sighișoara, astăzi Piața Hermann Oberth nr. 15). Banca avea agenții în județul Odorhei, orașul Odorhei, B-dul Regele Ferdinand nr. 81 și în județul Târnava Mică, orașul Blaj, str. Regina Maria nr. 8. Capitalul subscris și vărsat în numerar era de 20.000.000 lei. Anul consemnat pentru începerea activității – 1862. Durata de funcționare a societății era nedeterminată. Cererea de înmatriculare era autentificată, în prezența lui Julius Adleff și Albert Horvath, la Sighișoara în 11 august 1931, de către Dr. Ludovic Abraham „substitut permanent al notarului public Dr. Vasile Ciura din Sighișoara”.

⁸ *Monografia Județului Târnava Mare*, Sighișoara, Tipografia Miron Neagu, 1943, p. 314.

⁹ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), *Registrul analitic de firme sociale*, vol. I, f. 244.

¹⁰ *Ibidem*, f. 56.

Prim secretarul Camerei de Comerț și de Industrie Brașov confirma: „*cuprinsul prezentei cereri a fost înscris în registrul analitic de comerț [...] societatea solicitatoare este înmatriculată în numitul registru sub nr. 6*”.¹¹

La cererea de înmatriculare erau atașate trei documente, care cuprindeau lista celor 15 membrii ai **consiliului de administrație** (Johann Wolff, Wilhelm Löw, Carl Seraphin, Julius Adleff, Johann Broser, Johann Essigmann, Rudolf Hubatch, Dr. August Leonhardt, Franz Letz, Albert Lingner, Dr. Fritz Meltzer, Johann Baptist Misselbacher, Hans Otto Roth – domiciliat în Sibiu, Johann Baptist Teutsch, Josef B. Zimmermann), **membrii direcțiunii** (Julius Adleff, director executiv, Karl Pfuhl, subdirector, August Brenner, subdirector), **funcționarii împuterniciți** (Gustav Meltzer, controlor, Karl Frank, controlor, Albert Horvath, secretarul direcțiunii, Friedrich Schuster, casier, Friedrich Abraham, conducătorul sucursalei Odorhei, Dr. Gábor Jodál, procurist Odorhei, Karl Debreczeni, conducătorul sucursalei Blaj), **comisia de cenșori** (Heinrich Hausenblass, Johann Schuller, Felix de Pildner Steinburg, Richard Zimmermann, Karl Fischer, Wilhelm Seiverth) și **lista celor 14 membrii ai consiliului de administrație, care puteau semna în numele Băncii pentru Industrie și Ipotecă S. A. din Sighișoara** (Johann Wolff, Wilhelm Löw, Carl Seraphin, Julius Adleff, Johann Broser, Johann Essigmann, Rudolf Hubatch, Dr. August Leonhardt, Franz Letz, Albert Lingner, Dr. Fritz Meltzer, Johann Baptist Misselbacher, Johann Baptist Teutsch, Josef B. Zimmermann). În acest ultim document au fost consemnate și autentificate semnăturile olografe a 14 membri din consiliul de administrație.¹²

Statutele Băncii Unite conțineau VII titluri și 40 de paragrafe. În cele VII titluri erau precizate dispozițiile generale, administrația, conducerea afacerilor, câștigul net, rezerva, dizolvarea, dispozițiile tranzitorii și finale.

¹¹ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), Dosarul nr. 62, Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948), f. 1 recto și verso.

¹² *Ibidem*, ff. 7, 8, 9.

Încă din primul paragraf al *Statutelor* ne era semnalată întemeierea *Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă S. A.* din Sighișoara (*Schäßburger Vereinigte Gewerbe- und Hypothekenbank Aktiengesellschaft*) prin unificarea societăților pe acțiuni *Schäßburger Gewerbe- Spar- und Vorschußverein* și *Schäßburger Spar- und Hypothekenkreditverein*. Tot în acest prim paragraf se indica scopul înființării acestei bănci: „*deșteptarea și sporirea spiritului de economie, ridicarea industriei, comerțului și agriculturii precum și a altor năzuințe de interes comun.*”¹³

Obiectul de activitate al băncii sighișorene consta printre altele în primirea de bani „*spre fructificare*”, în acordarea de împrumuturi pentru cumpărarea de case de locuit sau alte imobile, în acordarea de avansuri în contul curent, asigurate prin extrasul de carte funciară (credite ipotecare), în acordarea de împrumuturi localităților, instituțiilor și altor organizații, în acordarea de împrumuturi prin gir, garantate prin semnătura a trei giranți solvabili, în scontarea de cambii,¹⁴ hârtii de valoare și bonuri de dobânzi, în „*înființarea sau dezvoltarea întreprinderilor comerciale, industriale și agricole, prin arendare, cumpărare și vânzare de pământ și alte imobile*” și nu în ultimul rând în „*exploatarea tuturor afacerilor de bancă și cassa de economii*”.¹⁵

Dreptul de semnătură pentru această bancă îl aveau toți membrii Consiliului de Administrație și cei ai direcțiunii, precum și funcționarii care erau împuterniciți de către Consiliul de Administrație. Semnătura era considerată validă doar dacă cuprindea și „*iscălitura*” unui membru al Consiliului de Administrație sau al direcțiunii.

---

¹³ *Ibidem*, f. 14.

¹⁴ **Cambia** – document financiar prin care semnatarul se obligă să achite necondiționat, la un anumit termen, o sumă de bani; **scont** – sumă de bani reprezentând dobânda la un împrumut, pe care o bancă și-o reține cu anticipație la acordarea împrumutului.

¹⁵ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), Dosarul nr. 62, Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948), f. 14.

Comunicatele oficiale ale băncii erau aduse la cunoștința publicului prin *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt*¹⁶ și *Großkokler Bote*.¹⁷ Consiliul de Administrație putea alege și alte gazete pentru publicarea comunicatelor băncii.¹⁸

Capitalul social al băncii era format din 20.000.000 lei. Această sumă era împărțită în 400.000 de acțiuni nominative și indivizibile, în valoare fiecare de 50 lei. Banca putea emite acțiuni „în bucăți compuse de câte 10, 50, 100 sau 1000”. Se specifica că 2/3 din acțiuni trebuiau „să fie întotdeauna în mâna cetățenilor români”. Creșterea capitalului social o putea decide numai Adunarea Generală a Acționarilor băncii.

Consiliul de Administrație putea hotărî asupra primirii de noi acționari și cu privire la subscrierile acestora. După înscrierea numelor în cartea acționarilor, aceștia se bucurau de exercitarea deplină a drepturilor de acționar. În cazul acțiunilor pierdute se puteau emite acțiuni noi, după anularea de către judecător a celor pierdute. Acționarul primea dobânzi la acțiuni, după stabilirea prealabilă a acestora în cadrul Adunării Generale a Acționarilor. Dobânzile erau plătite la casieria băncii.

Acționarii aveau o serie de drepturi și îndatoriri, care erau consemnate în paragraful 7, titlul I din *Statute*. Un acționar, o persoană de sex masculin și majoră, putea să fie ales în consiliul de administrație sau în cel de supraveghere, dar nu îi era permis să fie ales în același timp în ambele consilii sau să fie funcționar la vreo altă bancă din Sighișoara. În privința votului, în cadrul Adunării Generale a Acționarilor putea participa „orice acționar major, masculin sau feminin”. Un acționar care avea 10 acțiuni putea să dea un vot, însă nu putea vota mai mult de 10 ori.

Localitățile, instituțiile, organizațiile sau fundațiile care dețineau acțiuni își delegau reprezentanții legali pentru a participa la Adunarea Generală. Dacă aceștia

¹⁶ *Siebenbürgisch-Deutsches Tageblatt* - cotidian de limba germană, care apărea la Sibiu din 1874.

¹⁷ *Großkokler Bote* - bisăptămânal de limba germană, care apărea la Sighișoara din 1879.

¹⁸ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), Dosarul nr. 62, Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948), f. 14.

aveau o vechime de 6 luni în cartea acționarilor, beneficiau de toate drepturile legale conform statutelor.¹⁹

Banca Unită pentru Industrie și Ipotecă din Sighișoara, S. A. era administrată prin Adunarea Generală a Acționarilor, Consiliul de Administrație, prin funcționari și Consiliul de Supraveghere.

În paragraful 9, titlul al II-lea se stipula faptul că Adunarea Generală era alcătuită din acționarii care erau prezenți la ședință și din reprezentanții legali. Această adunare se întrunea în ședința ordinară, care avea loc o singură dată pe an, până cel târziu la sfârșitul lunii aprilie sau în ședințele extraordinare, hotărâte de către Consiliul de Administrație sau de către cel de supraveghere. Convocarea Adunării Generale a Acționarilor era publicată de către Consiliul de Administrație împreună cu ordinea de zi, cu cel puțin 8 zile înaintea ședinței.

Pentru a putea delibera Adunarea Generală avea nevoie de cel puțin 40 de acționari, care să nu fi reprezentat mai puțin de 1/10 din capitalul social. În caz contrar trebuia convocată o nouă ședință cu ordinea de zi neschimbată, ce putea hotărî, fără a fi luat în considerare numărul celor prezenți și mărimea capitalului reprezentat.²⁰

Dezbaterile Adunării Generale a Acționarilor erau conduse de către președintele Consiliului de Administrație sau de către înlocuitorul acestuia. În cazul în care lipseau amândoi, Adunarea Generală alegea un conducător al lucrărilor. Procesul verbal al ședinței era redactat de către secretarul Consiliului de Administrație. În acest act erau cuprinse numele acționarilor prezenți și ale acționarilor reprezentați, numărul acțiunilor și cel al voturilor reprezentate în total, propunerile și deciziile, precum și rezultatul alegerilor.

---

¹⁹ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), Dosarul nr. 62, *Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948)*, ff. 15-16.

²⁰ *Ibidem*, f. 16.

Deciziile în Adunarea Generală a Acționarilor se luau prin majoritate simplă de voturi. În caz de egalitate hotărâtor era votul președintelui Consiliului de Administrație. Modificarea statutelor o putea decide numai o majoritate de 2/3 a acționarilor prezenți. Cele stabilite în astfel de ședințe erau obligatorii pentru toți acționarii.²¹

În ceea ce privește componența Consiliul de Administrație aflăm din *Statutele* de la 1931 că era compus din președinte și din 11-14 consilieri. Directorul filialei băncii și înlocuitorii acestuia făceau parte din consiliu *din oficiu*. Din rândul membrilor Consiliului de Administrație erau aleși înlocuitorul președintelui și cel al secretarului. Președintele și consilierii erau aleși pentru o perioadă de 6 ani de către Adunarea Generală a Acționarilor. Durata funcționării Consiliului de Administrație începea și se termina cu ziua ședinței ordinare anuale. Consilierii erau retribuiți pentru participarea la ședințe, iar 3/4 dintre ei trebuiau să fie cetățeni români.

Lucrările Consiliului erau conduse de președinte sau vicepreședinte, iar dacă cei doi lipseau, de către membrul cel mai bătrân. Printre atribuțiile Consiliului de Administrație putem menționa convocarea ședinței Adunării Generale, propunerile cu privire la întrebuințarea câștigului net, trecerea funcționarilor în pensie, îngrijirea materială a văduvelor și orfanilor după ordinele în vigoare, fixarea scalei de dobânzi și a normelor referitoare la depozitele de economii și diferite împrumuturi, înființarea și desființarea reprezentanțelor și filialelor băncii ș. a.²²

Paragraful 22 al *Statutelor* cuprindea o serie de reglementări interesante cu privire la angajarea, categoriile și concedierea funcționarilor.

Adunarea Generală alegea directorul executiv, Consiliul de Administrație și pe ceilalți funcționari și angajați ai băncii. Personalul băncii era compus din angajați provizorii, angajați definitivi „*aspiranți la dreptul de pensie*” și angajați definitivi „*care în conformitate cu regulamentul de pensie au dobândit deja dreptul la*

---

²¹ *Ibidem*, f. 17.

²² *Ibidem*, ff. 18-19.

pensie.” Pensionarea angajaților, dreptul la pensie al văduvelor și orfanilor acestora erau prevăzute într-un regulament special de pensionare, pe care îl stabilea Adunarea Generală.

Asigurarea pensiei pentru angajații definitivți era menționată în paragraful 25 al titlului al II-lea din statut: *„Pentru asigurarea pretențiunilor de pensie, pe cari le au angajații definitivți față de institut în baza regulamentului de pensiuni, votat de adunarea generală, servește rezerva de pensiuni, a cărei avere se administrează separat. Plasarea și administrarea acestei rezerve se face în conformitate cu dispozițiunile regulamentului de pensiuni al institutului și potrivit dispozițiunilor legilor referitoare ale țării.”*²³

Adunarea Generală mai alegea și 6 acționari din Sighișoara în Consiliul de Supraveghere al băncii pentru o durată de 2 ani. Consiliul avea un rol deosebit în controlul asupra activității curente a instituției. Supraveghetorii puteau *„cerceta oricând toate registrele și scriptele băncii”* și puteau *„verifica gestiunea afacerilor, precum și manipulația cassei.”* Pentru exercitarea acestui control se țineau întruniri de cel puțin 4 ori pe an. Consiliul de Supraveghere mai verifica darea de seamă anuală, bilanțul, propunerile Consiliului de Administrație referitoare la distribuirea câștigului net, raportând mai apoi toate acestea Adunării Generale a Acționarilor.²⁴

Valorile băncii – banii în numerar, hârtiile de valoare și documentele de debit – se păstrau în *„cassa de fier, sigure contra focului, [și] cari sunt încuiate cel puțin de două ori.”*²⁵

În fiecare an, la 31 decembrie, Consiliul de Administrație redacta *„darea de seamă anuală”*, care cuprindea printre altele *„bilanțul și tabloul despre pierderi și câștig”*.

---

²³ *Ibidem*, f. 20.

²⁴ *Ibidem*, f. 21.

²⁵ *Ibidem*.

O secțiune importantă a *Statutelor* era și cea a plângerilor cu privire la „gestiunea sau purtarea funcționarilor băncii”, care erau soluționate de către Consiliul de Administrație. Plângerile care erau îndreptate împotriva acestui consiliu intrau în competența Adunării Generale a Acționarilor.

În titlul al IV-lea, paragraful 33 se menționa „întrebuințarea câștigului net” (a profitul băncii), din care se plăteau mai întâi dobânzile pentru capitalul social, apoi 10% (cel mult 10.000 lei) erau virăți către *Reuniunea Cetățenilor și Industriașilor din Sighișoara*, cel puțin 10% la fondul general de rezervă și cel puțin 10% la fondul de pensie. Restul profitului net era întrebuințat pentru „scopuri de binefacere și de utilitate publică”.²⁶

Dizolvarea *Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă S. A.* din Sighișoara putea avea loc numai prin decizia Adunării Generale a Acționarilor și în cazurile stabilite de legislația specifică perioadei aflate în discuție.

În finalul *Statutelor* din anul 1931 ni se aducea la cunoștință din nou despre fuzionarea din anul 1918, în urma căreia a luat ființă *Banca Unită pentru Industrie și Ipotecă S. A.* La acea dată Consiliul de Administrație avea 23 de membri, iar cel de supraveghere 11, fiind compus de fapt din consiliile de administrație și de supraveghere ale celor două bănci de dinainte de fuzionare. Această situație a existat până în anul 1921, când Adunarea Generală a Acționarilor a votat pentru noile *Statute ale Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă* din Sighișoara și a ales noul Consiliu de Administrație, respectiv cel de supraveghere. Noua bancă fusese inițial înregistrată la Tribunalul Comercial din Ibașfalău²⁷ (astăzi orașul Dumbrăveni, jud. Sibiu) în data de 31 octombrie 1918, la nr. 261/ 10 – 1918.²⁸

---

²⁶ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), *Dosarul nr. 62, Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948)*, f. 22.

²⁷ Numele orașului Dumbrăveni este în limba maghiară Ebessfalva sau Erzsébetváros.

²⁸ A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), *Dosarul nr. 62, Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948)*, f. 24.

La 22 august 1931 Consiliul de Administrație al *Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă* din Sighișoara era format din: președinte Dr. Johann Wolff – preot, vicepreședinte Wilhelm Löw – fabricant, secretar Carl Seraphin – profesor, director executiv Julius Adleff și membrii Johann Broser – fabricant, Johann Essigmann – comerciant, Rudolf Hubatch – comerciant, Dr. August Leonhardt – primar, Franz Letz – arhitect, Albert Lingner – proprietar de moară, Dr. Friedrich Meltzer – medic, Johann Baptist Misselbacher – comerciant, Dr. Hans Otto Roth – deputat, Johann Baptist Teutsch – comerciant, Josef B. Zimmermann – fabricant.²⁹

În urma studiului a trei tabele care cuprindeau numele acționarilor participanți la adunările generale ale *Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă* din Sighișoara din zilele de 14 aprilie 1935, 22 martie 1936 și 14 martie 1937³⁰ am reușit să alcătuim un *top 3* al persoanelor care dețineau cele mai multe acțiuni la această bancă, în nume propriu sau prin reprezentare. În anul 1935 pe primul loc se afla *Karl Fischer* cu 122 acțiuni proprii și 20.000 prin reprezentare (în total 20.122 acțiuni). Acesta era urmat de *Wilhelm Löw cel Bătrân* cu 14.328 acțiuni proprii și de *Wilhelm Müller* cu 17 acțiuni proprii și 8.166 acțiuni prin reprezentare (8.183 acțiuni în total). La 1936 pe primul loc era *Franz Letz* cu 400 acțiuni proprii și 20.000 prin reprezentare (20.400 acțiuni), succedat de *Wilhelm Löw* cu 12.328 acțiuni proprii și 1.700 prin reprezentare (14.028) și *Josef B. Zimmermann*, 6.578 acțiuni proprii și 5.000 prin reprezentare (11.578). În anul 1937 numărul acțiunilor deținute de primii trei acționari era mult mai redus. *Albert Mökesch* avea 314 acțiuni proprii și 2.000 prin reprezentare (2.314 acțiuni în total), urmat de *Wilhelm Löw cel Bătrân* cu 1.233 acțiuni proprii și 800 acțiuni prin reprezentare (2.033) și de *Josef B. Zimmermann* cu 658 acțiuni proprii și 1.000 prin reprezentare (1.658).

Numărul persoanelor care au participat la adunările generale ale acționarilor Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă a fost de 42 în 1935, 51 în 1936 și 47 în

---

²⁹ *Ibidem*, f. 25.

³⁰ *Ibidem*, ff. 28, 32, 44.

1937. În *Anexa* acestei lucrări am redat numele acestor persoane și numărul de acțiuni deținute la această bancă.

Prin cercetarea noastră cu privire *Statutele Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă S. A.* din Sighișoara am dorit să aducem o mică contribuție asupra sectorului financiar-bancar din perioada interbelică, dintr-un oraș aflat atunci în plină transformare demografică, economică și culturală. Consecințele acțiunilor politico-economice din această perioadă s-au făcut însă simțite, cu pregnanță, în deceniile care au urmat.

În perioada anilor '30 ai secolului al XX-lea, deși băncile Sighișoarei au avut capitaluri relativ reduse și au fost instituții bancare de mai mică importanță, cu o arie de acoperire mai mult a nevoilor de credit din plan local și zonal, aportul sașilor sighișoreni în domeniul bancar al orașului a fost unul deosebit de consistent.

Băncile săsești au fost create pe principiul utilității publice și solidarității, iar plasarea intereselor comunității în prim planul afacerilor a fost deseori prezentă.³¹ Un exemplu edificator în acest sens l-a constituit și specificarea directă în cadrul *Statutelor Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă Sighișoara S. A.* a folosirii unei părți din profitul băncii pentru „scopuri de binefacere și de utilitate publică”.³²

Nevoile de credit ale industriilor și comercianților mari au fost îndeplinite și de băncile existente în orașele Brașov, Sibiu și București. În această epocă nu a existat nici o sucursală a vreunei bănci din Vechiul Regat, cu excepția *Băncii Naționale a României*.

---

³¹ Vasile Ciobanu, *op. cit.*, p. 158.

³² A. N. S. J. M., *Fond Camera de Comerț și Industrie Târnava Mare (1931-1950)* (nr. inv. 669), Dosarul nr. 62, Banca Industrială S. A., Sighișoara, acte de înmatriculare, modificare și lichidare a băncii (1931-1948), f. 22.

**The Statutes of United Bank for Industry and Mortgage,
a Joint-Stock Enterprise from Sighișoara (1931)
(Summary)**

The author of this paper presents the Statutes of United Bank for Industry and Mortgage, a Joint-Stock Enterprise from Sighișoara founded in 1918 by union of the oldest credit institutes of Sighișoara – *Schäßburger Gewerbe- Spar- und Vorschußverein* (1860) and *Schäßburger Spar- und Hypothekenkreditverein* (1870). These first banks were created by the Saxons from Sighișoara.

The United Bank for Industry and Mortgage from Sighișoara was recorded in 1931 at the Register of Trade, Chamber of Commerce and Industry, Brașov.

The Statutes of the United Bank contained 7 chapters and 40 paragraphs. The bank's share capital consisted of 20.000.000 lei were divided into 400.000 shares of 50 lei each. This bank was administered by the General Shareholders Meeting and Board of Directors, through officers and Board of Supervisors.

Although the banks from Sighișoara during the 30's of 20 Century had small capital and were bank institutions of smaller importance, the Saxon's contribution to the city's bank system was a particularly important.

In the *Annex* of the work there are the names of shareholders and the number of shares they owned.

Cuvinte cheie: Sighisoara, perioada interbelica, banci, statute, actionari.

Keywords: Sighisoara, interwar period, banks, statutes, shareholders.

Anexa

**A acționarii care au luat parte la Adunarea Generală ordinară a
Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă S. A. din Sighișoara, 14 aprilie 1935**

Numele acționarului	Acțiuni proprii	Acțiuni prin reprezentare	Total acțiuni
ADLEFF JULIUS	200	1.000	1.200
Dr. BALTHES HANS	250	4.000	4.250
BINDER FRANZ	4	3.800	3.804
BAZANT JOSEF d. Jüng.	80	-	80
BOTH JOSEF	261	3.071	3.332
BRENNER AUGUST	100	1.000	1.100
FISCHER KARL	122	20.000	20.122
FRANK KARL	12	-	12
HANER FRITZ	1	-	1
HARASZTHY KOLOMAN	220	-	220
HUBATSCH RUDOLF	10	5.200	5.210
KAUNTZ AUGUST	580	2.000	2.580
KEUL KARL	100	-	100
KREMPELS MICHAEL	100	-	100
KLUSCH MARTIN	100	-	100
Dr. LEONHARDT AUGUST	59	4.000	4.059
LETZ FRANZ	400	1.700	2.100
LINGNER ALBERT	369	2.500	2.869
LINGNER OTTO	16	8.000	8.016
LÖW WILHELM d. Ae.	14.328	-	14.328
MARKUS KLEMENS	4	1.000	1.004
MATZAK HERMANN	300	3.000	3.300
MELTZER GUSTAV	500	2.000	2.500
MISSELBACHER J. BAPT.	1.977	3.000	4.977
MÜLLER WILHELM	17	8.166	8.183
PFUHL KARL	2.142	6.000	8.142
SCHULLER JOH., Lehrer	613	-	613
SCHUSTER FRIEDR. d. Ae.	541	-	541
SCHUSTER FRIEDR. d. Jü.	12	-	12
Dr. SEIWERTH WILHELM	100	-	100
SERAPHIN CARL	190	4.000	4.190
Dr. STEINBURG FELIX	1.405	-	1.405
TERPLAN ALBERT	1	-	1
UNBERATH JULIUS	170	2.500	2.670
Dr. WOLFF JOHANN	1.200	4.112	5.312
WEISS ERHARDT	200	-	200
ZIELINSKI KONRAD	60	-	60
ZIKELI MICHAEL ADOLF	23	-	23
ZIMMERMANN DANIEL	1.790	-	1.790
ZIMMERMANN JOSEF	30	2.000	2.030
ZIMMERMANN JOSEF BENJ.	6.478	1.601	8.079

ZIMMERMANN RICHARD	1. 680	4.000	5.680
TOTAL	36.745	97.650	134.395

**A acționarii care au luat parte la Adunarea Generală ordinară a
Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă S. A. din Sighișoara, 22 martie 1936**

Numele acționarului	Acțiuni proprii	Acțiuni prin reprezentare	Total acțiuni
GRAEF ERNST	211	1.000	1.211
LINGNER ALBERT	369	1.000	1.369
HOMNER JOSEF	511	1.000	1.511
WEISSKOPF HEINRICH	20	-	20
SCHUSTER MICHAEL	25	1.000	1.025
LINGNER FRIEDRICH	1	1.000	1.001
HORVATH ALBERT	10	1.020	1.030
BRENNER AUGUST	100	1.200	1.300
Dr. SCHASER JULIUS	1	1.578	1.579
SCHADT JOHANN	2	1.600	1.602
MARKUS CLEMENS	4	1.601	1.605
LÖW WILHELM	12.328	1.700	14.028
HUBATSCH RUDOLF	260	1.820	2.080
BROSER JOHANN	40	1.886	1.926
SALMEN AUGUST	50	2.000	2.050
HÖCHSMANN KARL	30	2.000	2.030
MISSSELBACHER JOH. BAPT.	1.977	2.007	3.984
SERAPHIN CARL	2.190	2.000	4.190
ZIMMERMANN JOSEF B.	6.578	5.000	11.578
FOLBERTH FRITZ	25	2.500	2.525
ROTH WALTER	200	2.500	2.700
BAZANT JOSEF d. J.	80	3.000	3.080
SIMONIS MARTIN	10	3.000	3.010
FRANK KARL	12	-	12
Dr. BALTHES HANS	250	3.800	4.050
ZIKELI MICHAEL ADOLF	23	4.000	4.023
THELMANN JOHANN	3.000	4.000	7.000
Dr. MELTZER FRITZ	214	-	214
TEUTSCH WILHELM	10	4.000	4.010
LINGNER HELMUTH	10	4.000	4.010
SHULLER JOHANN	1.013	4.112	5.125
UNBERATH JULIUS	170	5.200	5.370
Dr. STERNHEIM EDUARD	45	145	190
KAUNTZ AUGUST	580	-	580
Dr. BRANDSCH HEINZ	50	-	50
MÜLLER WILHELM	17	-	17
Dr. HOCH KARL	195	-	195
TERPLAN ALBERT	2	-	2

FISCHER KARL	1.022	8.000	9.022
LINGNER OTTO	16	-	16
MELTZER GUSTAV	500	-	500
Dr. STEINBURG FELIX	1.405	6.000	7.405
WEISS ERHARDT	200	-	200
BOTH JOSEF	261	1.000	1.261
ZIMMERMANN DANIEL	1.790	-	1.790
LINGNER WALTER	277	-	277
Dr. FERNENGEL HERMANN	400	-	400
Dr. WOLFF JOHANN	2.200	8.166	10.366
LETZ FRANZ	400	20.000	20.400
BACKU GEORG	84	-	84
ADLEFF JULIUS	200	3.000	3.200
TOTAL	39.368	116.835	156.203

**A acționarii care au luat parte la Adunarea Generală ordinară a
Băncii Unite pentru Industrie și Ipotecă S. A. din Sighișoara, 14 martie 1937**

Numele acționarului	Acțiuni proprii	Acțiuni prin reprezentare	Total acțiuni
SCHULLER JOHANN	102	1.000	1.102
LETZ HANS	8	-	8
DRASER FRIEDRICH	10	-	10
BRENNER AUGUST	10	400	410
ADLEFF JULIUS	27	900	927
Dr. WOLFF JOHANN	220	821	1041
FRANK KARL	1	-	1
KAUNTZ AUGUST	58	-	58
SCHUSTER FRIEDRICH d. J.	1	-	1
LINGNER ALBERT	37	900	937
Dr. BALTHES HANS	28	-	28
HUBATSCH RUDOLF	46	400	446
ZIELINSKI JOSEF	2	-	2
LÖW WILHELM d. Aelt.	1.233	800	2.033
KLOSS PETER	8	-	8
ZIKELI MICHAEL ADOLF	2	200	202
ADLEFF KARL	10	-	10
GROSS FRITZ	20	-	20
MÖKESCH ALBERT	314	2.000	2.314
FLECHTENMACHER WALTER	5	500	505
TERPLAN ALBERT	2	-	2
MARKUS CLEMENS	1	-	1
ESSIGMANN JOHANN	10	600	610
ZIMMERMANN DANIEL	34	-	34
SERAPHIN CARL	220	400	620

Dr. BRANDSCH HEINZ	5	-	5
Dr. LEONHARDT JOSEF	5	-	5
LETZ FRANZ	200	-	200
MÜLLER WILHELM	2	-	2
BROSER JOHANN	9	800	809
UNBERATH JULIUS	17	-	17
MELTZER GUSTAV	35	214	249
THEIL HANS	6	-	6
GRAEF ERNST	21	-	21
FABINI THEODOR	1	-	1
ZIMMERMANN RICHARD	200	900	1.100
MISSSELBACHER JOH. BAPT.	200	947	1.147
LINGNER OTTO	3	-	3
FOLBERTH FRITZ	3	-	3
BAZANT JOSEF	8	-	8
LINGNER HELMUT	1	-	1
Dr. MELTZER FRITZ	200	300	500
ZIMMERMANN JOSEF B.	658	1.000	1.658
Dr. FERNENGEL HERMANN	40	-	40
BIRTHELMER MARGARETHE	300	-	300
BREIHOFFER FRIEDRICH	6	-	6
HAYN JOSEF	1	-	1
TOTAL	4.330	13.082	17.412

PICTORUL GEORGE LÖWENDAL LA SIGHIȘOARA

Dana Sofia Bänder

În vara anului 1954 locuitorii orașului Sighișoara se obișnuiseră să întâlnească în diferite părți ale orașului vechi, îndeosebi pe cetate, tinere și tineri, studenți ai Institutului de Arte Plastice din București, desenând sau pictând diferite detalii ale localității patriarhale. Trecătorii admirau tinerii, așezați pe scăunele pliante în fața șevaletelor, încercând să transpună pe colile de hârtie priveliștea inedită. Inițiatorul acestui proiect a fost pictorul George Löwendal, profesor la Institutul de Arte Plastice, „Nicolae Grigorescu” din București. Atras de arhitectura medievală precum și de atmosfera și coloritul deosebit al orașului vechi, George Löwendal a petrecut vara anului 1954 la Sighișoara, timp în care a pictat o serie de tablouri, majoritatea cu diferite motive ale cetății.

O parte din picturile realizate în această perioadă au fost prezentate la Sibiu, în Casa Albastră, în anul 2012. Opera vastă a pictorului, scenografului, regizorului George Löwendal (1897-1964) a fost adusă la cunoștința publicului mai cu seamă datorită fundației Löwendal, întemeiată în 2010. Aspectele multiple ale activității sale au fost prezentate în expoziții la Viena, Praga, București, Paris, Sibiu, Chișinău precum și în diferite publicații¹.

Lucrărilor cunoscute ale pictorului din timpul activității sale la Sighișoara li se pot adăuga următoarele tablouri:

-Sighișoara, Strada Zidul Cetății (ulei pe carton) 68x49 cm(Fig.4);

-Sighișoara, Turnul Croitorilor (ulei pe carton) 51 x48 cm(Fig.6);

-Sighișoara, Strada Tâmplarilor (ulei pe carton)48 x35 cm (Fig.8).

---

¹Despre viața și activitatea domnului George Löwendal:
http://de.wikipedia.org/wiki/George_L%C3%B6wendal

Pe verso lucrările sunt intitulate, datate și semnate (Fig.5, 7, 9). Toate trei se află în colecție particulară. Caracteristic celor trei tablouri, care redau diferite stradele ale cetății medievale, este echilibrul desăvârșit al culorilor, iradiind o lumină specifică picturii lui G.Löwendal. În manieră cu totul diferită sunt executate următoarele lucrări:

-Portretul preotului Aurel Stoicoviciu (creion pe carton) 38x 28 cm (Fig.1);

-Portret de copil/Dana Bucur(creion pe carton) 38x 28 cm (Fig.2);

-Portret de copil/ Alexandru Bucur(creion pe carton) 38x 28 cm (Fig.3).

Portretele poartă pe verso data și semnătura pictorului și se află de asemenea în colecție particulară.

Lucrând cu o rapiditate uimitoare, George Löwendal avea darul de a reda cu exactitate trăsăturile individuale, dar mai cu seamă expresia inedită, firească, originalitatea fiecărei persoane. Cele două portrete de copil reprezintă nepoții preotului Aurel Stoicoviciu și sunt o excepție în activitatea multiplă a pictorului George Löwendal, care a executat puține lucrări cu copii sau tineri, deoarece considera fizionomia persoanelor în vârstă mult mai expresivă. Soția pictorului, Adriana Ambroziova Löwendal, a fost de față în timp ce a efectuat cele două desene. Portretul de copil (Fig.3) s-a deteriorat în timpul unui transport și a fost recondiționat un an mai târziu, în 1955, de domnul Löwendal însuși.

Scopul acestui articol este de a prezenta șase lucrări necunoscute ale pictorului George Löwendal, realizate în vara anului 1954 la Sighișoara.

Der Maler George Löwendal in Schäßburg (Zusammenfassung)

Den Sommer des Jahres 1954 verbrachte der Maler George Löwendal (1897-1964) mit seinen Studentinnen und Studenten in Schäßburg, um Ansichten der malerischen Altstadt im Bild festzuhalten. Zu der Zeit war er auch als Professor am Institut für Angewandte Künste „Nicolae Grigorescu“ in Bukarest tätig. Ausgestattet mit Staffeleien, Klappstühlen und Malmaterialien waren die jungen Menschen sowie ihr Lehrer an vielen Ecken der Altstadt zu sehen.

George Löwendals Werke sind lange in Vergessenheit geraten, sein Andenken ist jedoch bewahrt geblieben; erst in letzter Zeit findet sein vielfältiges Werk zunehmendes öffentliches Interesse. 2010 wurde die Löwendal-Stiftung gegründet, Ausstellungen in Wien, Prag, Bukarest, Paris, Hermannstadt, Kischinau sowie zahlreiche Veröffentlichungen folgten¹.

Die bereits bekannten Bilder der Altstadt von Schäßburg können mit drei weiteren ergänzt werden:

Die Stadtmauerzeile (Öl auf Karton) 68 x 49 cm (Abb.4)

Der Schneiderturm (Öl auf Karton) 51 x 48 cm (Abb.6)

Die Tischlergasse (Öl auf Karton) 48 x 35 cm (Abb.8)

Die Bilder befinden sich im Privatbesitz.

Auf der Rückseite sind Titel des Bildes, Datum und Namenszug vermerkt (Abb.5,7,9).

Seine Vorliebe für ausdrucksvolle Gesichter geht aus den zahlreichen Bildnissen von Bauern sowie von einigen Persönlichkeiten hervor.

Im Sommer des gleichen Jahres entstanden auch:

Bildnis des Pfarrers Aurel Stoicoviciu (Zeichnung. Bleistift auf Karton) 38x28cm (Abb.1)

Bildnis eines Mädchens / Dana Bucur (Zeichnung. Bleistift auf Karton) 38x 28 cm (Abb.2)

Bildnis eines Jungen / Alexandru Bucur (Zeichnung. Bleistift auf Karton) 38 x 28cm (Abb.3)

Die Zeichnungen befinden sich ebenfalls im Privatbesitz.

Eine Ausnahme im Werk G.Löwendals sind die Kinderportraits. Er hat nur einige wenige Bilder von jungen Menschen gemalt, da, seiner Meinung nach, Kindergesichter nicht so ausdrucksstark seien wie die der Erwachsenen. Während der Entstehung der vorliegenden Kinderzeichnungen war seine Frau Ariadna Ambrozieva anwesend.

Das Bildnis des Jungen (Abb.3) wurde vom Maler selbst ein Jahr später überarbeitet, da es während eines Transportes beschädigt worden war.

Der vorliegende Beitrag hat als Ziel, sechs unbekannte Werke, die im Sommer des Jahres 1954 in Schäßburg entstanden sind, zu veröffentlichen und dadurch das umfangreiche Werk des vielseitigen Künstlers George Löwendal zu ergänzen.

---

¹Über das Leben und Werk von George Löwendal:
http://de.wikipedia.org/wiki/George_L%C3%B6wendal.

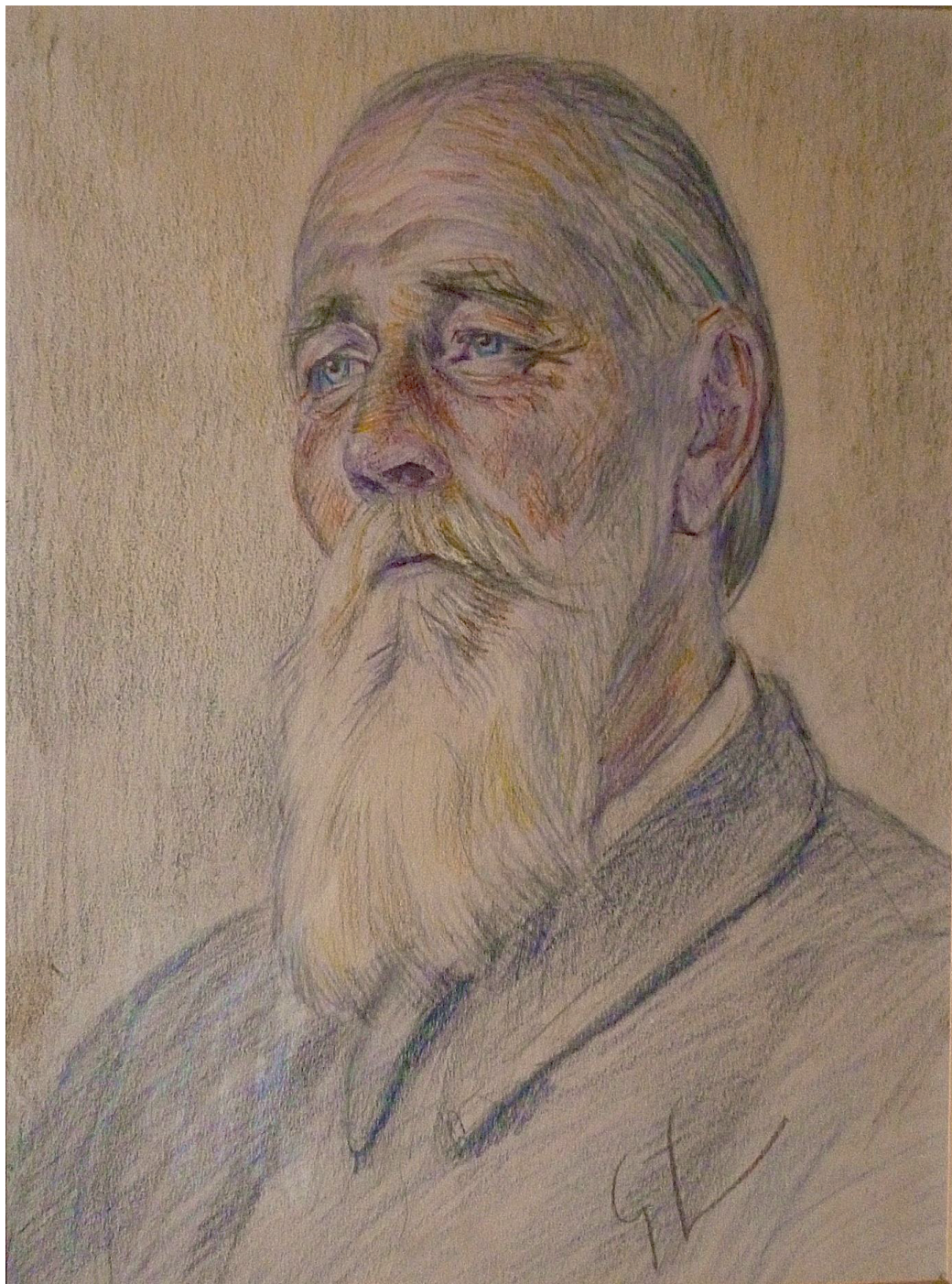

Fig. 1. Portetul preotului Aurel Stoicoviciu (creion pe carton) 38 x 28 cm.
Colecție particulară

Fig.2. Portretde copil (creion pe carton) 38 x 28 cm. Colecție particulară

Fig.3. Portrete de copil (creion pe carton) 38 x 28 cm. Colecție particulară

Fig.4. Sighișoara/Schäßburg

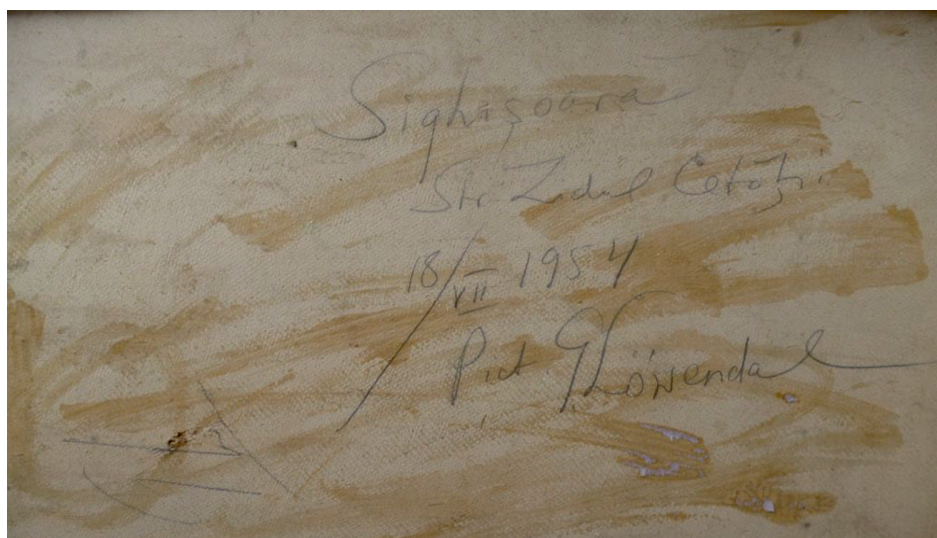

Fig.5. Sighișoara/Schäßburg, Strada Zidul cetății/Stadtmauerzeile. Verso

Fig.6.Sighișoara/Schäßburg, Turnul croitorilor/Schneiderturm (ulei pe carton)
51 x 48 cm. Colecție particulară

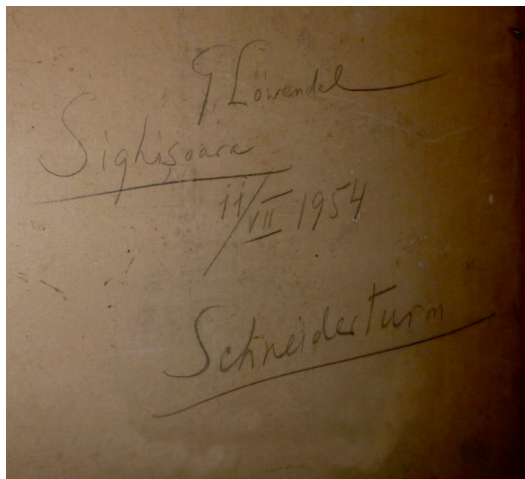

Fig. 7. Sighișoara/Schäßburg, Turnul croitorilor/Schneiderturm. Verso

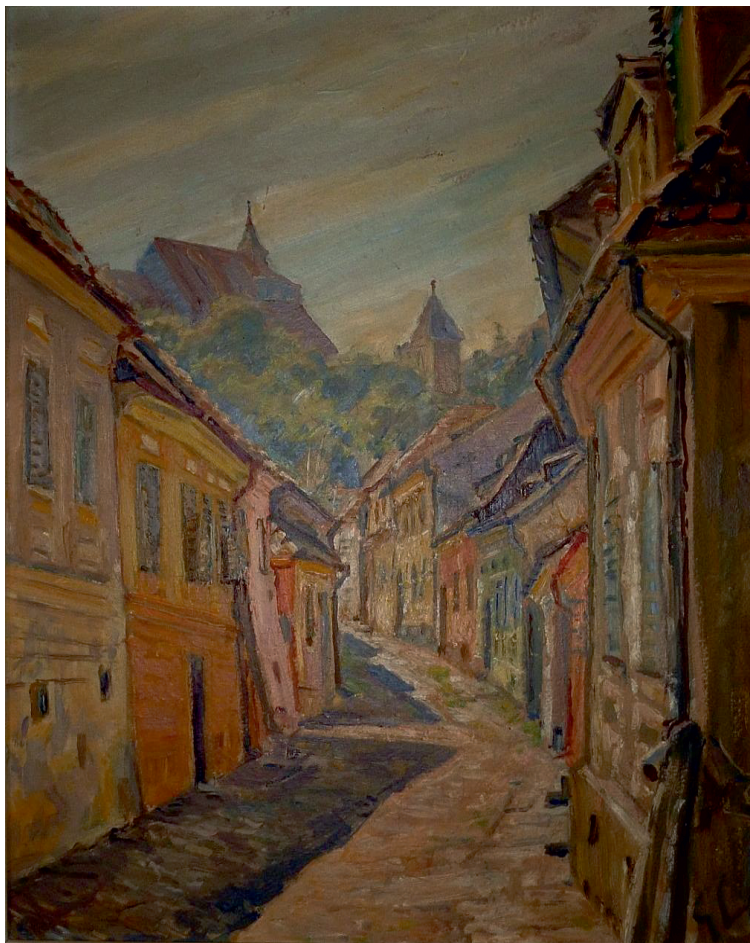

Fig.8. Sighișoara/Schäßburg, Str. Tâmpelarilor/Tischlergasse (ulei pe carton)
48 x 35 cm. Colecție particulară

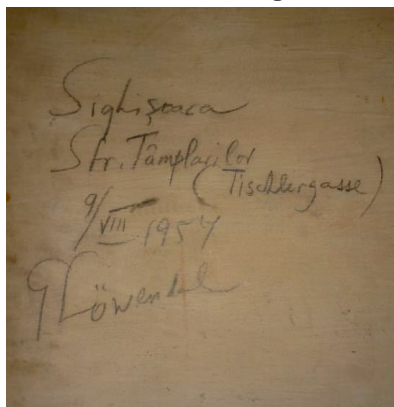

Fig. 9. Sighișoara/Schäßburg, Str. Tâmpelarilor/Tischlergasse. Verso.

VASILE NILCA, PERSONALITATE DE MARCĂ A HORTICULTURII TRANSILVĂNENE

Lucia Țarălungă

Personalitate de seama a învățământului, științei și practicii agricole românești, Vasile Nilca ardelean „neaoș”, născut pe meleagurile Târnavei Mari este primul titular al catedrei de legumicultură și floricultură al Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, cel care a elaborat primul curs de Legumicultură și a participat la construirea primei sere experimentale din cadrul universității clujene cu o lungime de 240 mp, precum și la amenajarea unor spații destinate activităților didactice și de cercetare.

Cărarea lungii vieți a distinsului profesor este una încărcată de istorie, fiind trăitor a mai multor perioade istorice, social- economice și politice: cele două războaie mondiale și perioada comunistă, apoi perioada de după 1989 până în ziua de azi , perioade care și-au pus amprenta asupra evoluției sale complexe

Această personalitate de excepție, căruia i-a apărut în anul 2014 o carte de memorii denumită, „ **Amintiri ... Amintiri 1914-2014**” ne spune: „ *Ajungând la liman, privesc în urmă oceanul vieții; valurile se pierd în depărtare și nu mai rămân decât .... Amintirile. Această poveste, începe acolo departe, într-un sat de pe Valea Târnava Mare și se termină în Clujul mult râvnit. Pentru a merge din satul în care m-am născut spre marele oraș, unde îmi voi sfârși zilele, am străbătut o cale anevoioasă, plină de vicisitudini dar și de împliniri sociale și profesionale. A fost lung drumul, dar mie mi s-a părut totuși....scurt.*”¹

În aceeași carte, Vasile Nilca, vorbind despre originile sale, își amintește: „*Originea mea, soră bună cu negura timpurilor, coincide cu zona dacilor liberi, din punctul în care Târnava Mare părăsește Ținutul Secuiesc și se îndreaptă spre apus,*

---

¹ Vasile Nilca *Amintiri ... Amintiri 1914-2014*, Cluj-Napoca, 2014, p.1.

paralel cu linia ferată Brașov-Cluj până la Blaj, unde unindu-se cu Târnava Mică merg împreună înghițite fiind apoi, de către fratele lor mare Mureșul. Este localitatea: **Vânători**. Moșii și strămoșii mei au fost iobagi truditori secole de-a rândul pe moșiile grofului Kigys Bethlen...”²

Tatăl său, Vasile, orfan de mamă de la vârsta de 6 ani, a încercat ca mulți alți țărani să își facă o situație materială mai bună și a plecat la 16 ani să muncească în America la Cleveland de unde s-a întors în țară în satul său de baștină la împlinirea vârstei de 20 de ani. Ajuns acasă, a intrat în formația de călușari, devenind starostele ei: „Însemna cel puțin un act de curaj (de ce nu și de mândrie națională) să înfrunți opresiunea austro-ungară fluturând tricolorul îmbrăcat (de la opincă până în creștetul capului) în culorile drapelului României...”³ își amintește cu mândrie, fiul Vasile, despre tatăl său.

Își răscumpără cu greu bucata de pământ de 1,5 iugăre (1 iugăr=58 ari), rămasă moștenire de la mama sa bună și care a fost vândută de către mama sa vitregă cât timp a fost în America. Tot în această perioadă se căsătorește cu Elena Savu, fata cea mică a lui Vasile Savu gospodar vrednic și înstărit. Nu mult după aceea începând Primul Război Mondial: „...tatăl meu a fost înrolat în armata austro-ungară în regimentul de români transilvăneni a căror „misiune” era aceea de a lupta „în prima linie”⁴. În anul 1917 unitatea lui fiind în Galiția, și urmând să fie trimisă în linia întâi, tatăl său împreună cu încă 20 de ostași de origine română dezertează și traversează cu mare risc Ungaria, ajungând în Italia la Piave unde continuă lupta împotriva Austro-Ungariei. Ajuns acasă în România, la Vânători cu trei zile înainte de 1 Decembrie 1918 mobilizează tineretul satului sub lozinca: „**Haideți la Alba-Iulia că pentru Marea Unire am luptat pe front!...A călătorit cu**

---

² *Ibidem*, p. 9.

³ *Ibidem*, p.12

⁴ *Ibidem*, p.13

trenul în care în gara Teiuș, un tânăr român care flutura tricolorul a fost împușcat și nu a mai ajuns la „Marea sărbătoare a Nașunii Române.”⁵

Familia Vasile Nilca și Elena avea să devină în scurt timp „fruntea satului” cunoscuți fiind de toți ca oameni harnici, cinstiți și gospodari. Vasile Nilca senior era pasionat de creșterea animalelor, porcii îngrășați de el erau cumpărați de către domnul Winter proprietar al unei fabrici de mezeluri din Sighișoara, de asemenea a fost printre primii din sat care a cumpărat două vaci din rasa Siementhal, care erau înscrise în sindicatul cu același nume din orașul Mediaș. Îndeplinea de asemenea benevol calitatea de „agent agricol comunal” și cum cinstea și modestia l-au caracterizat totdeauna, era apreciat și respectat pentru sprijinul acordat de atât de către românii, cât și de către maghiarii din toată zona Mediaș-Sighișoara- Rupea – Odorhei. În paralel căuta ca pe pământul care îl cultiva să aplice lucrările la timp și de bună calitate. Mama, Elena Nilca, după absolvirea școlii primare a făcut ucenicie la o croitoreasă maghiară, confecționând singură îmbrăcămintea necesară familiei ei. De asemenea a fost membră fondatoare a „Societății Ortodoxe a Femeilor Creștine” din comună îndeplinind funcția de casieră a acesteia.⁶

Situația de „familie de frunte” a satului: aveau în total 5,75 ha teren din care 4,81 ha teren arabil plus încă 10 iugăre de pădure (câte două iugăre pentru fiecare copil în parte), până la urmă nu le-a fost benefică, deoarece a început în anii ’50 ai secolului trecut, la fel ca în toată țara, furia colectivizării. Cotele și impozitul datorate statului popular nou creat, se măresc foarte mult pentru țăranii harnici și muncitori, așa zișii „chiaburi”. Pentru a-i lămuri să cedeze pământul statului, în această perioadă: „... cete de „tovarăși bine instruiți” încercau să lămurească țăranimea pentru constituirea de gospodării agricole colective(GAC-uri)”⁷, bine

---

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem., p.18

⁷ Ibidem,

înțeles promițându-le bunăstare materială. Asupra celor care refuzau să se ralieze politiciii statului muncitoresc nou înființat și refuzau să se înscrie în gospodăriile agricole, persecuțiile se țin lanț, diversificându-se de asemenea și „metodele de lămurire”. În anul 1962 s-a terminat colectivizarea agriculturii urmată de pauperizarea multor familii de țărani gospodari. Lui Vasile Nilca senior i s-a permis să își rețină un lot de 0,5 ha din pământul lui, dar i-a fost repartizat într-un sat vecin, la Șoard terenul fiind lângă pășunea comunală. Astfel că orice semănau era distrus de vitele care pășteau. După doi ani au renunțat să îl mai cultive. Văzând că după o viață de muncă și privațiuni, la bătrânețe nu mai aveau nimic, Vasile Nilca senior se stinge din viață la vârsta de 72 de ani.

În anul 1990 când se întoarce să vadă ce a mai rămas din „averea” adunată cu atâta trudă de părinții săi, Vasile Nilca jr. constată că: „... *din totalul de 5,75 ha s-au mai lucrat 1,15 ha (restul fiind invadat de buruieni și mărăcini, a fost părăsit). Atât a mai rămas din fosta „gospădărie model” a fostului țăran mijlocăș Vasile Nilca, fost agent agricol pe Comuna Vânători. Fost..., fost..., fost! Apoi, pentru ca paharul de amărăciune să fie plin, statul comunist i-a naționalizat și cele 10 iugăre de pădure cumpărate pentru cei cinci copii ai lor*”⁸

Fiind un alt regim de acum, Vasile Nilca jr. a reușit, ca o reparație morală și în memoria părinților săi, să readucă prin restituire din partea statului, suprafața de pădure și terenul agricol înapoi familiei lui.

Vasile Nilca jr. primul copil al familiei Nilca Vasile și Elena s-a născut la 29 octombrie 1914 în comuna Vânători, jud. Târnava Mare. Au urmat după el încă un frate Niță (decedat la numai 24 ani) și trei surori Maria (decedată la 32 de ani), Vicenția și Alexandrina.

---

⁸ *Ibidem*, p.21

Școala primară a făcut-o în comuna natală: „... primele două clase la Școala confesională care a funcționat până în 1919, pe lângă Biserica Ortodoxă”⁹. Următoarele clase primare (a III-a și a IV-a) le-a frecventat la „Școala cea Mare” de lângă șosea¹⁰.

Fiind foarte bun la învățătură, bunicul său matern, Vasile Savu îi lasă un „jurământ de credință” spunându-i cu o zi înainte de moarte: „Măi nepoate, după cum văd eu, tu ești singurul din neamul nostru căruia îi place mai mult cartea. Dacă cu ajutorul lui Dumnezeu vei ajunge om învățat, să nu uiți un lucru pe care să îl transmiți și altora de seama ta: să luptați din toate **puterile să păstrați cu sfințenie neatinse Ardealul nostru**, acest pământ drag, pentru care mult am mai luptat, suferit și plâns, cu speranța că odată și-odată, va fi cu adevărat al nostru și al vostru, cei care veți veni după noi”¹¹.

Urmând cu sfințenie dorința bunicului său de a deveni „om cu carte” în anul 1926 tânărul Vasile Nilca este admis pe un loc cu bursă la Liceul „Principele Nicolae” din Sighișoara. Deși cunoștințele obținute în clasele primare îl situau sub nivelul colegilor lui de clasă, cu multă muncă și ambiție reușește ca la sfârșitul primului an de liceu să obțină: „... premiul al III-lea pe clasă. În ceilalți ani, până la terminarea cursurilor liceale, am obținut tot premiul al II-lea pe clasă”¹². Într-adevăr în darea de seamă a Liceului „Principele Nicolae” pentru anul 1926/1927 la rubrica desemnată premianților pentru clasa I (diriginte Constantin Medrea) apar : A.Trandafirescu, O.Ilea, și V. Nilca¹³.

Își amintește cu respect de profesorii de înaltă ținută intelectuală pe care i-a avut la acest prestigios liceu „în frunte cu eruditul profesor de limba română și

⁹ Ibidem., p.23

¹⁰ Ibidem., p.24

¹¹ Ibidem., p.25

¹² Ibidem, p.29

¹³ Anuarul Liceului „Principele Nicolae” Anul școlar 1926/1927, Sighișoara, 1927, p.172

director al liceului, Horia Teculescu, primul cu adevărat eminescolog pe care l-am cunoscut...”¹⁴ . I-a avut ca diriginți pe Constantin Medrea (clasa I), Eugen Adorjan (clasa II), Florea Prodan (clasele III și IV) și Al. Botta (clasele V-VII). Este trecut în Anuarele Liceului „Principele Nicolae” la capitolul „Cronicile școlare” din fiecare an ca și premiant. A absolvit liceul în anul 1933 (odată cu aniversarea a 10 ani de la înființarea liceului) și a obținut Diploma de Bacalaureat în sesiunea iunie 1933 cu calificativul „foarte bine”¹⁵ . Ca și *motto* de absolvire a avut cugetarea lui Vasile Conta: „*Dacă un popor nu are o tinerime entuziastă, cultă și cu dor de țară, este pierdut pentru totdeauna*”.¹⁶ Tot în anii de liceu a făcut prima lui excursie, în Banat vizitând mina de la Anina, o fabrică din Reșița și insula Ada Kaleh, unde au ajuns traversând Dunărea de la Orșova. Pentru elevul Vasile Nilca a fost o experiență de neuitat.

Urmează apoi studiile universitare, când sfătuit de ruda lui, inginerul agronom Vasile Sonea optează pentru Facultatea de Agronomie din Cluj. Era cu „Sabia lui Damocles” deasupra capului deoarece: „... *la plecarea de acasă tata mi-a spus „Măi băiete, te duci la Cluj. Dacă iei bursă, rămâi la facultate, dacă nu, vii la plug că eu nu am cum să te țin la facultate cinci ani*” . Din fericire: „*la o concurență de 119 candidați înscriși pentru anul I la Academia de Înalte Studii Agronomice Cluj, pentru 9 burse alocate primului an de studiu, am avut marea șansă de a deveni student bursier*”¹⁷.

Studentia a parcurs-o în două etape: prima – anul I și II , apoi un an întrerupere în care a efectuat stagiul militar, apoi etapa a doua – anii III, IV, V, cel de practică productivă, **Vasile Nilca student** elaborarea lucrării de diplomă și absolvirea studiilor. Aici, la facultatea din Cluj a *beneficiat de cunoștințe de*

¹⁴ Vasile Nilca, *op. cit.*, pp.29-30

¹⁵ *Anuarul Liceului „Principele Nicolae” Pe anii 1929/30-1932/33*, Sighișoara, 1933, p.430

¹⁶ Vasile Nilca, *op. cit.*, p. 30

¹⁷ *Ibidem*, p.31

specialitate, predate de către un corp didactic competent în materie și o predare clară, documentată.¹⁸

În anul V desfășoară stagiul de practică la Stațiunea Experimentală Câmpia Turzii sub îndrumarea dr. ing. Vasile Velican, o personalitate în materie, unde este numit coordonator al sectorului de plante prășitoare având responsabilități în activitatea de cercetare a stațiunii.

Susține proiectul de diplomă cu titlul „ *Culturi comparative pentru studiul cartofului în zona Arieșului*” „, După efectuarea practicii în producție, am absolvit facultatea la data de 29 octombrie 1939 (coincidea cu a 25-a aniversare a zilei mele de naștere) obținând „ *Diploma de Inginer Agronom, specialitatea Agrofitotehnie*” cu calificativul **Foarte bine**”¹⁹

În anul 1940 i se încredințează spre conducere ferma agricolă din Boiu cu sarcina de a o transforma în viitorul „*Centru Horticol Boiu*” care avea drept obiectiv producerea de semințe de legume din principalele specii, pentru nevoile agriculturii din zonă. Era prima unitate de stat din acest profil din țară. „...în postura de autodidact, de la A la Z, am făcut legumicultură (după cum spun unii, chiar mulți) de înaltă clasă...am elaborat ca prioritate națională, metoda anuală a sistemului tehnologiei de producere a seminței de conopidă în condițiile pedoclimatice ale Podișului Transilvaniei. În anul următor, am obținut primul kilogram de sămânță de conopidă din țară, aplicând această tehnologie²⁰” Până atunci, aceste semințe se procurau din import: Danemarca, Germania, Olanda. A reușit să facă din vechea fermă o unitate model, atât ca producție cât și ca peisaj prin numeroasele modernizări făcute ca aplicarea „ *sistemului de irigație prin brazdă, premieră pentru anul 1943*”²¹. Organizează chiar și un „ Curs elementar pentru

---

¹⁸ *Ibidem*, p.32

¹⁹ *Ibidem*, p.37

²⁰ *Ibidem*, p.41

²¹ *Ibidem*

grădinari” cu durata de doi ani, la sfârșitul căruia unui nr. de 8 copii (5 băieți și 3 fete) li s-a eliberat câte un certificat de absolvire, care le-a folosit apoi în viață: „După 6 martie 1945 a primit o nouă și deloc ușoară sarcină, exproprierea sașilor din comunele: Daia, Șaeș, Apold și cartierele: Rora, Venchi și Soromiclea, aparținătoare orașului Sighișoara. Toate au ajuns sub administrarea Centrului Horticol Boiu, ca singură unitate agricolă de stat din județul Târnava Mare... Păcat că a venit războiul cu „tăvălugul eliberator” dus și întors care „m-a ușurat” de efectivul de cai și boi, de produse personale, cu emoții și amenințări... Mi-am menținut, în toate situațiile verticalitatea morală și demnitatea”²².

La sfârșitul anului 1948 o telegramă semnată de către decanul Amilcar Vasiliu îi aduce la cunoștință numirea ca și profesor la Institutul Agronomic din Cluj. O acceptă ca pe o mare onoare și cere o „pășuire” de o lună, până pe 2 ianuarie 1949, pentru a putea preda ferma de la Boiu în bune condiții: „Așa am încheiat 8 ani de muncă obositoare, plină greutate de tot felul, dar și de satisfacția „datoriei împlinite” în această primă etapă a activității mele, tocmai în zona natală, cu o mare încărcătură socială și chiar istorică.”²³

Ajuns cadru didactic, ca profesor titular la disciplina Legumicultură și Floricultură, catedră nou înființată prin scindarea catedrei de Horticultură, tânărul profesor înțelege că pregătirea temeinică nu se poate face fără o bază materială solidă care să asigure pe lângă cunoștințe teoretice și o pregătire practică temeinică. Astfel că pe lângă cursurile, pe care le editează, este promotorul în 1950 a construcției pe lângă vechea seră de flori, a unei sere de 240mp pentru culturi forțate de legume. În activitatea de cercetare în cadrul universității a fost cooptat în cadrul Filialei Cluj a Academiei RPR pentru: „Studiul posibilităților de extindere a culturii

---

²² *Ibidem*, p.42

²³ *Ibidem*, p.47

legumelor și pomilor fructiferi în zona Munților Apuseni”, „Zonarea culturilor și raionarea soiurilor de legume din Transilvania” care apoi au constituit suportul pentru teza de doctorat pe care o va susține în anul 1972.

Teza cu titlul, ***Studii privind zonarea producției de legume în Podișul Transilvaniei, cu referire specială la județul Cluj***” a fost susținută la Facultatea de Horticultură a Institutului Agronomic „N. Bălcescu” București.

Deși are o prestigioasă activitate științifică publicând în total 15 cărți și 60 articole publicate în reviste de specialitate, sau presa centrală și locală, totuși cariera didactică a prof. Nilca ia sfârșit în mod dramatic fiind destituit, „pe linie politică” (a fost șef al tineretului Național-Țărănist din comuna natală), în 1957, la doar 8 ani de la începerea ei. Deși la Ministerul Agriculturii directorul cu probleme de învățământ, cunoscând activitatea depusă de profesorul Nilca respinge propunerea făcută, Comitetul Regional Cluj al PCR replică: „noi cunoaștem mai bine situația decât ministerul: tovarășul Nilca nu corespunde din punct de vedere politic și este exclus din învățământ.” (...) „Tovarășul Tompa Istvan să îndulcească oarecum isprava făcută la sugestia canaliei de Toth Iosif a ținut să spună : Tovarășul Nilca nu pierde mult la salariu, deoarece îl facem director la întreprinderea Agrosem și își menține în continuare, jumătate de normă la Filiala Cluj a Academiei RPR pentru „Problemele Munților Apuseni. Rezultatul a fost că pentru 8-10 ani disciplina de Legumicultură a fost lipsită de cadre didactice competente până când fostul asistent de la disciplina respectivă a obținut gradul de profesor.”²⁴

Între 1957-1975 a avut funcția de director la AGROSEM precum și de director adjunct la Direcția Agricolă a Regiunii Cluj. A înființat prima fermă producătoare de semințe de legume la Bogata de Mureș, livezi clasice și intensive, vii cu viță din soiuri nobile. Ghinionul „originii nesănătoase” nu-l părăsește nici în

---

²⁴ *Ibidem* p.64

pragul pensionării, astfel că proaspătul Doctor în Agronomie din anul 1972, în toamna aceluiași an, la analiza anuală a Statului de funcții de la Departamentul Horticol al ILF Cluj, care trebuia aprobat în fiecare an de către Comitetul Orășenesc de Partid se constată, că nu este membru de partid și în ciuda a tuturor realizărilor și aprecierilor inginerul Nilca Vasile nu este considerat „demn” de a ocupa o funcție de conducere și anume aceea de director adjunct. Este destituit și astfel cum ne povestește: *„cu numai trei ani înainte de pensionare, am fost retrogradat pe funcția de simplu inginer (așa cum fusesem înainte cu 35 de ani, la absolvirea facultății).²⁵ În funcție a fost numit „un fost student de-al meu care de la „înălțimea funcției” în care a ajuns m-a „tratat” ca pe un simplu inginer, cum de altfel eram încadrat (inginer principal)”²⁶.*

În anul 1975, odată cu pensionarea, la petrecerea de despărțire, de față cu toți cei prezenți, colegi și prieteni, Vasile Nilca face următoarea premoniție: *„Dacă tovarășul fost prim –secretar, a avut grijă să-mi facă pensia mică, eu mă voi strădui să o fac cât mai lungă!”²⁷. Într-adevăr lungă îi va fi pensia, ca și viața de altfel.*

În data de 29 octombrie 2014, Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca l-a sărbătorit în Aula Magna “Mihai Șerban” pe profesorul Vasile Nilca, cu prilejul împlinirii vârstei de 100 de ani. Cu acest prilej Vasile Nilca a fost premiat cu titlul de profesor laureat pentru întreaga activitate și contribuție la dezvoltarea învățământului superior horticol din Transilvania și cu o medalie, dăruite în cadru festiv de către Primarul Emil Boc .

La eveniment au participat rectorul USAMV, Doru Pamfil, decanul Facultății de Horticultură, Radu Sestraș, Liviu Mărghițaș - președintele Senatului USAMV, Gheorghe Glăman - președinte SRH, ASAS Secția Horticultură,

---

²⁵ *Ibidem*, p.105

²⁶ *Ibidem*, p.105

²⁷ *Ibidem*, p.106

Alexandru Salontai - rector USAMV (1984-1990) și Leon Sorin Muntean - rector USAMV (1990-2000).

În cuvântul său, profesorul omagiat a spus: *“Este un moment unic în viața mea. În timpul celor care au luat cuvântul, mi s-a derulat filmul care spune: “Trecut-au anii ca norii lungi pe șesuri“. Într-adevăr, mulți ani au trecut de când în această sală, în anul 1939, eruditul profesor Grăniceanu m-a declarat absolvent al Academiei de Înalte Studii Agronomice Cluj - cum se numea pe atunci această instituție - și încununează diploma de inginer agronom. Cele mai mari satisfacții le-am obținut la catedră, în această atmosferă de înaltă ținută academică, în care am reușit, după măsura posibilităților pe care le aveam, să fiu un dascăl dătător de sfaturi, să fiu în slujba celor care așteptau de la mine cunoștințe... Urarea mea este să ajungeți la vârsta mea și apoi, veți mai vedea, mai departe!”*²⁸

Presa clujeană este deosebit de elogioasă cu acest eveniment unic al universității, Facultății de Horticultură din Cluj-Napoca și al horticulturii românești. Astfel „ Ziua de Cluj” din 28 octombrie 2014 publică la secțiunea Eveniment, articolul: **„Personalitate simbol a horticulturii transilvănene, omagiată la împlinirea vârstei de 100 de ani : Profesorul Vasile Nilca, inițiatorul primului curs de legumicultură din Transilvania, va fi omagiat cu ocazia împlinirii vârstei de 100 de ani de comunitatea academică din cadrul Universității de Științe Agricole și Medicină Veterinară”(USAMV).** În data de 29 octombrie 2014, tot la secțiunea Eveniment, apare articolul: „Vasile Nilca, profesorul de 100 de ani, aniversat la USAMV Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca l-a sărbătorit în Aula Magna “Mihai Șerban” pe profesorul Vasile Nilca, cu prilejul împlinirii vârstei de 100 de ani.

---

²⁸Ziua de Cluj din 29 octombrie 2014

Omul de cultură și specialistul Vasile Nilca deși s-a pensionat în anul 1975 se implică benevol în activitatea Universității Populare din Cluj Napoca fiind numit adjunct al rectorului acestei instituții. În cadrul Universității Populare, elaborează și susține conferințe referitoare la agricultura României în general și a Podișului Transilvaniei în special, de asemenea invită pentru susținerea de conferințe, specialiști de marcă din diferite domenii precum dr.ing. Ștefan Wagner și prof. univ. dr. Marinela Ghereș: „*Pentru activitatea depusă timp de aproape 30 de an , Universitatea Popular , prin rectorul Crișan Mircioiu mi-a acordat „ **Diploma de fidelitate**” în anul 2003.*”²⁹

Ca o recunoaștere a activității profesionale, științifice, social-economice și culturale profesor univ. dr ing. Vasile Nilca a primit următoarele diplome:

-Diploma de excelență acordată de senatul USAMV Cluj, cu prilejul împlinirii vârstei de 90 de ani (2004).

-Diploma de onoare acordată de Facultatea de Horticultură Cluj, cu prilejul aniversării a 30 de ani de învățământ superior horticol clujean (2007);

-Diploma de excelență acordată de Facultatea de Horticultură Cluj, cu prilejul aniversării a 35 de ani de învățământ superior horticol clujean (2012);

-Diploma aniversară acordată de senatul USAMV Cluj, cu prilejul aniversării a 140 de ani de învățământ superior agronomic clujean (2009).

-Diploma de fidelitate acordată de Universitatea Populară din Cluj la 40 de ani de la înființarea acesteia (2003);

-Diploma “Cetățean de Onoare” al comunei Vânători, județul Mureș, acordată cu ocazia împlinirii a 90 de ani de viață (2004);

-Diploma de onoare pentru fidelitate față de sportul clujean, la a 90-a aniversare a clubului “U” Cluj

---

²⁹ Vasile Nilca, *op. cit.*, p.112

Familia prof. univ. dr. Vasile Nilca este una frumoasă și bine încheată. Căsătorit în anul 1940, are 2 băieți: Ioan Vasile (n. 1942) și Teodosiu Marin (n. 1944). Divorțează în 1954, iar apoi se recăsătorește cu Ioana Popescu și are parte de o viață bogată și armonioasă până în anul 2001. La vârsta de 100 de ani are satisfacția unei vieți împlinite și se bucură de cei dragi: 2 fii cu familiile, 3 nepoate de fiu (Ioana, Sorana și Diana), 8 nepoți de la frați, 12 strănepoți, 14 stră-strănepoți și 5 stră-stră-strănepoți.

Profesorul Vasile Nilca, și-a expus dorința, în ultima cuvântare din 29 octombrie 2014, când a fost sărbătorit în Aula Magna “Mihai Șerban” la Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj-Napoca, și anume aceea de a-și continua existența încă doi ani de zile pentru a mai rezolva anumite teme în care s-a angajat și pe care nu le-a putut duce la bun sfârșit. Din păcate nu a mai apucat aceasta, deoarece a plecat... dincolo..., la sfârșitul lunii iulie a acestui an 2015. În data de 30 iulie 2015 a apărut în ziarul FACLIA- ziar independent de Cluj, la secțiunea Cultura, un articol al prof. univ. dr. Emil Luca închinat aceluia care a fost prof. univ. dr. Vasile Nilca, distins dascăl, personalitate culturală de marcă a Clujului cel care a avut: *„O viață îndelungată, o viață plină de istorie, bogată în evenimente, mai bune ori mai puțin bune. O viață de poveste!... Dumnezeu să-l odihnească și să-l așeze alături de cei buni și drepti!”*³⁰

---

³⁰ Emil Luca - „A plecat departe, la aproape 101 ani, și profesorul Vasile Nilca!...” în *Făclia, ziar independent de Cluj*, din 30 iulie 2015

**Vasile Nilca, horticulture Transylvanian personalities
(Summary)**

Great personality of education, agricultural science and practice of Romania. Born near Sighisoara, in the beautiful village of Vânători, Vasile Nilca was the first holder of the Chair of vegetable and flower at the University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine in Cluj. From this position he initiated and organized this discipline during 1949-1957. In 1972 obtained a Ph D entitled "Studies on production of vegetable zoning Transylvania Plateau".

Professor Vasile Nilca lived over 100 years, a life full of history, carrying him along several social, economic and political periods. In 2014, on the celebration of 100 years of life, he was celebrated in the Aula Magna "Mihai Serban" of the University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine in Cluj.

Cuvinte cheie: *Vasile Nilca, Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară din Cluj, Vânători, Sighișoara, Profesor*

Key words: *Vasile Nilca, University of Agricultural Sciences and Veterinary Medicine in Cluj, Vânători, Sighișoara, Professor*

Vasile Nilca Senior
În costum de călușar

Vasile Nilca –elev

Vasile Nilca absolvent de liceu

Vasile Nilca la aniversarea a 100 de ani la USAMV Cluj Napoca – octombrie 2014

ASPECTE PRIVIND REFORMA AGRARĂ DIN 1945

Claudiu Pop

Reforma agrară din 23 martie 1945 a fost o măsură îndreptată împotriva sașilor care au fost suspuși exproprierii atât a pământului, dar și a uneltelor agricole și chiar a caselor. Reforma reprezintă un proces complex care cuprinde mai multe evenimente precum confiscarea proprietăților agricole, împrăștierea „îndreptățiților”, crearea unei rezerve de stat pe care s-au creat ferme model și centre de închiriat mașini agricole, înmânarea certificatelor de proprietate.

Dintre toate aceste evenimente ne vom opri asupra procesului colonizării „îndreptățiților”, adică a mutării și împrăștiării românilor fără proprietăți din diverse colțuri ale țării, dornici să înceapă o viață nouă pe pământurile confiscate de la sași.

Colonizarea era prevăzută în legea 187/1945, însă aplicarea ei s-a realizat abia în 1946. Pentru colonizări în interiorul județului s-au realizat situații pe comune cu casele libere ca urmare a plecării sașilor. Acestea arată că în plasa Mediaș erau comunicate ca fiind libere 176 de case, cele mai multe în comuna Bratei și în Șaroș; în plasa Șeica Mare erau 192 de case libere, cele mai multe în Moardăș și Răvășel; în plasa Sighișoara se comunicau case libere la Hetiur (26), Șaeș (18) sau Cloașterf (16).¹

În paralel, se fac tabele în comunele unde nu mai era teren de expropriat, însă existau îndreptățiți care doreau să fie colonizați și împrăștiți. Astfel de liste au fost realizate la Eliseni, unde erau 40 de cereri sau la Săcel, unde erau 13 familii. În Boiu, numărul îndreptățiților trece de o sută. Ei arătau într-o scrisoare că

---

¹ DGAS, filiala Mureș, *Dosar continand cereri si corespondenta privind cazarile locuitorilor in imobilele provenite din exproprieri. Informari privind comportarea unor colonisti*, inv. 568, fila 61.

*”subsemnații protestăm energic împotriva acestei nedreptăți ce s-a făcut foștilor luptători, prin nesocotirea totală a dreptului lor la împrumut.”*²

Cu toate acestea guvernul emite ordinul din 21 martie 1946 pentru colonizarea unor îndreptățiți din alte județe care cuprindea colonizarea în județul Târnava Mare a coloniștilor din Vâlcea, Turda, Alba, Hunedoara, Prahova, Someș și Bihor. Numărul total al coloniștilor, până la sfârșitul lui 1946, era de 356 de familii.

Colonizarea se desfășoară într-o atmosferă încordată, întrucât atât localnicii, cât și comitetele de reformă agrară se împotriveau. Comitetul local din Laslea, cu procesul verbal nr. 13 din 1946, hotărăște în unanimitate scoaterea coloniștilor din comună, iar în Seleuș, coloniștii sosiți la 5 august 1946, nu erau cazați nici la 23 august 1946, deși erau în comună 20 de gospodării libere. La Mălâncrav, prin aprobarea CIRA, se trece la schimbarea președintelui comitetului de RA, întrucât a refuzat colonizarea celor din județul Someș.

Relațiile dintre coloniști și localnicii sași sunt dificile. Autoritățile fac eforturi pentru a rezolva situația, însă crimele, furturile și certurile sunt la ordinea zilei. Acest lucru aruncă o lumină asupra caracterului coloniștilor veniți din toate colțurile țării. Aceștia sunt general oameni săraci, fără nici o pregătire, însă, mai ales nu au nici un interes în a-și crea un viitor în noile zone în care au fost colonizați. Ca urmare, ei se limitează la a fura tot ce se poate, iar apoi se întorc în zona de origine.

Nota prefecturii către MAI, din 9 martie 1948, arată că o parte din coloniști s-au reîntors la casele lor, și au revenit doar toamna pentru a culege recolta. Astfel de situații s-au întâlnit în: Meșendorf, Mălâncrav, Seleuș sau Dealul Frumos. Mai mult, la 2 februarie 1948, *”Doi coloniști din comuna Richișul, au omorât cu mai multe lovituri de topor, pe un locuitor sas din comuna Moșna. Criminalii au și fost deferiți Justiției.”*³

---

² *Ibidem*, fila 112.

³ *Ibidem*, fila 3.

În 1948, în județul Târnava Mare, erau 4.837 de coloniști. Cu mult mai mulți decât se spera astfel Prefectura înainta o notă MAI, în care informa *”o greșeală destul de mare s-a făcut din partea Inspectoratului Colonizării, care a adus în județ coloniști fără a lua legătura cu organele administrative și cele polițienești, pe care i-a cazat unde nu erau posibilități, punându-i pe drumuri, dintr-o comună în alta. Chiar și azi sunt coloniști care nu pot fi așezați din lipsă de gospodării.”*⁴

Rezultatul: o situație absurdă în care colonistul ajunge să fie cazat în casa cu proprietarul etnic german. 982 de gospodării din județ se afla în aceasta situație. Ca urmare, între noii veniți și foștii proprietari, izbucnesc conflicte, adeseori destul de brutale, intervenția poliției sau jandarmeriei fiind necesară.

Ilustrativ în acest sens este incidentul din comuna Șaroș. La 21 august 1946 în comuna Șaroș izbucnește un conflict între sasul Bening Daniel –fost proprietar expropriat- și colonistul Bârză Constantin. Șeful postului de jandarmi din localitate, Nichitoiu Gheorghe, intervine și aplanează conflictul. La capătul său, colonistul român îl reclamă pe sas pentru lovire. În declarația sa, acesta spune că s-a născut în comuna Târgu Neamț și în ziua de 22 iulie 1946 a venit ca colonist *”cu aprobarea Ministerului Oficiul Colonizării și aprobarea Comisiei județene pentru aplicarea reformei agrare TM, în comuna Șaroșul.”* În localitate, comitetul local i-a acordat un lot de pământ și l-a cazat în locuința sasului Bening Daniel. Din acest moment între colonist și proprietar a început un conflict. Inițial acesta s-a rezumat la schimb de replici precum : *”să mă duc înapoi în Moldova”, ”ministrul din Moldova nu comandă în Transilvania”, ”comisia de reformă locală nu comandă în casa dânsului, că este o comisie de bețivi, iar președintele reformei agrare este un porc.”*

Situația a degenerat în ziua de 21 august 1946, când colonistul a cules din grădină câteva kilograme de prune. Bening Daniel împreună cu fiul său, l-a așteptat la ieșirea din grădină unde l-a bătut. Soția sa, venită în apărare, a fost bătută și ea.

---

⁴ *Ibidem*, fila 21.

Soția dă și ea o declarație în care susține spusele soțului. În schimb declarația sasului Bening Daniel arată o altă versiune a lucrurilor. Încă din momentul cazării colonistului între cei doi apar probleme. *”Intr-o zi din cauză că mi-a rupt un closet m-am certat cu el, însă ne-am împăcat.”*

În ziua de 21 august, fiind plecat, Bening este anunțat că Bârză Constatin i-a bătut soția. Revenit în grabă acasă, acesta îl surprinde pe colonist în grădină *”cu un lighean de prune”*. În acest moment între cei doi izbucnește o altercație în care intervine și fiul sasului, Wilhelm. Soția colonistului, chemată de acesta vine în sprijinul soțului cu un topor. Este dezarmată, moment în care apare și jandarmul din comună.

Declarația sasului este susținută de fiul și soția acestuia. Aceasta din urmă, Justine Benning, arată că tot conflictul a pornit din cauza colonistului. În ziua de 21 august ea se afla în grădina proprie culegând prune. Colonistul se apropie și *”m-a întrebat că de ce culeg prune și a început a mă bate.”*

Interesant este faptul că în ciuda declarațiilor din care reiese că vinovat ar fi colonistul, șeful postului local de jandarmi, Nichițoiu Gheorghe, face pe marginea referatului o propunere: *”pentru faptele de mai sus ale susnumitului Benning Daniel, propunem darea lui în judecată, pentru a-și lua pedeapsa prevăzută de lege pentru lovire gravă și dacă se poate ca numitul să fie trimis la un detașament de lucru/lagăr, fiind un element foarte periculos pentru poporul român.”*⁵

Cu toate acestea, situația coloniștilor este deplorabilă. La 26 aprilie 1946, coloniștii din Apold se plângeau prefectului de următoarele: *”noi am venit colonizați de săraci. Nu ne-a dat nici sămânță de semănat. Ne-am vândut hainele din casă ca să cumpărăm sămânță să nu rămânem cu semănatul în urmă. Nu am căpătat vite de*

---

⁵ *Ibidem*, fila 24.

*tracțiune. Ne împrumutăm cum putem și abia muncim o zi, două pe săptămână. D-le prefect vă rugăm a lua măsuri asupra îndreptăririi noastre.”*⁶

În ciuda acestor proteste, opoziția populației locale, cât și periclitarea înșămânțărilor pe anul 1946, determină autoritățile să stopeze temporar colonizarea cu 1 iunie 1946, după ce, încă din 3 martie 1946, cazările în casele sașilor au fost suspendate. Această din urmă măsură a fost luată se pare și din perspectiva alegerilor din noiembrie 1946.

Eșecul acestui proces este recunoscut și de către autorități. Un raport intern al MAI arăta pentru județ următoarea situație: *”coloniștii moți nu sunt elemente de ordine, nu se pricep la agricultură, nu le place să muncească, nu au fost verificați de organele locale, au fost colonizați în unele comune în număr prea mare depășind posibilitățile de cazare, alimentare, etc. Nu am fost consultați înainte de a fi trimiși. În comuna Seleuș au fost cazate 41 de familii și ni s-au mai trimis 12 familii de coloniști. În ultimul timp (1948), vin familii la rude și pretind împroprietărire”*⁷.

Aspects of the 1945 agrarian reform (Summary)

Agrarian reform of 23 March 1945 was a complex process that includes several events such as the confiscation of agricultural properties of the Saxons, land reform of those "entitled" or creation of state reserves where were created model farms and agricultural machinery rental centers. This article highlights the failure of the communist authorities regarding Romanian colonization without homes and land in the properties of the local Saxons

Cuvinte cheie: Sighișoara, sași, Transilvania, reforma agrară, colonizare, comunism.

Key words: Sighișoara, Saxons, Transylvania, agrarian reform, colonization, communism.

---

⁶ *Ibidem*, fila 15.

⁷ *Ibidem*., fila 110.

PATRIMONIU

MEȘTEȘUG ȘI ARTĂ. OBIECTE DE CULT-DRAGOSTEA PENTRU FRUMOS

Lavinia – Carmen Avram

Într-o lume a tehnologiei IT, darul lucrării lemnului nu mai este așa de căutat. Rar întâlnim pe cineva interesat dacă lemnul are sau nu o față ascunsă, sau care să se bucure când vede o bucată de lemn „mângâiată”. Însă meșterii nu renunță, lasă moștenire urmașilor o daltă, un ciocan și o mare iubire.

Civilizația lemnului adună sentimente și energii umane deosebite.

Lemnul se cioplește peste tot; truditarii și artiștii fac din el construcții sau opere de artă. Exprimările artistice ale țăranilor români cioplitori în lemn formează civilizația românească a lemnului.

Expresii ale unei inteligențe remarcabile, capabile să transfere un „conținut sufletesc într-unul material concret etern”, componentele acestei civilizații aduc în atenția noastră pe creatorii, care s-au numit modest „meșteri”¹. În mâinile unui meșter, o bucată de lemn prinde contur, formă și unicitate. Dalta scrijelește lemnul uscat și diform, descoperind ceva nemaivăzut de nimeni. Nu apare deodată, ci, treptat, lemnul se dezgolește de așternut și își arată inima.

Călătorul iubitor de frumos poate vedea în muzee etnografice și nu numai, case țăărănești, leagăn atârnat de cumpănă și vârtelnițe, etc., care toate amintesc de satul românesc². Însă aceste minuscule opere de artă – obiectele de cult (crucea, prescura și pistolnicul) – delimitează un univers estetic și plin de simboluri suficient pentru a defini un popor.

În altarul fiecărei Biserici, pe Sfânta Masă se află mai multe obiecte de cult, cum ar fi: Sfântul Antimis, Sfânta Evanghelie, Sfânta Cruce, Sfântul Chivot,

---

¹ Romul Pop, *Glasul pecetarelor*, Editura Galaxia, Gutenberg, 2006, p.135.

² *Ibidem*, p.15.

Sfeșnicele, Crucea Răstignirii, care se folosesc în timpul Sfintei Liturghii. La Proscomidiar se află: Sfântul Potir, Discul, Steaua, Copia, Lingurița, Acoperămitelile Sfintelor vase, Prescura.

Pentru săvârșirea Sfintei slujbe, încă din cele mai vechi timpuri s-au folosit anumite vase și obiecte de cult, realizate mai întâi din materiale simple (cum ar fi lemnul), apoi, o dată cu înflorirea cultului, ele au fost realizate din materiale mai scumpe și frumos împodobite³.

Din aceste obiecte de cult, Sfânta Cruce cât și Prescura simbolizează jertfa Mântuitorului și a credinciosului.

În colecția Muzeului de Istorie din Sighișoara se află o mică colecție de Sfinte Cruci de lemn, unele dintre ele pictate față, verso.

Sfânta Cruce este un obiect cu care preotul binecuvântează pe credincioși la Sfânta Liturghie. Ea se folosește la toate slujbele bisericești, ca de exemplu: sfințirea apei, botez, cununie, precum și la procesiuni. Ea simbolizează pe de o parte renunțarea și lepădarea de sine a creștinului, după cum a spus Mântuitorul: „Cel ce voiește să vină după Mine, să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie”⁴; pe de altă parte ea este și stindardul de luptă cu care câștigăm biruința împotriva duhului rău, precum cântă Biserica „Doamne, armă asupra diavolului, crucea Ta ne-ai dat nouă...”⁵.

Conform inventarului Muzeului acestea sunt cele mai vechi cruci:

1. O cruce⁶ din lemn de brad, cioplit, finisat și pictat. Are o înălțime de 32,5cm și este pictată pe ambele fețe. Datează de pe la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cromatica folosită la pictare este albastru un pic de roșu și un pic de alb.

---

³ Pr. Ene Braniște, *Liturghia generală, noțiuni de artă bisericească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985, p.483.

⁴ *Sfânta Evanghelie*, Matei, XVI, 24.

⁵ *Molitfelnic*, Sfânta Taină a Maslului.

⁶ Număr inventar 3220, figura 1(a, b).

Pe partea pe care este reprezentată „Răstignirea Mântuitorului”, putem observa la mijloc pe Mântuitorul Iisus răstignit pe cruce, având pictat în partea stângă pe Maica Domnului și tot odată textul, cu litere chirilice, „răstignirea”, iar în partea dreaptă este pictat Sfântul Ioan Evanghelistul și textul, tot cu litere chirilice, „Iisus Hristos”. În partea de sus a crucii este reprezentat atât Soarele cât și Luna, pentru a sublinia un moment unic, când cele două astre au participat împreună la Răstignirea Mântuitorului. Sub această reprezentare este scris, pe o mică pancartă albă textul, cu litere chirilice, „Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor”.

Pe partea pe care este reprezentat „Botezul Domnului”, în mijloc este reprezentat Mântuitorul Iisus, în partea stângă este pictat Sfântul Ioan Botezătorul și textul, cu litere chirilice, „Botez”, iar în partea dreaptă este pictat un Înger și textul, cu litere chirilice, „Iisus Hristos”. În partea de sus este pictat un motiv zoomorf, reprezentat printr-o imagine cu un porumbel cu capul în jos, care simbolizează apariția Sfântului Duh și de asemenea revelarea Sfintei Treimi.

Trebuie să menționăm că opoziția sau alcătuirea rafinată a armoniilor dădeau o imagine care prin caracterul său melodios trezește în privitor senzația unei ușurimi⁷.

2. O altă cruce⁸ din lemn de brad, finisat și pictat. Are o înălțime de 43cm (cu cui) și 38 cm (fără cui), ceea ce ne dovedește că avea postament. Este pictată pe ambele fețe și datează de pe la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Cromatica folosită la pictare este roșu pe margini și albastru per-ansamblu.

Pe partea cu „Răstignirea Mântuitorului”, în mijloc este reprezentat Mântuitorul Iisus, având pictat în partea stângă pe Maica Domnului și textul, cu litere chirilice, „Maica Domnului” (bănuiesc, pentru că este un pic șters, dacă țin cont de imaginea care o reprezintă pe Maica Domnului și de textul din partea

⁷ Monahia Iuliana, *Truda iconarului*, Editura Sophia, București, 2001, p.63.

⁸ Număr inventar 3221, figura 2 (a, b).

dreaptă); iar în partea dreaptă este reprezentat Sfântul Ioan Evanghelistul și textul, cu litere chirilice, „Ioan”. În partea de sus putem observa placa pe care scrie, cu litere chirilice, „Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor” încadrată în mijlocul unui cerc care, pe jumătate are raze de Soare, iar cealaltă jumătate este Luna.

Pe partea cu „Botezul”, în mijloc este reprezentat Mântuitorul Iisus, în partea stângă este reprezentat Sântul Ioan Botezătorul și textul, cu litere chirilice, „Ioan”; iar în partea dreaptă este reprezentat un Înger și textul, cu litere chirilice, „Înger”. În partea de sus este pictat un motiv zoomorf reprezentat printr-un porumbel cu capul în jos și textul, cu litere chirilice, „Începutul și Sfârșitul”.

Cel de-al doilea obiect de cult, care simbolizează jertfa credinciosului este, după cum am menționat, Prescura.

Prescura este o pâine mică, în formă de cruce, floare sau simplu, rotundă, din aluat dospit⁹. Ea este o pâine ca oricare alta, însă primește caracterul de pâine sfântă în momentul în care este pecetluită cu literele „IS HS NI KA” – „Iisus Hristos Învingătorul”, victoria Lui Iisus Hristos asupra morții – și în momentul culminant al Sfintei Liturghii, când aceste cinstite daruri de pâine și de vin sunt prefăcute în însuși Trupul și Sângele Lui Hristos, prin puterea Duhului Sfânt care coboară asupra lor la invocarea preotului (epicleza) și apoi este dată credincioșilor așa cum și Mântuitorul a dat-o Sfinților Apostoli la Cina ce de Taină, spunând „Luati mâncați, Acesta este trupul Meu, care Se frânge pentru voi spre iertarea păcatelor”¹⁰.

Ca vechime, prescura se întâlnește la creștini în momentul în care creștinismul a ieșit din catacombe. Simbolurile care îi individualizau pe creștini au fost trei: crucea, peștele și pecetluirea pâinii sfinte¹¹. Pentru înscrierea pe pâine a literelor sfinte se folosește un pecetar.

---

⁹ Figura 3 (a, b,)

¹⁰ *Sfânta Evanghelie*, Matei: 26, 26, Marcu: 14, 22.

¹¹ Pr. Ene Braniște, *op.cit.* , p. 485.

Numit pecetar, prescurnicer sau pistolnic, a fost în trecut nelipsit din casele credincioșilor români. Să povestești despre pecetar este ca o îmbinare a rugăciunii și a realizării pâinii sfinte. Actul în sine obligă la curăție sufletească. Frământarea aluatului este realizat de fecioare sau de mame devotate familiei. Acest pecetar era păstrat în lăzi de zestre, învelit în pânză de in¹². Făina din grâu curat și apa limpede nu o frământă decât o femeie curată trupește și sufletește, de preferință o văduvă bătrână cu o viață liniștită și cinstită. După ce aluatul este preparat, înainte de a fi pus la cuptor, el trebuie să devină prescură. Astfel, din lada de zestre este scoasă pecetea și partea peceții pe care sunt imprimate literele sfinte o apasă pe mijlocul aluatului, în timp ce rostește rugăciuni simple. Se pune la cuptor și a doua zi prescura este adusă la Biserică ca jertfă pentru cei vii și cei morți și conform poruncii Mântuitorului „Aceasta să o faceți întru pomenirea Mea”¹³.

Ca și Sânta Cruce și Prescura o întâlnim în marile anotimpuri ale vieții: botez, nuntă, moarte și mai ales la evocarea morților de Sfintele Paști. Este semnul profund al vieții, pâinea ca hrană hristică.

Pecetarele¹⁴ au înălțime medie, între 5 și 20 cm și sunt formate din două segmente: partea inferioară care este asemănătoare unui postament de formă paralelipipedică pe care sunt incizate literele sacre („IS HI NI KA”); partea superioară se grupează în două tipuri: cele cu motive ornamentale și forme legate de ritul creștin, troițe sau cruci, și cele cu caracter laic. Aceste obiecte de cult au tendințe de abstractizare, aproape fiecare piesă fiind unică în felul ei.

Modestele rânduri prezintă în lumină câteva obiecte mici, dar cu o valoare artistică și teologică cu nimic mai prejos.

„Si iată potirul la gură te aduce,
Iisuse Hristoase tu jertfă pe cruce,

¹² Romul Pop, *op. cit.*, p.11.

¹³ Romul Pop, *op. cit.*, p.21; *Sfânta Evanghelie*, Luca: 22, 19.

¹⁴ Figura 4 (a, b, c), aparțin doamnei Rodica Jiga.

Hrănește-mă, mamă de sfânt Dumnezeu.
Ca bobul în spice și mustu-n ciorchine
Ești totul în toate și toate prin tine,
Tu, pâinea de-apururi a neamului meu.¹⁵”

Craft and art.
Religious objects – love for beauty
(summary)

Wood civilization gather human feelings and energies. For committing sacramental services, since ancient times, we have used some vessels and objects of worship. From these objects of worship, Holy Cross and Holy bread symbolizes the sacrifice of Jesus and also of his faithful people.

These Holy Cross are painted on double side. On one side we can see the crucifixion of Jesus, and on the other side de Jesus' baptism.

The second object symbolizing the sacrifice of his faithful people is the Holy bread. It is a little bread in the shape of flower, or cross, which receives sacred character of bread when it is sealed with the letters IS HS NI KA – Jesus Christ the winner. For the registration of letters on bread it's used a seal.

Cuvinte cheie: lemn, lemn pictat, obiecte de cult, Sfânta Cruce, prescura, pecete.

Keywords: wood, painted wood, religious items, Holy Cross, Holy bread, seal.

---

¹⁵ Nichifor Crainic, *Cântecul potirului*, în volumul „Șoim peste prăpastie”, București, 1990, p.101-102.

a – Răstignirea

b – Botezul

figura 1

a – Răstignirea

b – Botezul

figura 2

figura 3 - a

figura 3 – b

figura 3

figura 4 –a (față - verso)

figura 4 – b (față - verso)

figura 4 – c (față)

figura 4 – c (verso)

figura 4 – c

DOUĂ MEDALII INEDITE AFLATE ÎN PATRIMONIUL MUZEULUI DE ISTORIE SIGHIȘOARA

Mircea-Radu Iacob

Medalistica este o ramură a numismaticii, al cărei scop este studierea medaliilor. Termenul derivă din latinescul *metallum*, i- prin care se desemna o piesă din metal care avea forma unei monede, cu reprezentări pe ambele fețe și confecționate cu ocazia sărbătoririi unei persoane sau a unui eveniment. Nu avea putere circulatorie.

Medaliile au un caracter aniversativ, jubiliar, comemorativ.¹

Fără îndoială, cele mai vechi medalii nu făceau altceva decât să reproducă monedele contemporane, în valori ce depășeau cu mult piesele curente, folosite în schimbul curent. Toate exemplarele vechi grecești -, atât *decadrahma* ateniană (piesă de 10 *drahme*) comemorând bătălia de la Maraton din 409 î. Hr. împotriva invaziei persane, cât și *demareteionul* și *decadrahma* siracuzană (piese siracuzane din 480 și din 413 comemorând victoriile Siracuzei împotriva invaziilor cartagineze și ateniene) – pot fi considerate monede „rare”. E foarte probabil însă că ele nu au circulat, valoarea lor artistică și politică depășind pe ce nominală. *Decadrahma* ateniană din 490 ar fi fost chiar bătută spre a fi distribuită cetățenilor atenieni, ca răsplată pentru rolul lor în obținerea victoriei împotriva invadatorului persan.²

Semnificația politică a acestei „medalii” – fiindcă în fond e vorba de prima medalie din lume – este evidentă.

De la medalia politică ateniană sau siracuzană vom trece două secole mai târziu la o altă formă a medaliei politice: aceea destinată să exalte o anumită personalitate.

---

¹ Adina Berciu-Drăghicescu\G. D. Iscriu, *Introducere în știința istorică și în științele auxiliare- surse info-documentare*, Editura Universității din București, București, 2005, p. 153.

² Gheorghe Buzdugan, Gheorghe Niculiță, *Medalii și plachete românești*, Editura Științifică, București, 1971, p.5

Regii elenistici – Ptolemeii în Egipt, Seleucizii în Siria și în Asia Centrală, Antigonizii în Macedonia – vor imprima pe monedele lor respective.

Exemplul îl dăduseră însă satrapii marelui rege persan. Inspirându-se de la exemplul acestor satrapi, regii elenistici au dus însă până la capăt politica lor personală, destinată să ilustreze caracterul teocratic al dinastiilor întemeiate de ei. Piese de mari dimensiuni bătute în aur, argint sau bronz serveau ca și monedele propriu-zise, unui scop politic bine definit.

Există însă și unele piese care trebuie a fi considerate medalii propriu-zise și nu multipli ai monedelor curente. Locul cel dintâi în acest sens îl ocupă celebra medalie de aur a regelui Bactrianei, Eucratide (200-150), poate cea mai frumoasă medalie politică a unui suveran, pe care ne-a păstrat-o întreaga Antichitate.

Exemplul acestor suverani a fost urmat și de dinastia asiatică. Cel dintâi exemplu îl oferă dinastia parthică a Arsacizilor, începând cu mijlocul secolului III î. Hr. și aceea a dinastiilor din Nabatena.³

Un loc aparte în istoria artei monetare – fie că e vorba de monede propriu-zise, fie că e vorba de medalii propriu-zise – îl ocupă piesele romane republicane sau imperiale. Este astăzi un fapt bine cunoscut că moneda republicană, bătută prin grija magistraților monetari (*tresviri monetales*) a oferit un excelent prilej marilor familii aristocratice din Roma spre a-și realiza pe această cale foarte eficace un program de propagandă politică.

În epoca imperială, propaganda imperială continuă încă și mai stăruitor. În lipsa altor mijloace de propagandă, monedele reprezentau un mijloc ideal de exaltare a virtuților reale sau imaginare ale diferiților împărați sau ale poporului roman. Ele exprimau un program politic asemănător celui exprimat de numeroasele emisiuni și legende monetare romane.

---

³ *Ibidem*, p.7

Împărații romani au bătut însă și „medalii” propriu-zise și anume piese de diferite mărimi destinate darurilor și propagandei politice. Unele, executate în aur, erau trimise în dar șefilor barbari cu care imperiul – mai ales în secolele IV – VI – trebuia să mențină pe această cale raporturi diplomatice și militare necesare echilibrului tot mai instabil al imperiului roman în ultimele sale secole de existență.

În epoca medievală merovingianului Dagobert îi datorăm o adevărată medalie, pare-se bătută la Limoges, unde continuau să lucreze unii meșteri ce posedau încă tradiția romană a executării unor astfel de piese.

În secolul al XII – lea primele medalii propriu-zise, sunt acelea bătute de Francesco II, duce de Carra. El prin aceasta comemorează recucerirea Padovei din 15 august 1390, și în amintirea tatălui său.

Marele creator al medaliei moderne rămâne însă Antonio Pisano, născut la Verona în 1397, dintr-o familie burgheză de origine toscană. Ea reprezintă vizita la Florența a împăratului Ioan VIII Paleologul, cu prilejul conciliului ce a avut loc în acest oraș în 1439.

Școala italiană va continua să dea cel mai mare număr de medaliști, printre care se numără: Maffeo Olivieri, Francesco da Sangallo, padovanul Cavino, Benvenuto Cellini și Leone d'Arezzo.

În secolul al XVI – lea, Nicolas leclerc și Jean de Saint-Priest, Jean et Colin Lepère, Jean Marende duc totuși greu lupta cu artiștii italieni de la curtea lui Francisc I: Benvenuto Cellini, Benedetto Ramelli și Matteo del Nassaro.

La mijlocul secolului al XVI – lea o inovație tehnică de mare însemnătate, va modifica profund istoria medalisticii și anume: inventarea mașinii de bătut monede și medalii. Ea a fost folosită pentru prima oară la Augsburg, și apoi la Nürnberg. În Franța ea este folosită sub domnia lui Henric al II – lea, iar în Spania sub domnia lui Filip al II – lea.

O dezvoltare excepțională a artei medalistice, se observă sub domnia lui Maximilian I dorind pe această cale să își exprime autoritatea politică.

Medaliștii germani de mare însemnătate, din a doua parte a secolului al XV – lea ar fi:

Albrecht Dürer, Peter și Hermann Vischer de la Nürnberg, urmați apoi de Peter Flötner, Mathes Gebel, Ludwig Krug, Hans Bolsterer, Joachim Deschler, Hans Schwartz și Friederich Hagenauer.⁴

În a doua jumătate a secolului al XVI – lea, apar Tobias Wolf, Ludwig Neufarer, care este și medalistul curții imperiale de la Praga, Valentin Maler și Osterer Deschler.

Medaliștii germani, rămân unii dintre cei mai mari artiști din secolele trecute.

Mai jos vom prezenta cele două medalii.

Zwei einzigartige Medaillen aus dem Patrimonium des Schäßburger Geschichtsmuseums (Zusammenfassung)

Die Medaillistik ist jener Zweig der Numismatik, welche sich mit dem Studium der Medaillen beschäftigt. Medaillen haben einen ehren- gelegenheits- oder Gedenkcharakter.

Einen besonderen Platz in der Geschichte der Münzen – seien dieses einfache Münzen, oder Medaillen – nehmen die römischen republikanische oder imperiale Exemplare ein.

Der Bedeutendste Meister der modernen Medaille bleibt jedoch Antonio Pisano, 1397 in Verona, in einer bürgerlichen Familie toskanischer Herkunft geboren.

Mitte des XVI. Jahrhunderts - sollte eine technische Neuerung von großer Bedeutung die Geschichte der Medaillistik grundlegend verändern – die Entwicklung des Medaillen- und Münzpräge - Verfahrens.

Die deutschen Medaillisten zählen weiterhin zu den größten Künstler der vorigen Jahrhunderte.

Cuvinte cheie: medalie, Muzeul de Istorie, Transilvania, Brașov, Sighișoara,

Schlüsselwörter: Medaille, Geschichtsmuseum, Siebenbürgen, Brașov, Sighișoara.

---

⁴ *Ibidem*, p. 10

Fig. 1

Prima dintre ele reprezintă, organizarea la Sighișoara a unei expoziții meșteșugărești în anul 1868.

Medalie Nr. Inv. 4746, Material: bronz; Greutate: 12,2 gr.; Diametru: 30 mm.; Muchie: netedă.

Descriere Avers: Scriere concentrică, în germană „SCHÄSSBURGER GEWERBE AUSSTELLUNG” și anul 1868. În centrul cercului șezând este reprezentată Transilvania, care își sprijină mâna dreaptă de un scut reprezentând stema Transilvaniei (acvila centrală, având la stânga respectiv la dreapta soarele și luna; dedesubt aflându-se șapte turnulețe), iar în mâna stângă ține o cunună. În dreapta ei se află un bust așezat pe un pedestal, și o masă pe care se află un echer un compas și un pergament.

Descriere Revers: În prim plan stema Sighișoarei (care este reprezentată de un turn mare, cu trei turnulețe mai mici deasupra, sub arcada turnului în picioare se află un leu ținând în mana dreaptă o spadă), în spatele turnului se află mai multe clădiri, și un copac. În secțiune literele „J.T.” (Josef Tautenhayn).

Fig. 2

A doua medalie reprezintă întâlnirea asociației meșteșugarilor sași, la Brașov în anul 1886.

Medalie Nr. Inv. 4681, Material: bronz; Greutate: 223,5 gr.; Diametru: 85 mm.; Muchie: netedă și cerc perlat exterior.

Descriere Avers: În mijloc stema Transilvaniei, scriere concentrică în germană „SIEBENBÜRGEN 1538-1690”, urmând apoi două cercuri concentrice ce conțin efigiile celor 20 de principii ai Transilvaniei, începând cu Ioan Zapolya și terminând cu Mihai Apafi. Mai jos scris foarte mic „ENTWORF · V · – AD · RESCH – GRAV · V · – J· SCHWERDTNER” (modelată și gravată de Johann Schwerdtner)

Descriere Revers: În mijloc stema orașului Brașov (formată dintr-o coroană cu fleuroane în formă de crin, din care pornește un trunchi de copac cu 13 rădăcini). Scriere concentrică „KRONSTADT 1886”. Concentric apar numele celor 16 localități săsești importante și cu stema fiecăruia: Sibiu (Hermannstadt), Cluj-Napoca (Klausenburg), Bistrița (Bistritz), Orăștie (Broos), Nocrich (Leschkirch), Mediaș (Mediasch), Reghin (Sächsisch-Regen), Sighișoara (Schässburg), Făgăraș (Fogarasch), Rupea (Reps), Aiud (Nagy-Enyed), Cincu (Grossschenk), Sebeș (Mülbach), Miercurea Sibiului (Reussmarkt), Târgu Mureș (Maros-Vásárhely), Alba Iulia (Karlsburg).

O INCURSIUNE ÎN ISTORIA FARMACIEI - RESTAURAREA UNUI MICROSCOP (SEC. XIX) ȘI A UNUI APARAT PENTRU PREPARAREA ULEIURILOR ETERICE (SEC. XIX)

Sorina Parchirie

“Farmacia este o înmănunchiere de științe, o artă, o profesie.”

Eugène-Humbert Guitard¹

Istoria farmaciei, chiar dacă în aparență este limitată la o profesie, oferă în realitate o imagine a lumii. În istoria farmaciei, o persoană preocupată de cunoaștere poate identifica mereu ceva interesant, deoarece aceasta prezintă o mare diversitate. Ea poate să furnizeze informații valoroase despre oameni, artă, despre diverse tehnici medicale, credințe sau chiar despre structuri politice și profesionale.

Istoria medicamentului precum și profesia de farmacist se întrepătrund cu istoria medicinei, deoarece persoana care acorda ajutor bolnavului prepara singură leacurile.²

La început omul primitiv a încercat alinarea suferințelor cu ceea ce găsea în mediul înconjurător, atât din plante cât și din regnul animal.

Din Mesopotamia s-au păstrat primele informații cu privire la practicarea medicinei empirice. Această meserie era practică de către preoți, care recurgeau adesea la ritualuri magice - folosirea rugăciunilor și a descântecelelor - pentru îndepărtarea duhurilor rele din bolnav. Tot aici se întâlneau și *unguentarii*, cei care preparau unguentele și alifile.³

---

¹ Eugène-Humbert Guitard (1884-1976) - profesor de istoria farmaciei și publicist francez; a fost inițiatorul *Société d'histoire de la pharmacie* și fondatorul buletinului acesteia.

² Curs al prof. Boros Fr., *Introducere în tehnologia farmaceutică*, www.spvgbm.ro/files/Propedeutica.pdf- accesat la 09.10.2015.

³ *Profesia de farmacist de-a lungul timpului*, [www.file:///C:/Users/User/Downloads/2014_5_05%20\(3\).pdf](http://www.file:///C:/Users/User/Downloads/2014_5_05%20(3).pdf) - accesat la 15.08.2015.

În Egiptul antic profesia era exercitată de către preot, de medic și de magician. Se recurgea adesea la zeități, prin invocarea lor. Egiptenii își preparau medicamentele după rețete precis întocmite, în încăperi speciale, echipate cu ustensile specifice.⁴

Din literatura egipteană s-au păstrat:

- *papyrusul EBERS* (1500 î.Hr.) - considerat farmacopeea egipteană, având o lungime de 20m și o lățime de 30cm; acesta este un adevărat tratat de medicină generală și implicit de farmacie, conținând 877 rețete și 400 medicamente.

- *papyrusul Edwin Smith* (1600 î.Hr.) – a fost descoperit în 1930 și are 5m lungime; papyrusul descrie mai ales procedurile chirurgicale ale perioadei.

- *Codul lui Hammurabi*, scris probabil în jurul anului 1760 î.Hr., cuprinde printre altele, dispoziții cu caracter medico-legal, obligativitatea unor constatări în caz de moarte violentă, responsabilitatea medicului.

În China antică medicina și farmacia erau exercitate de către *vrăjitori, șamani și preoți*.⁵ Din aceasta perioadă se păstrează farmacopeea chineză *PEN-TSAO*, care este opera principală a medicinei și farmaciei chineze vechi, izvorul multor lucrări de mai târziu.

În vechea Indie oamenii apelau la divinități precum Agni, Indra, Siva, alături de Siva, precum și la produse de origine animală (preparate din șerpi și concentrate din stomacul unor anumite specii de capre, numite *bezoar*, folosite la otrăvuri, etc.) precum și de origine vegetală (muștar, smirnă, usturoi, scortişoară, cuișoare etc).⁶

În dezvoltarea farmaciei, în perioada antică, cea mai mare influență a avut-o Grecia. Cei care practicau medicina se numeau *iatros*, își desfășurau activitatea în locuri special amenajate numite *iatreion* și își preparau singuri medicamentele.

---

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Curs al prof. Boros Fr., *Introducere în tehnologia farmaceutică*,
www.spvgbm.ro/files/Propedeutica.pdf- accesat la 09.10.2015

Materia primă pentru prepararea lor era păstrată într-o încăpere care se numea *apothiki*, unde existau instrumente și veselă speciale. Pe lângă ei se mai aflau și vindecătorii empirici, numiți *rizotomi*, vraci responsabili cu obținerea drogurilor vegetale și *pharmacopolai*, vânzătorii de medicamente fără studii medicale. Tot la greci se remarcă și medicul *Hipocrate* (460-375 î.Hr) ale cărui lucrări au fost adunate într-un volum numit "*Corpus Hippocraticum*" și "*Jurământul lui Hipocrate*", care este rostit și astăzi de către medici și farmaciști.

În Roma antică existau diferiți comercianți - vânzătorii de medicamente *pharmacopolai*, comercianții ambulanți *circulatores*, *unguentarii* - vânzătorii de unguente și *apotecari*, care aveau depozite de medicamente. Romanii au realizat construcții sanitare și igienice, care au jucat un rol important în sănătatea publică. La romani s-au remarcat *Celsus*, *Dioscorides*⁷ și *Claudius Galenus* (130-210 d.Hr.), considerat părintele farmaciei și care a scris peste 500 de lucrări de medicină și farmacie.

În perioada 700 d.Hr și sec. al XVIII-lea au loc o serie de descoperiri științifice în toate domeniile. În această perioadă farmacia arabă a avut o contribuție remarcabilă. Sunt introduse procedee precum distilarea, izolarea alcoolului etilic etc. și sunt obținuți acizi anorganici (sulfuric și azotic), oxizi și săruri ale metalelor. În anul 754 d.Hr. se înființează la Bagdad prima farmacie, unde existau specialiști în prepararea medicamentelor.

În spitalul din Gondisapur a funcționat o farmacie și o școală medicală, iar cel care conducea acest spital a redactat o lucrare numită "*Grabadhin*", un îndreptar pentru prepararea medicamentelor. Din această perioadă s-au păstrat un tratat numit "*Canon*", scris de către medicul arab *Avicenna* (980-1037 d.Hr.), precum și un

---

⁷ *Ibidem*.

”*Manual de Oficina*”, care descrie în 25 de capitole cunoștințele farmaceutice necesare activității în officina.⁸

În călătoriile prin Europa, arabii au contribuit la crearea farmaciilor. Primele farmacii au fost deschise în orașele: Neapole (1140), Paris (1180), Praga (1278), Köln (1250), Trogir (1271).

În anul 1231, într-un decret de la Palermo emis de Frederick II de Hohenstaufen, împărat al Germaniei și rege al Siciliei, apărea o reglementare cu privire la activitățile de medic și farmacist. În reglementare se făcea o diferențiere clară între aceste două profesii.

În sec. XII-XIII farmaciști s-au organizat în corporații, iar meseria de farmacist era considerată o profesie, la fel și cea de medic.⁹

În perioada Renașterii numărul farmaciilor a crescut. O farmacie deținea *officina* - o încăpere la stradă, din care se vindeau medicamentele, un laborator, unde se pregăteau medicamentele și un depozit de materiale. Farmaciile foloseau vase farmaceutice din sticlă, faianță și lemn, pe care erau inscripționate semnele alchimice convenționale pentru fiecare substanță. Din aceasta perioadă s-au păstrat mai multe lucrări: “*Compendium Aromatariorum*”, elaborat de medicul italian Saladino d’Ascoli (Bologna, 1488), “*Dispensatorium Pharmacopolarum*” (Nürnberg, 1548) și “*Thesaurus Aromatariorum*” (Milano, 1512), scrisă de P. Suardo.

Primele dovezi cu privire la practica de vindecător pe teritoriul țării noastre provin din perioada geto-dacă și era exercitată de către preoții-medici. Cunoaștem faptul că Zamolxis, zeul suprem al daco-geților, avea puteri vindecătoare, iar Derzis, Derzelas sau Darzos era o divinitate protectoare a sănătății. Dacii utilizau otrăvuri, diferite unguente etc. și se pare că Burebista și preotul Deceneu aveau cunoștințe de medicină.

---

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

În spațiul românesc, înainte de sec. XIII nu au existat farmacii, preocupările în acest domeniu se bazau mai mult pe empirism, iar cei care se ocupau de vindecarea oamenilor erau *moașele*, *doftoroaiele*. În mănăstiri existau *bolnițele* (infirmării), destinate clerului bolnav.

În funcție de apartenența la principate și voievodate, „farmaciștii” erau cunoscuți ca *spițer*, *bechim* sau *bacal* în Țara Românească, *apothecary* în Moldova și *aromatarius* sau *apothecarius* în Transilvania.

Primele farmacii înființate în Transilvania au fost la Sibiu în anul 1494, Bistrița în 1516, Brașov în anul 1520, 1546 la Făgăraș și Cluj, 1573. Farmacistul se numea *apothieciarius*, iar medicamentul se găsea sub numele de *medicamentum*.

În sec. al XIX-lea sub influența franceză apar termenii de farmacist, farmacie, menționați în lucrarea “*Orânduiala pentru farmaciști*”, care era un îndrumar. Farmacistul era ajutat de *calfe* care trebuiau să aibă gimnaziul și patru ani de practică în farmacie.

În anul 1867 se înființează la București prima facultate de medicină și farmacie, urmată apoi de cele de la Cluj în 1888, Iași 1912-1913, Tg. Mureș (1948) și mai târziu Timișoara, Arad, Oradea, Constanța.

Farmaciiile erau obligate să aibă oficină, laborator dotat corespunzător, dulap pentru stupefiante și substanțe toxice. Prima farmacopee a fost editată în 10 ediții și se numea “Farmacopeea Română”.

La începutul sec. al XIX-lea fiecare oraș mare avea câte o farmacie. În ceea ce privește numărul farmaciilor din Transilvania, informațiile furnizate de promedicul provinciei Ferenc Nyulas, indicau până în anul 1808, 42 de farmacii publice.¹⁰

---

¹⁰ Samuel Izsák, *Farmacia de-a lungul secolelor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 380.

În anul 1461 era atestat la Sighisoara primul spital, care funcționa pe lângă Biserica Spitalului, iar pe malul drept al râului Tarnava Mare, se afla o biserică (1507), pe lângă care se afla o leprozerie.

O altă construcție care servea pentru sănătatea publică a orașului era *baia publică*. În Sighișoara se mai aflau și *bărbierii*, care se ocupau de tratarea rănilor și de extracțiile dentare. Până în anul 1631 a existat chiar și un turn al bărbierilor, situat între Turnul cu Ceas și Turnul Fierarilor. Primul bărbier atestat a fost Valentin Barbitonsor, în anul 1522.

Primul farmacist consemnat la Sighișoara a fost Andreas Bertramus, în secolul al XVII-lea, urmat de Paul Kartschen.

Prima mențiune documentară privind existența unei farmacii la Sighișoara, datează din anul 1700, în “*Registrul matricol al fostei asociații a farmaciștilor regiunii a V-a Transilvania*” - farmacia “La Corona”. Mai apoi au fost fondate farmaciile “La Leul” (1720) și “La Vulturul” (1755). În anul 1897 era înființat la Sighișoara Spitalul Comitatului Târnava Mare.

Spațiul unei farmacii includea de cele mai multe ori două încăperi, oficina - încăperea în care se eliberau medicamentele și laboratorul - unde se preparau medicamentele. La fel ca și în zilele noastre, și în trecut se acorda o atenție deosebită mobilării și dotării oficinei, care dispunea de mobilier sculptat și pictat, recipiente farmaceutice din lemn, staniu, sticlă și faianță, în diferite nuanțe. Recipientele aveau pe suprafața lor exterioară însemnările corespunzătoare pentru produsele pe care le conțineau.

În inventarul Muzeului de Istorie din Sighișoara există o valoroasă colecție de farmacie. Aceasta are în componența sa o serie de recipiente farmaceutice din lemn, faianță și sticlă, diverse obiecte și instrumente specifice, instrumentar medical, lucrări cu caracter medical, mobilier pictat. Atenția noastră a fost atrasă de două

piese din secolul al XIX-lea - un microscop (nr. inv. 957), respectiv un aparat pentru prepararea - distilarea uleiurilor eterice din plante (nr. inv. 2760).

Pentru punerea în valoare a acestor obiecte s-a recurs la restaurarea lor, după cum urmează:

Microscopul (foto 1) este un instrument compus din suportul dreptunghiular de lemn, pe care este prins în holțșuruburi din metal, corpul propriu-zis al microscopului. Acesta este alcătuit din oglindă (convexă), platformă, focalizator, obiectiv și ocular.

Suportul din lemn a fost curățat mecanic cu lâna de oțel și conservat mai apoi cu Schellack. Lacul oferă o protecție perfectă împotriva umezelii și a prafului. Părțile din alamă au fost separate și curățate în acid formic 10%, diluat în apă distilată și apoi conservate cu lac Paraloid B72, după care au fost reasamblate (foto 2).

Aparatul de preparat-distilat uleiuri volatile (foto 3) este compus din patru elemente principale: postament din lemn de formă neregulată, vas de sticlă în formă de pahar cu picior, recipient din alamă, sursă de încălzire (tip spirtieră) din metal alb.

Pe mijlocul postamentului este fixat un ax vertical terminat cu o buclă. De acesta sunt fixate paharul din sticlă și recipientul din alamă. Pe acesta din urmă sunt inscripționate stema Imperiului habsburgic și numele A.REISS.K.K.HOF.-SPENGLER IN WIEN (*A. Reiss meșter de oglinzi al curții cezaro-crăiești din Viena*).

Pentru restaurarea acestui obiect a fost necesară dezasamblarea lui în părți componente și curățarea acestora după cum urmează: partea din lemn a fost curățată mecanic cu lâna de oțel și conservată cu Schellack, iar părțile din alamă au fost separate și curățate în acid formic 10% diluat în apă distilată și conservate cu lac Paraloid B72, după care au fost reasamblate (fig.4). Paharul din sticlă a fost spălat cu detergent cu pH-neutru.

Piesele restaurate se găsesc expuse în expoziția de farmacie a Muzeului de Istorie din Sighișoara, jud Mures.

Bibliografie generală:

- Crișan, Ion Horațiu, *Medicina în Dacia*, București, Editura Dacia, 2007.
- Gheorghiu, Emil, *Pagini din trecutul farmaciei românești*, București, Editura Medicală, 1967.
- Grigorescu, Flora Mariana, *Catalogul obiectelor de farmacie din patrimoniul Muzeului de Istorie Sighișoara în MARISIA*, XXV, 1996, pp. 105-136.
- Iftimovici, Radu, *Istoria universală a medicinei și farmaciei*, București, Editura Academiei Române, 2008.
- Izsák, Samuel, *Farmacia de-a lungul secolelor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
- Lipan, Vasile, *Istoria Farmaciei române în date*, București, Editura Farmaceutică, 2009.
- Sprinterioiu, Miruna Luiza, Vasile, Robert Daniel, *Farmacia în civilizația omenirii*, București, Editura Multi Press International, 2003.
- Ursoiu, Sorin, *Istoria medicinei universale*, Timișoara, Editura de Vest, 2000.

**A HISTORY OF PHARMACY – THE RESTORATION OF A MICROSCOPE (19th CENTURY)
AND A DEVICE FOR PREPARING ESSENTIAL OILS (19th CENTURY)
(Summary)**

This article presents a short history of pharmacy in the world and the importance of this medical science for the evolution of mankind. There are shown here the steps of restoration for two valuable pieces (19th Century) from pharmacy collection of Sighișoara History Museum: a microscope and a device for preparing essential oils.

These two objects are exhibited today in the museum's permanent exhibition.

Cuvinte cheie: Sighișoara, farmacie, microscop, ulei eteric, restaurare

Keywords: Sighișoara, pharmacy, microscope, essential oil, restoration.

ANEXA

Foto 1: Microscop înainte de restaurare

Foto 2: Microscop după restaurare

Foto 3: Aparat de preparat-distilat uleiuri
volatile înainte de restaurare

Foto 4: Aparat de preparat-distilat uleiuri
volatile după restaurare

MISCELLANEA

Petre Din, *Spațiul românesc între secolele XVIII-XIX. Istorie, mentalități colective și imaginar social* Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2015.

Cartea profesorului Din se înscrie pe făgașul deschis de școala Analelor, școală ce deplasează accentul dinspre istoria politică spre cea a civilizațiilor analizate atât prin prisma structurilor instituționale, cât și prin cea a mentalului colectiv. Mari istorici francezi ca Lucien Febvre, Marc Bloch, Philippe Aries, Georges Duby, Jacques Le Goff, au avut un impact plin de roade asupra școlii istorice clujene, istorici ca Toader și Simona Nicoară, Doru Radosav, Sorin Mitu, pentru a aminti doar câteva nume, urmând abordarea menționată. Opera, deja bogată, a profesorului Din se înscrie în această prestigioasă tradiție.

Studiile incluse, nu întâmplător, în această lucrare au ca temă centrală modernitatea. Atunci când o parte a „restului” întâlnește vestul, pentru a utiliza formula consacrată de cunoscutul istoric britanic Niall Ferguson, structurile tradiționale politico-sociale, economice și mentale sunt supuse unei puternice presiuni. Dacă schimbările de ordin economic și politic se pot petrece relativ rapid, la nivelul mentalităților colective rămânem prizonierii duratei lungi, pentru a folosi expresia consacrată de Fernand Braudel. Analiza impactului pe care schimbările cadrului politico-economic le au asupra mentalităților este realizată la nivelul întregului spațiu românesc folosindu-se repere biografice, literare și publicistice privitoare la personalități reprezentative pentru secolele XVIII și XIX.

În contextul încorporării în Imperiul Habsburgic, spațiul transilvan cunoaște profunde schimbări, trezind speranțe în rândurile elitei intelectuale românești, care vede în Curtea de la Viena un posibil aliat în încercarea de a-și afirma identitatea națională. Pe acest fundal apare și se consolidează mitul „bunului împărat”. Abordând operele lui Ioan Piuaru-Molnar, Samuil Micu și Gheorghe Șincai, lucrarea domnului Din are meritul de a decodifica mecanismele prin care acest mit este

instrumentalizat de către Viena. Reușește totodată să surprindă dublul nivel de percepție a acestuia (cel al elitei și cel țărănesc).

Persistența mitului bunului împărat este evidentă și în împrejurările tragice din anii 1848-1849. Elita românească sedusă de promisiunile Vienei contribuie la salvarea imperiului. Dezamăgirea ce a urmat marchează destinul lui Avram Iancu. Dacă unii lideri de la 1848 acceptă favoruri din partea Curții imperiale, Iancu le respinge cu dispreț. Acest comportament nu este însă determinat de o boală mentală, ci de lipsa totală de încredere în împărat. Documentele cuprinse în lucrare demonstrează că, până spre sfârșitul vieții, Iancu este o persoană sănătoasă psihic, dar profund dezamăgită.

Clivajul dintre civilizația Apusului și cea a Orientului este adus în atenție prin intermediul operei lui Dinicu Golescu. Curiosul călător conștientizează starea de profundă înapoiere a Principatelor în raport cu Occidentul și sesizează totodată și unele din cauzele acestei situații. Ne surprinde actualitatea unora dintre textele lui Golescu, ne dăm seama cu ajutorul lor că o schimbare radicală nu e posibilă decât dacă atinge sfera mentalităților colective. Pentru a evidenția această actualitate, aducem în atenție doar câteva aspecte relevate de Golescu. Cumpărarea funcțiilor, lipsa de competență a demnitarilor, disfuncționalitățile administrației, exportul axat pe materii prime, lipsa de preocupare pentru învățământ sunt toate elemente ce ne încetinesc dezvoltarea. Golescu, mare admirator al Occidentului, propune un amplu program de reforme pentru a depăși starea de înapoiere. Dezvoltarea instituțiilor culturale, salarizarea stimulativă a profesorilor, organizarea sistemului medical, folosirea averilor mănăstirești pentru remunerarea profesorilor, stimularea muncii sunt doar câteva măsuri propuse în acest sens. Petre Din, abordând opera lui Golescu, reușește să găsească resorturile ideologice ale acesteia, filosofia iluministă încrezătoare în forța culturii.

Dacă pentru Goleescu Occidentul este un model ce trebuie urmat, pentru Eminescu impactul civilizației vestice asupra sufletului românesc este privit cu îngrijorare. Eminescu, partizan al unei dezvoltări organice, având ca rădăcini vechea civilizație medievală românească, se opune importului unor instituții pe care le consideră nepotrivite cu spiritul românesc. Analizând o parte din publicistica marelui poet, profesorul Din evidențiază esența gândirii politice eminesciene. Refractor la modernizarea inițiată de liberali, Eminescu o consideră vinovată pentru lipsa ei de autenticitate. În viziunea sa, dezvoltarea nu se poate realiza decât plecând de la tradiția românească. Occidentalizarea a generat o birocrație parazitară ce trăiește pe spatele singurei clasei pozitive, cea țărănească. Prin această prismă trebuie văzută și chestiunea evreiască. În viziunea profesorului Din, așa-zisul antisemitism a lui Eminescu nu e unul de factură rasială, ci unul generat de resorturi socio-economice. Domnul Din are meritul de a pune în lumină contextul intern și cel internațional în care are loc dezbaterea asupra chestiunii evreiești. Subliniază totodată că atitudinea lui Eminescu este dominantă în mediul intelectual al epocii. După cum arată și Leon Volovici, personalități ca Mihail Kogălniceanu, Ion Heliade-Rădulescu, Bogdan Petriceicu Hașdeu, Cezar Boliac, Costache Negruzzi, I.C. Brătianu au o atitudine similară.

Lucrarea profesorului Din abordează personalități cu viziuni politice diferite, dar având toate o notă comună, dragostea de țară, dorința de a-i asigura locul meritat în lume. Trebuie să remarcăm complexul aparat critic folosit de autor, precum și faptul că în multe cazuri lasă sursele să vorbească.

Volumul este un instrument necesar tuturor celor ce doresc să înțeleagă impactul modernizării asupra mentalităților, precum și ideile centrale ale unor mari spirite ale epocii (**Laszlo Fazekaș**).

LISTA AUTORILOR

1. AVRAM LAVINIA-CARMEN, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: avraml2004@yahoo.com
2. BĂNDER DANA SOFIA, dr. phil, e-mail: danabaender@web.de;
3. CÎMPEANU LIVIU, dr. istorie, e-mail: liviucimpeanu@yahoo.com;
4. FODOR GELU, dr. istorie, profesor la Colegiul Național George Cosbuc din Cluj Napoca și Liceul Teoretic Nicolae Bălcescu din Cluj Napoca. Adresa e-mai: fodor_gelu@yahoo.com
5. FASEKAȘ LASZLO, profesor de istorie, Liceul Teoretic „Pavel Dan”, Câmpia Turzii e-mail: laszlofaz@yahoo.com
6. FILIP NICULINA, dr. istorie, conservator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: ciotlos61@yahoo.com
7. IACOB MIRCEA-RADU, muzeograf, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: radu4korn@yahoo.com;
8. MĂRCULEȚ IOAN, dr. geografie, profesor Colegiul Național „I.L.Carageale” București.
9. MĂRCULEȚ VASILE, dr. istorie, profesor, Colegiul Tehnic „Mediensis” Mediaș, e-mail: vasmarculet@yahoo.com;
10. MIHAI P. ADONIS, dr. istorie, muzeograf, , Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: mihaiadonis@yahoo.com;
11. NEAGU MIHAI RĂZVAN, dr. istorie, profesor, Colegiul Tehnic Turda, e-mail: neagurasvan@yahoo.com;
12. SORINA PARCHIRIE- restaurator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail :
13. POP CLAUDIU, dr. istorie, profesor, Liceul Teoretic „Joseph Haltrich” Sighișoara, e-mail: claudiusighisoara@yahoo.com;
14. SĂRBU EUGEN ION, profesor de istorie, Liceul Tehnologic nr. 2, Sighișoara, e-mail: ioan.sarbu@yahoo.com;
15. SILION ION, colaborator, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: silion_ion@yahoo.com;
16. ȘOVREA N. ADRIAN, doctorand, Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, e-mail: sovrea_adrian@yahoo.com;
17. ȘPECHEA MARIUS, asist. univ. dr., Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu, e-mail: marius_spechea@yahoo.com;
18. TEȘCULĂ NICOLAE, dr. istorie, director, Muzeul de Istorie Sighișoara, e-mail: nicolaetescula@yahoo.com;
19. ȚARĂLUNGĂ LUCIA, director, Biblioteca Municipală „Zaharia Boiu” Sighișoara, e-mail: taralungalucia@yahoo.com.

PENTRU CONȚINUTUL LUCRĂRILOR ȘI FORMULAREA REZUMATELOR
ÎN LIMBI STRĂINE RĂSPUND AUTORII

